

AVRUPA
KOMİSYONU

Brüksel, 10 Ekim 2012
SWD (2012) 336

**KOMİSYON TARAFINDAN AVRUPA PARLAMENTOSU'NA VE KONSEY'E
SUNULAN BİLDİRİM**

Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2012-2013

{COM(2012) 600}
ekindeki

KOMİSYON ÇALIŞMA DOKÜMANI

**TÜRKİYE
2012 YILI İLERLEME RAPORU**

İÇİNDEKİLER

1.	GİRİŞ	4
1.1.	Önsöz.....	4
1.2.	Çerçeve.....	4
1.3.	AB ile Türkiye arasındaki ilişkiler.....	4
2.	SİYASİ KRİTERLER VE GÜÇLENDİRİLMİŞ SİYASİ DİYALOG	6
2.1.	Demokrasi ve hukukun üstünlüğü	7
2.2.	İnsan hakları ve azınlıkların korunması (<i>Bkz. 23. Fasıl: Yargı ve Temel Haklar</i>)	18
2.3.	Bölgesel konular ve uluslararası yükümlülükler	35
3.	EKONOMİK KRİTERLER	37
3.1.	İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı	37
3.2.	Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesi	41
4.	ÜYELİK YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ ÜSTLENEBİLME YETENEĞİ	43
4.1.	Fasıl 1: Malların Serbest Dolaşımı	43
4.2.	Fasıl 2: İşçilerin Serbest Dolaşımı	46
4.3.	Fasıl 3: İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi	46
4.4.	Fasıl 4: Sermayenin Serbest Dolaşımı	47
4.5.	Fasıl 5: Kamu Alımları.....	48
4.6.	Fasıl 6: Şirketler Hukuku	50
4.7.	Fasıl 7: Fikri Mülkiyet Hukuku	50
4.8.	Fasıl 8: Rekabet Politikası	52
4.9.	Fasıl 9: Mali Hizmetler	52
4.10.	Fasıl 10: Bilgi Toplumu ve Medya	53
4.11.	Fasıl 11: Tarım ve Kırsal Kalkınma.....	55
4.12.	Fasıl 12: Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası	56
4.13.	Fasıl 13: Balıkçılık	57
4.14.	Fasıl 14: Taşımacılık Politikası.....	58
4.15.	Fasıl 15: Enerji.....	60
4.16.	Fasıl 16: Vergilendirme.....	62
4.17.	Fasıl 17: Ekonomik ve Parasal Politika.....	63
4.18.	Fasıl 18: İstatistik	64
4.19.	Fasıl 19: Sosyal Politika ve İstihdam.....	64
4.20.	Fasıl 20: İşletme ve Sanayi Politikası	67
4.21.	Fasıl 21: Trans-Avrupa Ağları.....	68
4.22.	Fasıl 22: Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu	69

4.23.	Fasıl 23: Yargı ve Temel Haklar (Bkz. Siyasi Kriterler)	70
4.24.	Fasıl 24: Adalet, Özgürlük ve Güvenlik.....	75
4.25.	Fasıl 25: Bilim ve Araştırma	79
4.26.	Fasıl 26: Eğitim ve Kültür	80
4.27.	Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği	82
4.28.	Fasıl 28: Tüketicinin ve Sağlığın Korunması	84
4.29.	Fasıl 29: Gümrük Birliği	85
4.30.	Fasıl 30: Dış İlişkiler	86
4.31.	Fasıl 31: Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası	87
4.32.	Fasıl 32: Mali Kontrol.....	89
4.33.	Fasıl 33: Mali ve Bütçesel Hükümler.....	91

1. GİRİŞ

1.1. Önsöz

Komisyon, Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirgesine uygun olarak, Konsey'e ve Avrupa Parlamentosu'na düzenli olarak rapor sunmaktadır.

Türkiye'nin AB üyeliğine hazırlık sürecinde kaydettiği ilerleme hakkındaki bu Rapor, büyük ölçüde önceki raporlardaki yapıyı takip etmektedir. Rapor:

- Birlik ve Türkiye arasındaki ilişkilere kısaca değinmekte;
- Üyelik için karşılanması gereken siyasi kriterler açısından Türkiye'deki durumu incelemekte;
- Üyelik için karşılanması gereken ekonomik kriterler açısından Türkiye'deki durumu incelemekte;
- Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini, diğer bir ifadeyle, Antlaşmalar, ikincil mevzuat ve Birlik politikalarından oluşan AB müktesebatını üstlenme kapasitesini gözden geçirmektedir.

Bu Rapor, Ekim 2011'den Eylül 2012'ye kadar olan dönemi kapsamaktadır. İlerleme, alınan kararlar, kabul edilen mevzuat ve uygulanan tedbirler temelinde değerlendirilmektedir. Kural olarak, hazırlık aşamasında olan veya Parlamento tarafından kabul edilmeyi bekleyen mevzuat ve tedbirler dikkate alınmamıştır. Bu yaklaşım sayesinde tüm raporlar eşit biçimde ele alınmakta ve objektif bir değerlendirme yapılabilmektedir.

Rapor, Komisyon tarafından toplanan ve analiz edilen bilgilere dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin ve üye devletlerin katkıları, Avrupa Parlamentosu raporları¹ ile çeşitli uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarından gelen bilgiler de dâhil olmak üzere, pek çok kaynaktan faydalanılmıştır.

Komisyon, bu Rapordaki teknik incelemeye dayanarak, genişlemeye ilişkin ayrı bir bildirimde², Türkiye hakkında ayrıntılı sonuçlara ulaşmıştır.

1.2. Çerçeve

Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmiştir. Türkiye ile katılım müzakereleri Ekim 2005'te başlamıştır.

Türkiye ile o tarihteki AET arasında Ortaklık Anlaşması 1963 yılında imzalanmış ve Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye ve AB, 1995 yılında bir gümrük birliği oluşturmuşlardır.

1.3. AB ile Türkiye arasındaki ilişkiler

Konsey tarafından Aralık 2011'de kabul edilen Pozitif Gündem başlatılmıştır. Bu gündemin amacı, siyasi reformlar, AB müktesebatına uyum, dış politika konusunda diyalog, vizeler, hareketlilik ve göç, ticaret, enerji, terörizmle mücadele ve Topluluk programlarına katılım gibi ortak menfaatleri ilgilendiren bir dizi alanda güçlendirilmiş işbirliği vasıtasıyla **katılım müzakerelerini** desteklemek ve tamamlamaktır. AB müktesebatına uyumun desteklenmesi amacıyla, sekiz adet çalışma grubu oluşturulmuştur ve bunlardan altı tanesi ilk toplantılarını gerçekleştirmiştir. Komisyon, Türkiye'nin kriterleri karşılayıp karşılamadığını değerlendirerek üye devletleri bilgilendirecektir.

Konsey, Komisyon'u, Haziran ayında parafe edilen Türkiye ile AB arasındaki geri kabul anlaşmasının imzalanmasına paralel olarak, kademeli ve uzun vadeli bir perspektifle vize serbestleştirmesi yönünde adımlar atmaya davet etmiştir. Türkiye'nin, süreci etkili bir şekilde

¹ Türkiye raportörü Sayın Oomen-Ruijten'dir.

² Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2012-2013, COM(2012) 600.

başlatacak olan, gerekli yol haritasının tamamlanmasını sağlayacak geri kabul anlaşmasını imzalaması büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin muhtemel bir enerji merkezi olarak gelişmesine devam etmesi bakımından ve AB ile ortak zorluklar göz önünde tutulduğunda, Türkiye ve Komisyon, enerji alanında önemli bir dizi konuda işbirliğini arttırmaya karar vermişlerdir.

Katılım müzakerelerine hazırlanma bakımından, tarama raporları temelinde münferit fasıllarda Türkiye'nin müzakerelere başlamak için gerekli olan hazır olma durumu değerlendirilmiştir. Toplam 33 tarama raporundan dokuzu Konsey'de görüşülmekte olup, bir rapor hâlâ Konsey'e sunulmamıştır.

Bugüne kadar, 13 fasılda (Bilim ve Araştırma, İşletme ve Sanayi Politikası, İstatistik, Mali Kontrol, Trans-Avrupa Ağları, Tüketicinin ve Sağlığın Korunması, Fikri Mülkiyet Hukuku, Şirketler Hukuku, Bilgi Toplumu ve Medya, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Vergilendirme, Çevre, Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası) müzakereye açılmış olup bunlardan biri (Bilim ve Araştırma) geçici olarak kapatılmıştır. Aralık 2006 tarihli Konsey Kararı³ hâlâ yürürlükte dir.

Türkiye ile AB arasındaki **güçlendirilmiş siyasi diyalog** devam etmiştir. Mart ve Haziran 2012'de bakanlar seviyesinde ve Şubat 2012'de siyasi direktörler seviyesinde siyasi diyalog toplantıları yapılmıştır. Bu toplantılarda, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterleri bakımından karşılaştığı başlıca zorluklara odaklanılmış, Katılım Ortaklığı Belgesi önceliklerini yerine getirme yönünde kaydedilen ilerleme değerlendirilmiştir. Kuzey Afrika, Orta Doğu, Batı Balkanlar, Afganistan/Pakistan ve Güney Kafkasya gibi AB'nin ve Türkiye'nin ortak menfaat alanına giren bölgelere ilişkin dış politika konuları da düzenli olarak görüşülmüştür. Türkiye, komşusu olduğu geniş coğrafyada giderek daha etkin hale gelmiş olup, önde gelen bir bölgesel aktördür. Konsey, Kuzey Afrika'da yaşanan son gelişmeler dâhil olmak üzere, Türkiye'nin reformları destekleme konusunda bölgede oynadığı etkin rolü kabul etmiştir. Ayrıca Türkiye, Suriye rejiminin sivillere karşı şiddet kullanılmasını şiddetle ve müteaddit kere kınamış ve ülkelerinden kaçan yaklaşık 100.000 Suriyeliye insani yardım sağlamıştır. Rapor döneminde, Türkiye'den Avrupa kurumlarına bir dizi üst düzey ziyaret gerçekleşmiştir.

2012 yılının ikinci yarısında Türkiye, AB Dönem Başkanlığı ile ilişkileri dondurma ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi AB Dönem Başkanlığı'nın başkanlık ettiği toplantılara katılmama kararı almıştır. AB Zirvesi, Türkiye'nin söz konusu açıklamaları ve tehditlerine ilişkin olarak, duyduğu endişeleri dile getirmiş ve Türkiye'yi, Antlaşma uyarınca AB'nin temel bir kurumsal unsuru olan AB Dönem Başkanlığının rolüne saygı duymaya çağırmıştır.

Reform önceliklerindeki ilerleme, **Ortaklık Anlaşması** uyarınca oluşturulan yapılar aracılığıyla desteklenmekte ve izlenmektedir. Ortaklık Komitesi Nisan 2012'de, Ortaklık Konseyi ise Haziran 2012'de toplanmıştır. Kasım 2011'den bu yana sekiz alt komite toplantısı yapılmıştır.

Çok taraflı ekonomik diyalog, Mayıs ayında Brüksel'de bakanlar seviyesinde yapılan bir toplantı da dâhil olmak üzere, Komisyon ile AB üyesi ülkeler ve aday ülkeler arasında katılım öncesi mali izleme çerçevesinde devam etmiştir.

AB-Türkiye **Gümrük Birliği**, AB ile Türkiye arasında 2011 yılında toplam 120 milyar avro olarak gerçekleşen ikili ticaretin geliştirilmesine katkıda bulunmaya devam etmektedir. Türkiye, AB'nin altıncı en büyük ticari ortağı, AB ise Türkiye'nin en büyük ticari ortağıdır. Türkiye'nin toplam ticaretinin neredeyse yarısı AB ile gerçekleşmekte ve ileri teknoloji bileşeninin büyük bir bölümünü oluşturduğu doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık % 75'i AB'den gelmektedir.

³ Söz konusu karar, Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ün Türkiye tarafından tamamen uygulandığı Komisyon tarafından teyit edilinceye kadar, Türkiye'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne yönelik kısıtlamalarıyla bağlantılı sekiz fasılda müzakerelerin açılmamasını ve hiçbir faslın geçici olarak kapatılmamasını şart koşmaktadır.

Ancak, Türkiye gümrük birliğini tam olarak uygulamamaktadır ve hâlâ gümrük birliği kapsamındaki taahhütlerini ihlal eden mevzuat mevcuttur. Bunun sonucu olarak, bazı ticari konular çözümsüz kalmaya devam etmektedir. Türkiye'nin, ithalat lisansları, AB'de serbest dolaşımda olan üçüncü ülke mallarının ithalatı üzerindeki kısıtlamalar, devlet destekleri, fikri mülkiyet haklarının etkili biçimde uygulanması, yeni ilaçların tescili için gereken koşullar ve vergi konusunda ayrımcı muamele gibi ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması ile ilgili olarak verdiği bir dizi taahhüt hâlâ yerine getirilmemiştir. Komisyon, gümrük birliğinin bugüne kadar olan uygulamasındaki güçlü yanlar ile gümrük birliğinin zayıf yanları (veya sınırlamalar) ve muhtemel modernizasyonundan doğacak fırsatlara yönelik bir dış değerlendirme başlatmıştır. AB, Türkiye'den, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne yönelik taşımacılık alanındaki kısıtlamalar da dâhil, malların serbest dolaşımı ile ilgili süregelen tüm kısıtlamaları kaldırmasını ve gümrük birliğini tam olarak uygulamasını talep etmiştir.

Mali yardım konusunda, Türkiye'ye, 2012 yılında Katılım Öncesi Mali Yardım Aracından (IPA) 856 milyon avro tahsis edilmiştir. 2011-2013 Çok Yıllı Endikatif Planlama Belgesi kapsamında, siyasi öncelikler konusundaki yardıma daha da yoğunlaşılmasını amaçlayan sektör temelli bir yaklaşımın daha fazla geliştirilmesine önem verilmiştir. AB'nin desteği, yargı alanında ve kolluk hizmetlerinde siyasi reformlarla doğrudan ilgili kurumlara, öncelikli alanlarda AB müktesebatının kabul edilmesi ve uygulanmasına ve ekonomik, sosyal ve kırsal kalkınmaya odaklanmıştır. Ayrıca, Türkiye, IPA kapsamında bir dizi bölgesel ve yatay programdan istifade etmektedir.

IPA kapsamındaki yardım, merkezi olmayan yönetim vasıtasıyla uygulanmaktadır; bir başka ifadeyle, Komisyon tarafından yürütülen akreditasyon süreci neticesinde Türk makamları tarafından yönetilmektedir. Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programları için akreditasyon sürecinin tamamlanmasıyla, 2012 yılında IPA bileşenleri için kurumsal çerçevenin güçlendirilmesine ilişkin olarak ilerleme kaydedilmiştir. Buna rağmen, IPA yardımının uygulanmasında gecikmeler yaşanmaya devam etmiştir. Türkiye'nin, programlama konusunda sektör yaklaşımını benimseme sürecinde karşılaştığı zayıflıkları ele alması için idari kapasitesini daha da güçlendirmesi, uygulama sürecini hızlandırması, program ve projelerin kalitesini iyileştirmesi ve fon kaybını önlemesi gerekmektedir.

Sivil toplum desteği, Ulusal Program ve Sivil Toplum İmkânları çerçevesinde, sivil toplum kapasitesinin geliştirilmesine yönelik olarak daha önce programlanan AB mali yardımı ve Türkiye ile AB arasında sivil toplum diyalogu vasıtasıyla devam etmektedir. Buna paralel olarak, bu alanda ileride yapılacak yardımlara ilişkin bazı sonuçlara varmak amacıyla, Türkiye-AB Sivil Toplum Diyaloguna yönelik bir etki analizi yapılmıştır.

Türkiye, aşağıdaki **AB programlarına** ve ajanslarına aktif olarak katılmaktadır: Yedinci Araştırma Çerçeve Programı, Gümrük 2013, Fiscalis 2013, Avrupa Çevre Ajansı, Rekabet Edebilirlik ve Yenilikçilik Çerçeve Programı (Girişimcilik ve Yenilikçilik Programı ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri Politikası Destek Programı da dâhil), Progress Programı, Kültür 2007 Programı, Hayat Boyu Öğrenme ve Gençlik Eylem Programı. IPA fonları, bu programların çoğunda katılım maliyetlerinin bir kısmını karşılamak amacıyla kullanılmaktadır. Türkiye, Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezine katılıma ilişkin Anlaşmanın onay sürecini henüz tamamlamamıştır.

2. SİYASİ KRİTERLER VE GÜÇLENDİRİLMİŞ SİYASİ DİYALOG

Bu bölümde, Türkiye'nin, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygıyı ve azınlıkların korunmasını güvence altına alan kurumların istikrarını gerektiren Kopenhag siyasi kriterlerinin karşılanmasına yönelik olarak kaydettiği ilerleme incelenmektedir. Ayrıca, uluslararası yükümlülüklerle uyum, bölgesel işbirliği ile genişleme ülkeleriyle ve üye devletlerle iyi komşuluk ilişkileri gözden geçirilmektedir.

2.1. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü

Yeni anayasa çalışmaları başlatılmış ve demokratik ve katılımcı bir süreç uygulanmıştır. Bu çalışmanın dışında kalan siyasi hayat ise sınırlı diyalog ve sıkça yaşanan gerilimlerle nitelendirilebilir.

Derin devletle ilgili suç örgütü olduğu iddia edilen *Ergenekon* ve darbe planı hazırlandığı iddiasıyla açılan “Balyoz” davaları devam etmiştir. 21 Eylül’de, “Balyoz” davasına ilişkin olarak ilk derece mahkemesi, cebir ve şiddet kullanarak Hükümeti ortadan kaldırmaya veya Hükümetin işleyişini engellemeye teşebbüs ettikleri gerekçesiyle, 365 şüpheliden, eski üç ordu komutanı da dâhil olmak üzere 324’ünü, 13 ilâ 20 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırmıştır. Mahkeme toplu karar vermiştir. Yargı süreci devam etmektedir. Ergenekon davasında, resmi verilere göre sanık sayısı, 65’i tutuklu olmak üzere 279’a yükselmiştir. 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile 1980 darbesini gerçekleştirenlerin yargılanması mümkün hale gelmiş ve söz konusu yargılama süreci Nisan 2012’de başlamıştır. Bunu, 1997 yılındaki 28 Şubat “Postmodern Darbesi” dâhil, siyasete askeri müdahaleye ilişkin soruşturmalar izlemiştir. Genelkurmay eski başkanı, Hükümeti devirmeye teşebbüs etmek ve terör örgütü üyesi olmak suçlarından Ocak 2012’de tutuklanmıştır.

Savunma hakkı, yargılama öncesi tutukluluk sürelerinin uzunluğu ile fazlasıyla uzun ve çok kapsamlı iddianameler bakımından endişeler devam etmiş olup, bu durum, söz konusu yargılamaların hukuka uygunluğunun, kamuoyu tarafından kayda değer ölçüde sorgulanmasına yol açmıştır. Türkiye’deki demokratik kurumların düzgün işleyişine ve hukukun üstünlüğüne duyulan güvenin güçlendirilmesi bakımından bir fırsat teşkil eden bu davalar, yargı süreçlerinin geniş kapsamlı olması ve söz konusu süreçlerle ilgili eksikliklere yönelik ciddi endişeler yüzünden gölgede kalmıştır. Ayrıca, söz konusu davalar, Türk siyasetinde kutuplaşmaya yol açma eğilimindedir.

Bu davalarda savunma hakkının güvence altına alınması ve şeffaflığın sağlanması amacıyla, yargı süreçlerinin hızlandırılması gerekmektedir. Soruşturmalar hızla genişleme eğilimindedir; yargı, yalnızca polis tarafından toplanan veya gizli tanıklar tarafından sağlanan kanıtları kabul etmektedir.

Temmuz 2012’de, 404 muvazzaf askeri personel, devam eden davalarda şüpheli olarak yer almışlardır, aralarında genelkurmay eski başkanının da bulunduğu 207 şüpheli gözaltında tutulmuştur.

Kürt meselesi, Türk demokrasisi için önemli bir zorluk olmaya devam etmektedir. Ana muhalefet partisinin (CHP) girişimleriyle, Başbakan ile ana muhalefet partisi lideri arasında Kürt meselesinde ilerleme kaydedilmesine yönelik imkânların ele alındığı bir toplantı yapılmıştır. Devamı niteliğinde bir toplantı olmamıştır. Diğer meselelerin yanı sıra Kürt meselesini ele almayı amaçlayan 2009 tarihli demokratik açılımın devamı gelmemiştir.

AB’nin terör örgütleri listesinde bulunan PKK’nın terör saldırılarında ciddi bir artış olmuştur. Saldırıları, AB tarafından şiddetle kınanmıştır.

PKK terör örgütünün şehir yapılanması olduğu iddia edilen KCK* ile ilgili soruşturma önemli ölçüde genişletilmiştir. Giderek artan sayıda BDP bağlantılı Kürt politikacılar, belediye başkanları ve belediye meclisi üyeleri tutuklanmış olup, bu durum bölgesel ve yerel demokrasiyi olumsuz etkilemektedir.

Aralık 2011’de gerçekleşen Uludere (Şırnak) olayında 34 sivilin hayatını kaybetmesi ve yaşanan olaylara ilişkin olarak şeffaf bir soruşturmanın olmayışı güveni zedelemiştir. Siyasi sorumluluk konusu gündeme getirilmemiştir.

KCK soruşturmasında hukukun üstünlüğünün desteklenmesi ve Uludere olayının etkili ve şeffaf bir şekilde soruşturulmasının sağlanması konusunda gerekli dikkatin gösterilmesi gerekmektedir. Anayasanın revize edilmesi, başta Kürt meselesi olmak üzere, Türkiye’de uzun süreden beri devam eden sorunların ele alınması için bir fırsat sunmaktadır.

* Orijinal metinde, KCK’nın açılımı verilmektedir.

Anayasa

Yeni Anayasa çalışmaları, eşit temsile dayanan partiler arası mutabakatı ve yeni metinde esasa ilişkin ön şart getirilmesinden kaçınılması kararını takiben Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nun oluşturulmasıyla başlamıştır. Komisyon, TBMM'deki dört siyasi partiden üçer milletvekilinin katılımıyla oluşturulmuştur. Komisyon'un çalışma esasları, Komisyon'un kapsayıcılık ve istişareye yönelik taahhüdünü yansıtmakta olup, oybirliği ile karar alınmasını ve herhangi bir partinin çekilmesi halinde yetkilerinin sona ermesini öngörmektedir.

Uzlaşma Komisyonu, TBMM'de temsil edilmeyen siyasi partilerin, devlet organlarının, meslek birliklerinin, sendikaların ve sivil toplum kuruluşlarının görüşlerini almak amacıyla, Kasım 2011 ile Nisan 2012 arasında geniş bir yelpazede yer alan paydaşlarla istişarede bulunmuştur. Gayrimüslim azınlıkların temsilcileri ilk defa, TBMM tarafından resmi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Komisyon üyeleri, Türkiye çapında sivil toplum platformları tarafından düzenlenen halka açık etkinliklerde yer almışlardır. Görüşlerin yazılı olarak alınabilmesi amacıyla bir internet sitesi kurulmuş, bu siteye 25.000'in üzerinde katkı gelmiştir. Çok sayıdaki yerel ve ulusal düzeydeki sivil girişim, vatandaşlar arasında ve medyada canlı bir tartışma ortamının yaratılmasına imkân sağlamıştır.

Ancak, Komisyon'un çalışmasını takiben sürecin nasıl işleyeceği belirsizdir. Yürürlükteki Anayasa'da (175. madde) sadece mevcut metinde *değişiklik* yapılması düzenlenmiştir. Şeffaflık konusunda bazı sınırlamalar bulunmaktadır; sivil toplum ve diğer kuruluşlar tarafından Komisyon'a sunulan görüşler internetten kaldırılmış veya hiç yayımlanmamıştır.

Anayasa'nın esasına ilişkin olarak, mutabakatın önündeki kilit zorluklar arasında, güçler ayrılığı, devlet-toplum-din ilişkileri ve Kürt meselesi (vatandaşlık, ana dilin kullanılması ve yerinden yönetim) konularındaki görüşler bulunmaktadır. Temmuz ayında temel haklar ve özgürlükler konusunda detaylı bir not sunan BDP, net tavır sergileyen tek parti olmuştur. Başkanlık veya yarı başkanlık sisteminin getirilmesi ihtimali tartışılmıştır.

2010'da yapılan Anayasa değişikliklerinin uygulanmasına ilişkin olarak daha fazla ilerleme sağlanması sınırlı düzeyde kalmıştır. Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu, toplu sözleşme hakkına dair hükümleri içerecek şekilde değiştirilmiştir, ancak özel sektör çalışanlarının toplu sözleşme, grev ve lokavt haklarına yönelik kanunlar ile Adalet Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve askeri yargı ile ilgili kanun hâlâ yasalaşmamıştır.

Sonuç olarak, yeni Anayasa çalışmalarına ilişkin olarak olumlu adımlar atılmıştır. Şeffaflık konusunda bazı sınırlamalar söz konusu olsa da demokratik ve katılımcı bir süreç uygulanmıştır. Yeni Anayasa, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasını teminat altına alan kurumların istikrarını güçlendirmeli ve başta Kürt meselesi olmak üzere uzun süreden beri devam eden sorunları ele almalıdır. Uzlaşma ruhunun devam ettirilmesi ve mümkün olan en geniş istişarenin sağlanması, yeni Anayasanın meşruiyeti için kilit unsur teşkil etmektedir. 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliklerinde daha fazla ilerleme sağlanması sınırlı düzeyde olmuştur.

Parlamento

Yeni Parlamento, mahkemelerin sekiz seçilmiş milletvekilinin yargılama öncesi tutukluluk hallerinin sona erdirilmesini reddetmesi üzerine yaşanan ve uzun süre devam eden yemin etme krizinin ardından, temsil edilen tüm tarafların katılımıyla 1 Ekim 2011'de toplanmıştır. Siyasi reform çalışmaları ve TBMM'nin yasama ve yürütmenin denetlenmesi gibi kilit işlevlerini yerine getirme yeteneği, siyasi partiler arasında süregelen diyalog ve uzlaşma ruhu eksikliği nedeniyle sekteye uğramaya devam etmektedir.

CHP, seçilmiş milletvekillerinin serbest bırakılması için Ceza Muhakemesi Kanununda değişiklik yapılmasını önermiştir; bu öneri çoğunluk tarafından desteklenmemiştir. TBMM Başkanının dört siyasi grup arasında konunun olası hukuki çözümüne ilişkin mutabakat arayışı sonuç vermemiştir.

Üçüncü Yargı Reformu Paketinin Temmuz ayında kabul edilmesinin ardından seçilmiş milletvekillerinin adli kontrole tabi tahliye talepleri mahkemelerce reddedilmiştir.

Milletvekilliği dokunulmazlığı, milletvekillerinin ifade özgürlüğü ile ilgili olarak Anayasanın (özellikle 14. madde) kısıtlayıcı yorumlanması hariç, hâlâ geniş kapsamlıdır. Bu konu endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Çoğunluğu BDP grubundan olmak üzere 101 milletvekilinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasına ilişkin olarak savcılar tarafından yapılan toplam 740 adet talep henüz sonuçlanmamıştır. 6 yıl önce yaptığı bir konuşma yüzünden iki yıllık hapis cezası Yargıtay tarafından onanan bir BDP bağlantılı milletvekili, TBMM Başkanının bu kararın uygulanmasına ilişkin usulü başlatması halinde milletvekilliğinin düşmesi riskiyle karşı karşıya kalacaktır.

Kilit mevzuatın kabulü öncesinde yeterli hazırlık ve istişare yapılmaması sert eleştirilere neden olmuştur. Bu durum, yeni eğitim kanununu, sezaryenle doğuma ilişkin kanunu, Başbakan tarafından özel görevlere atanan istihbarat görevlileri ve kamu görevlilerine yargı denetiminde dokunulmazlık sağlayan kanunu ve (özel yetkili) ağır ceza mahkemelerinin kaldırılmasını kapsamaktadır.

Hukuki çerçeveye ilişkin olarak, çoğunluğu AB’de ikamet eden 2,5 milyon civarındaki Türk seçmeni hedef alan yurt dışında oy kullanmayı kolaylaştıracak bir kanun kabul edilmiştir. Seçim sistemine ilişkin olarak önemli bir değişiklik yapılmamıştır. TBMM’ye seçilmek için gerekli % 10’luk seçim barajı, Avrupa Konseyi üyeleri arasında en yüksek oran olmaya devam etmektedir. Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin kanunun ya da siyasi parti ve seçim kampanyalarının finanse edilmesine ilişkin kanunların Avrupa standartlarıyla uyumlaştırılmasında herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Parlamentonun işleyişi ile ilgili olarak, Haziran 2011 tarihli seçimlerin akabinde belli başlı tüm siyasi görüşlerin temsil edilmesi ve bunun yeni Anayasa çalışmalarına yansması TBMM’nin temsil niteliğini yükseltmiştir. Cumhuriyet tarihindeki tüm darbeleri araştırmak üzere dört ana siyasi partinin mutabakatıyla ad hoc bir komisyon oluşturulmuştur; ayrıca, 28 Şubat tarihli “Post Modern Darbeyi” ve 1937-38 tarihleri arasında Tunceli’de (Dersim) yaşandığı iddia edilen şiddet olaylarını araştırmak ve Aralık 2011’de gerçekleşen Uludere olayını incelemek üzere TBMM Komisyonları oluşturulmuştur.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu tarafından terörizm ve terörizmle mücadele ile bağlantılı insan hakları ihlallerinin incelenmesi aşamasında, önde gelen Kürt kökenliler de dâhil olmak üzere pek çok uzman dinlenmiştir (terör ve şiddet olayları kapsamında yaşam hakkı ihlallerinin incelenmesine yönelik olarak kurulan Alt Komisyon aracılığıyla).

Özellikle Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine dair Kanun, denetimli serbestlik ve devlet memurlarına toplu sözleşme hakkı verilmesine ilişkin kanunlar, Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ve Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu olmak üzere birçok önemli mevzuat kabul edilmiştir. Bununla birlikte, bu kanunlardan hiç biri müktesebatla veya Avrupa standartlarıyla gerekli uyumu tamamen sağlamamıştır. Avrupa Birliği Uyum Komisyonu sınırlı bir yetkiye ve mevzuat inceleme yeteneğine sahip tali bir komisyon olarak kalmıştır.

TBMM’nin kilit politika zorluklarını ele almadaki rolü sınırlı olmaya devam etmektedir. Sürecin tamamında sivil toplum ve diğer paydaşlar ile sistematik bir istişarede bulunulması için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. 2011 tarihli yeni Sayıştay Kanununun yürürlüğe girmesiyle genel hukuki çerçevede gelişme kaydedilmesine rağmen, TBMM’nin, performans izleme ve savunma harcamaları dâhil, kamu harcamalarını denetleme kapasitesinde bir gelişme kaydedilmemiştir.

Aralık 2011’de değiştirilen TBMM İdari Teşkilat Kanunu ile, meclisin güvenliğine ilişkin sorumluluk kısmen askeri birimlerden polis birimlerine devredilmiştir. Uzmanlığı güçlendirmek üzere TBMM’de Yasama Akademisi kurulmasına yönelik teklif kabul edilmiştir. Ancak, yasama

gündemine ilişkin planlanma yapılması ve komisyon sisteminin gözetim rolünün güçlendirilmesi gibi kilit unsurlar dâhil olmak üzere, usul ve esaslarda daha kapsamlı reformlar gerçekleştirilmemiştir. Şu ana kadar, 2010 TBMM/SIGMA uzman ziyaretlerinde saptanan kurumsal kapasiteye ilişkin endişelerin bir kısmı ele alınmıştır.⁴

Sonuç olarak, TBMM'nin bazı konu başlıklarında kilit politika zorluklarının ele alınmasına dâhil olması konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, TBMM komisyonları da dâhil olmak üzere, tüm taraflar arasında diyalog oluşturulması temelinde, Meclisin gerektiği şekilde işleyişi henüz sağlanmamıştır. Gelişmelere rağmen, özellikle askeri harcamaların kamu mali yönetimi ile ilgili olarak, kapasite kısıtlamaları devam etmektedir. TBMM'nin yürütmenin denetimi dâhil, kilit görevlerini yerine getirebilmesini kuvvetlendirmek için, seçim ve siyasi partilere ilişkin kanunlar ve TBMM'nin çalışma usul ve esasları başta olmak üzere, hukuki çerçeveye ilişkin reformlara gerekli önemin gösterilmesi gerekmektedir. Sivil toplum ile istişare kuraldan ziyade istisna olmaya devam etmektedir.

Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı, görevlerini yerine getirirken Türkiye'nin siyasi hayatındaki uzlaştırıcı rolünü koruyarak, yeni bir anayasaya duyulan ihtiyacı vurgulamış ve gazetecilerin tutuklanmasıyla ilgili endişelerini dile getirmiştir.

Ocak 2012 tarihli Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu ve bu konuya ilişkin olarak Haziran ayında Anayasa Mahkemesi tarafından verilen karar, Cumhurbaşkanlığı Gül'ün yetkisi hakkında uzun zamandır devam eden ihtilafa son vermiştir. Buna göre, görevdeki cumhurbaşkanının görev süresi yedi yıl olup yeniden cumhurbaşkanı seçilebilmektedir. 2014 yılında doğrudan seçilecek olan yeni cumhurbaşkanının görev süresi beş yıl olacak ve yalnızca bir dönem daha uzatılabilecektir.

Hükümet

Hükümet, 2012 Yılı Programı ve 2012-2013 Orta Vadeli Programda “modern demokrasinin beklenti ve taleplerine karşılık verecek ve tüm Türk vatandaşlarının çıkarlarını temsil edecek” yeni Anayasa çalışmaları ile daha fazla demokratikleşme ve siyasi reformlar gerçekleştirme taahhüdünde bulunmuştur. Yargı reformu ve sivil-asker ilişkilerinin normalleştirilmesi Hükümetin öncelikleri arasında yer almaya devam etmektedir.

Hükümet, AB'ye katılım konusundaki kararlılığını yinelemiş ve katılım müzakerelerinde yaşanan siyasi çıkmazı sıklıkla eleştirmiştir. Bakanlar düzeyinde yürütülen Reform İzleme Grubu iki kez toplanmıştır.

Kasım 2011'de Başbakan kayda değer sembolik bir jestle, 1937-38 tarihleri arasında Tunceli'de (Dersim) ağırlıklı olarak Kürt Alevilerin bulunduğu bölgede devlet tarafından gerçekleştirilen olayların hesabını vermeye hazır olduklarını ifade etmiştir.

Ancak, Uludere olaylarına ilişkin siyasi sorumluluk konusunda tartışma olmamış, Kürt meselesine ilişkin olarak Hükümetin yeni strateji söylemi, siyasi çözüme yönelik ilerlemeye dönüşmemiştir (*Bkz. doğu ve güneydoğudaki durum*).

Kilit mevzuatın, yeterli hazırlık ve istişare yapılmadan kabul edilmesi, sert eleştirilere neden olmuştur.

Hükümet üyeleri, medya veya sivil toplum tarafından dile getirilen eleştirilere sert biçimde yanıt vermiş ve örneğin milliyetçilik eğilimi iddiasıyla eleştirildikleri bazı durumlarda konuyu mahkemelere taşımıştır.

⁴ http://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/sigma_report_final_eng.pdf

Yerel yönetimlere yetki devri konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Yerinden yönetim konusu ele alınmamıştır; hatta 2011 yılında, başta arazi kullanım planlaması ve kentsel dönüşüm konularında olmak üzere, bazı yetkileri yeniden merkeze devreden kanun hükmünde kararname çıkarılmıştır. Vatandaşların yerel yönetimlere katılmalarını teşvik etmek üzere tasarlanan kent konseyleri sadece sınırlı sayıda şehirde etkin bir biçimde işlemiştir.

Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından önerildiği üzere, kamu hizmetlerinin sağlanmasında idari vesayet kaldırılmasına ve Türkçe dışındaki dillerin kullanılmasına izin verilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir ve mahkemeler, belediyelerin birden fazla dil kullanmalarına ilişkin olarak tutarsız kararlar vermiştir. Bazı takipsizlik ve beraat kararlarına rağmen, belediye başkanlarının ve belediye meclislerinin sundukları hizmetlerde Türkçe dışındaki dilleri kullandıkları gerekçesiyle haklarında adli soruşturma açıldığı bildirilmiştir. İçişleri Bakanlığı, KCK operasyonlarında tutuklanan bazı belediye meclisi ve il genel meclisi üyelerinin yanı sıra, Van, Şırnak, Silopi, İdil, Uludere ve Cizre seçilmiş belediye başkanları dâhil olmak üzere, 55 yerel yönetim temsilcisini geçici olarak görevden uzaklaştırmıştır. Üçüncü Yargı Reformu Paketinin yürürlüğe girmesinin ardından, Siirt'te, bir belediye başkanının görevden alınması kararı durdurulmuştur (*Bkz. doğu ve güneydoğudaki durum*).

Sonuç olarak, Hükümet yeni Anayasa çalışmaları ile daha fazla demokratikleşme ve siyasi reform gerçekleştirme taahhüdünde bulunmuştur. Ancak, kilit mevzuat yeterli hazırlık ve istişare yapılmadan sunulmuş ve kabul edilmiştir. Uludere'de sivillerin hayatlarını kaybettiği olay benzeri durumlarda, yetkili makamlara etkili ve hızlı soruşturma ve kamuoyu önünde şeffaf bir araştırma yürütmeleri için yapılan çağrı yerine getirilmemiştir. Güneydoğudaki yerel yönetimler çok sayıdaki yerel siyasetçinin tutuklanması sebebiyle sorunlar yaşamıştır. Yerinden yönetim konusunda daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Kamu Yönetimi

Avrupa Ombudsmanı ve diğer Ombudsmanlarla yapılan istişarelerden sonra, Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu 14 Haziran 2012'de kabul edilmiştir. Bu Kanun, Kurumun TBMM'ye karşı sorumluluğunu ve kimsenin bu Kuruma talimat verememesini temin etmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumunda Kamu Baş Denetçisi, azami beş Kamu Denetçisi, genel sekreter ve personel yer almaktadır ve Kurumun ayrı bir bütçesi vardır. Ülkenin her yerinde yerel ofisler kurulabilmektedir. Kamu Baş Denetçisi TBMM tarafından en çok dört tur oylama neticesinde seçilir; dördüncü turda en fazla oy alan aday seçilir. Bu hükmün uygulanması ve özellikle ilk Kamu Baş Denetçisi seçimi Kurumun güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Kamu Denetçiliği Kurumu, hukukun üstünlüğü ve insan hakları konularına yönelik olarak idarenin işleyişine ilişkin şikâyetleri incelemekte ve önerilerde bulunmaktadır. Ancak, resen soruşturma yapma yetkisi bulunmamaktadır. Kurumun yetkisi Türk Silahlı Kuvvetlerinin idari faaliyetlerini kapsamakta, ancak, askeri nitelikteki faaliyetlerini kapsamamaktadır. Özellikle Kurumun sorumluluk alanına nelerin gireceğine kimin karar vereceği ve bunun dayanağının ne olacağı bakımından bu hükmün uygulanması önem arz etmektedir. Kanun mevcut haliyle, Kamu Denetçiliği Kurumunun herhangi bir karar alma sürecini düzenlememektedir, ancak, bu konunun Kurul tarafından kabul edilecek bir yönetmelikle düzenlenmesi öngörülmüştür. Kurumun yetki ve bağımsızlığı açısından bu karar alma sürecinde son sözün Kamu Baş Denetçisine bırakılması büyük önem taşımaktadır.

Kamuda insan kaynakları yönetimini geliştirmeyi amaçlayan ve liyakata dayalı terfiyi sağlayan kapsamlı bir kamu reformuna duyulan ihtiyaç devam etmektedir. 2011 tarihli kanun hükmünde kararname ile, geçici görevli ve sözleşmeli personelin kadrolu kamu çalışanı yapılmasına imkân tanınmıştır. Bu durum, işe alım usullerinin gözetilmemesi, devlet memurluğunun siyasileştirilmesi ve liyakata dayalı sistemin zayıflatılması risklerini taşımaktadır. Ağustos 2011 tarihi itibarıyla, Bakanlıkların bağımsız düzenleyici kurumlar üzerindeki artan yetkileri aynı şekilde devam etmiştir ve örneğin bir durumda (Enerji Direktifine ilişkin) AB mevzuatına aykırılık oluşmuştur.

İdari işlemlerin basitleştirilmesi ve temel kamu hizmetlerinin çevrimiçi (e-devlet) sunulmasına ilişkin çalışmalar devam etmiştir. İdari işlemlerin basitleştirilmesine ilişkin çok sayıda yönetmelik Nisan 2012’de kabul edilmiştir. Ancak, mevzuat kalitesinin artırılmasına ilişkin düzenleyici etki analizlerinin geliştirilmesinde ilerleme kaydedilmemiştir. Özellikle, Mart 2012 tarihli eğitim reformu dâhil olmak üzere, belirli kilit mevzuatın kabul edilmesinden önce düzenleyici etki değerlendirmesi yapılmamıştır. Mevzuat taslaklarının sivil toplum ve diğer paydaşlarla gerekli istişarelerde bulunmadan hazırlanması ve kabul edilmesi yönünde giderek artan bir eğilim mevcuttur.

Revize edilmiş olan Sayıştay Kanununa ilişkin olarak hemen hemen tüm uygulama mevzuatı kabul edilmiştir. Bu dış denetimi güçlendirmiştir. Ancak, Sayıştay Kanununun uygulanmasına ilişkin daha fazla çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle TBMM, Sayıştay’ın denetim raporlarının izlenmesini sağlamalıdır. Sayıştay Kanununa Temmuz 2012’de getirilen değişiklikler Sayıştay’ın yetkilerini ciddi biçimde kısıtlamıştır ve Sayıştay denetim ve kontrolünün bağımsızlığını ve etkililiğini tehlikeye atmaktadır. Stratejik planlama ve performansa dayalı bütçeleme getirilmesiyle Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun uygulanmasına devam edilmiştir. Bütün icracı bakanlıklar ve belli başlı kamu kurumları performans programları ve hesap verebilirliğe ilişkin raporlar hazırlamışlardır. Ancak, bu tür planlama faaliyetlerinin bütçe ile daha fazla koordineli olması gerekmektedir. Strateji geliştirme birimlerinin kapasitesinin güçlendirilmesi ve strateji belgelerinin uygulanması için ilave çabalara ihtiyaç duyulmaktadır. İç denetim sistemi etkili değildir ve iç denetim sisteminde, iç denetimin amaçları, rolleri ve sorumlulukları ile teftiş işlevleri arasındaki karışıklık nedeniyle hâlâ sorun yaşanmaktadır. İlave iç denetim personelinin istihdam edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, kamu yönetimi mevzuatına ilişkin reformlarda ilerleme kaydedilmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumu’nun kurulması, vatandaşların haklarının güvence altına alınmasında ve kamu yönetiminin hesap verebilirliğinin sağlanmasında önemli bir adımdır. Dış denetim ve kamu mali yönetimi ve kontrolü güçlendirilmiştir, ancak Sayıştay Kanununda yapılan son değişiklikler, Sayıştay denetimi ve kontrolünün bağımsızlık ve etkililiğine ilişkin ciddi endişeler yaratmaktadır. İdari işlemlerin basitleştirilmesine devam edilmiştir. Ancak, kamu görevlilerine ilişkin kapsamlı bir reform için daha fazla siyasi destek gerekecektir.

Güvenlik Güçlerinin Sivil Denetimi

Güvenlik güçlerinin sivil denetimi daha da güçlendirilmiştir ve Genelkurmay Başkanlığı siyasi konulara doğrudan ya da dolaylı müdahale etmekten genel olarak kaçınmıştır. Ocak 2012’de, subaylar tarafından verilen milli güvenlik dersi ortaöğretim müfredatından çıkarılmıştır. Bununla birlikte, Ocak ayında Genelkurmay Başkanı milli eğitim sisteminde Kürtçenin kullanılmasını eleştirmiştir.

Silahlı Kuvvetlerden daha önce ihraç edilenlere yasal yollara başvurma hakkı tanıyan kanunun uygulanmasına devam edilmiştir.

Van Üçüncü Ağır Ceza Mahkemesi, eski bir PKK üyesinin sahip olduğu iddia edilen bir kitapevinin 2005 yılında bombalanmasıyla ilgili “Şemdinli davasında” iki astsubayın ve bir PKK muhbirinin 40 yıl hapis cezası almasına karar vermiş ve yargılama yetkisi konusunda yaşanan sorun nedeniyle uzun süren yargılama süreci sona ermiştir.

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı bünyesinde, Terörle Mücadele Koordinasyon Kurulu kurulmuş ve iki defa toplanmıştır. İstihbarat paylaşımını ve sivil ve askeri güvenlik kurumları arasında işbirliğini güçlendirmek amacıyla Mart 2012’de İstihbarat Değerlendirme Merkezi oluşturulmuştur.

Güvenlik güçlerinin dış denetimine ilişkin olarak, askeri harcamalar sonrası denetimi öngören Sayıştay Kanunu çerçevesinde ilerleme kaydedilmiştir. Ağustos ayında kabul edilen bir yönetmelikle, Sayıştay’ın, güvenlik, savunma ve istihbarat kurumlarına ilişkin dış denetim

raporlarının yayımlanmasının TBMM onayına tabi olması öngörülmüştür. Yönetmelik ayrıca, bu raporların yayımlanmasına gizlilik gerekçesiyle sınırlamalar da getirmektedir. TBMM Dilekçe Komisyonu, Türk Silahlı Kuvvetleri Yardımlaşma Vakfı'nın teftiş edilmesi ve denetlenmesi için uzmanlardan oluşan özel bir komisyon oluşturulmasını talep etmiştir. Genelkurmay Başkanlığı silahlı kuvvetlerdeki kadro sayılarını belirli aralıklarla yayımlamıştır.

'Balyoz' davasında, üç eski ordu komutanı dâhil olmak üzere, 323 emekli ve muvazzaf askeri personel cebir ve şiddet kullanarak Hükümeti ortadan kaldırmaya veya Hükümetin işleyişini engellemeye teşebbüsten ilk derece mahkemesi tarafından suçlu bulunmuştur. 1980 darbesine ve 28 Şubat 1997 tarihli "Post Modern Darbeye" yönelik adli soruşturmalar başlatılmıştır. Bakanlar Kurulunun yanı sıra, AK Parti, CHP ve MHP dâhil, sekiz siyasi parti, pek çok sivil toplum kuruluşu ve yaklaşık 340 vatandaş 1980 darbesine ilişkin davada müdahil olma talebinde bulunmuşlardır.

Ancak, güvenlik sektörünün şeffaflığı ve hesap verebilirliği sınırlı olmaya devam etmiştir. Savunma bütçesi, oldukça geniş biçimde kamuya açıklanmış olup önemli ölçüdeki bütçe dışı askeri harcamalar detaylandırılmamıştır.

Ağustos 2012'de Yüksek Askeri Şura devam eden soruşturmalar çerçevesinde tutuklu bulunan 40 subayın emekli edilmesine karar vermiştir.

Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda 2012 yılında yapılan değişikliklerle, istihbarat birimlerinin üyelerini ve Başbakan tarafından "özel görevlere" atanan kamu görevlilerini kapsayan soruşturmalar Başbakanın iznine tabi kılınmıştır. Bu durum belirli kamu görevlilerine yönelik keyfi dokunulmazlık sağlamakta, tutarsız yorumlamalara açık olmakta ve hukuki denetimi kapsam dışı bırakmaktadır.

Askeri operasyonların yasal dayanağı olan İl İdaresi Kanunu, sivil makamlara askeri operasyonları daha kapsamlı biçimde denetleme yetkisi verecek şekilde değiştirilmemiştir. Özellikle Jandarma'nın kolluk faaliyetlerinin sivil denetimi yetersiz kalmıştır. Türk kolluk kuvvetleri tarafından uygulanan veya kendi içlerindeki insan hakları ihlalleri, kötü muamele ve görevin kötüye kullanılmasına ilişkin şikâyetlerin araştırılması için Bağımsız Kolluk Gözetim Mekanizması henüz kurulmamıştır.

Sivil ve askeri mahkeme sistemleri arasındaki ikililik devam etmiştir. Askeri hâkim ve savcılarının bağımsızlığı, komutanlarının yetkileri nedeniyle sınırlıdır. Gerekli sivil kontrolün sağlanması için Yüksek Askeri Şura'nın teşekkülü ve yetkilerine ilişkin olarak yasal hükümlerde, özellikle terfilere ilişkin yasal zemin hazırlanması konusunda, reform gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Genelkurmay Başkanı Milli Savunma Bakanı yerine Başbakana karşı sorumlu olmaya devam etmiştir. TSK mensuplarının görevlerini tanımlayan ve TSK'nın siyasete müdahale etmesine imkân sağlayan bir madde içeren Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununda değişiklik yapılmamıştır.

Sonuç olarak, güvenlik güçlerinin sivil denetimi daha da güçlendirilmiştir. Uygulamada sınırlı kalmasına rağmen, savunma bütçesinin TBMM tarafından denetlenmeye başlanması olumludur. Genelkurmay Başkanlığı, siyasi konulara doğrudan ya da dolaylı müdahale etmekten genel olarak kaçınmıştır. Sivil-asker ilişkilerinin daha fazla demokratikleştirilmesinde birkaç sembolik adım atılmıştır. Özellikle askeri yargı sistemine ve Jandarma'nın sivil denetimine yönelik daha fazla reform gerçekleştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Yargı sistemi (Bkz. Fası 23 – Yargı ve Temel Haklar)

Yargı alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.

Yargı bağımsızlığına ilişkin olarak, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK), 2012-2016 Stratejik Planını oluşturmuştur. HSYK ayrıca, hâkimlerin ve savcılarının işleri ile ilgili 34 adet genelge yayımlayarak, hizmet içi eğitimler ve paydaşlarla toplantılar düzenleyerek, bir bütün

olarak yargı ile ilgili görüşmelere ve çalıştaylara katılımı teşvik ederek işlevlerini tam olarak sürdürmeye devam etmiştir.

Ancak, Adalet Bakanı ve Bakanlık Müsteşarına verilen roller dâhil olmak üzere, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanununa yönelik eleştiriler ele alınmamıştır. Deniz Feneri Davasındaki savcıların görevden alınması kararının yürütmenin baskısını yansıttığı yönünde endişeler de bulunmaktadır.

Hâkimler ve savcılar sendikası -Yargı Sen-, mevzuata aykırı olduğu gerekçesiyle, Ankara Valiliği tarafından açılan bir dava neticesinde kapatılmıştır. Avrupa standartları, hakimlerin, amacı bağımsızlıklarını güvence altına almak, menfaatlerini korumak ve hukukun üstünlüğünü desteklemek olan meslek örgütleri kurma ve bunlara katılma özgürlüğünü sağlamaktadır.

Tarafsızlığa ilişkin olarak, 2010 Anayasa değişikliği ile getirilen bireysel başvuru usulü ile 2011 tarihli Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Eylül 2012’de yürürlüğe girmiştir. Temel haklarının ihlal edildiğini iddia eden bir kişi, diğer tüm iç hukuk yollarının tüketilmiş olması koşuluyla Anayasa Mahkemesine başvurabilmektedir.

Adalet Bakanlığı, Avrupa Konseyi ile işbirliği içinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına dayanarak bir İnsan Hakları Eylem Planı hazırlamaktadır; Mahkemenin, Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin hükümlerini ihlal ettiğine dair verdiği kararlarda yer alan hususların, bu Eylem Planında ele alınması öngörülmektedir. Bakanlık ve HSYK ayrıca, hâkimler ve savcılar için insan hakları eğitimi düzenlemiş olup, bu eğitime devam edilmesini planlamaktadır.

Ancak, Anayasa Mahkemesi ile ilgili mevcut mevzuata yönelik eleştiriler ele alınmamıştır. Adliyelerde ve duruşmalar esnasında, hâkim, savcı ve savunma tarafı ile ilgili olarak, “Silahların eşitliği ilkesini” güvence altına almayan yasal hükümler ve uygulamalar hâlâ mevcuttur. Aralık ayında Yargıtay üyeleri, yeni seçilmiş olan Yargıtay üyelerinin yürütmenin kontrolünde olduklarına dair eleştirisinden dolayı ana muhalefet partisi liderine dava açmaya karar vermiştir. Nisan ayında Anayasa Mahkemesi Başkanı, yeni bir “vesayetçi” yargı sisteminin kurulmasına izin verilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Hâkim ve savcılar, uluslararası insan hakları anlaşmaları ile iç hukuk arasında çatışma olduğunda, Anayasa’da açık biçimde bu tür anlaşmaların önceliği bulunduğu dair hüküm olmasına rağmen, bu anlaşmaları uygulamamışlardır. Bu durum, Yüksek Mahkemelerin Başkanları tarafından eleştirilmiştir. Bunun üzerine, HSYK, hâkimlerin ve savcılarının değerlendirilmesine yönelik olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin hükümlerine ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kararlarına riayet edilmesini teşvik edici yeni ölçütler oluşturmuştur.

Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 167. maddesi çerçevesinde 2005 yılında kabul edilen Adli Kolluk Yönetmeliği, Avrupa standartlarına uygun olarak henüz uygulanmamış olup, savcılıklara bağlı adli kolluk birimleri henüz kurulmamıştır. Savcılar, İçişleri Bakanlığına bağlı polis birimlerinden yararlanmaktadır. Savcılar, polis birimlerinin soruşturmalarını etkin bir biçimde sevk ve idare etme kapasitelerini geliştirmeli ve polis faaliyetlerini sıkı bir biçimde kontrol etmelidirler.

Yargıtay kararlarına erişim sınırlı olup, bu durum içtihat kararlarının anlaşılmasına ve bu konudaki farkındalığa engel olmaktadır. On beş savcılık ve mahkemeye basın sözcüleri atanmıştır, ancak, bu sistem çok yeni olup kamuya yeterli bilgi sağlayacak noktaya henüz ulaşmamıştır.

Yargının *etkinliğine* ilişkin olarak, birikmiş iş yükünü hafifletmek amacıyla, Yargıtay ve Danıştay Kanunlarında yapılan değişiklikler, iş yükü hâlâ fazla olmasına rağmen, olumlu neticeler vermeye başlamıştır. Yargıtay’da Temmuz 2011’de, 1,12 milyon olan dava sayısı Temmuz 2012’de yaklaşık olarak 0,88 milyona düşmüştür. Danıştay’a ilişkin olarak, Haziran

2011 ve Haziran 2012 tarihlerindeki sonuçlandırılmamış dava sayısı yaklaşık olarak aynıdır; ancak, aynı dönem içinde sonuçlandırılmış dava sayısında kayda değer artış olmuştur. İlk derece mahkemelerine ilişkin olarak, 2010 sonunda 1,40 milyon olan sonuçlandırılmamış ceza davalarının sayısı, 2011 sonunda yaklaşık olarak 1,34 milyona düşmüştür. Benzer şekilde, 2011 sonunda sonuçlandırılmamış 1,11 milyon hukuk davası dosyası bulunmakta olup, bu, 2010 sonundaki rakamla hemen hemen aynıdır. İdare mahkemelerinde 2011 sonunda sonuçlandırılmamış yaklaşık 170.000 dava bulunmaktadır; 2010 sonu ile karşılaştırıldığında bu rakamda 30.000 davalık bir azalma olmuştur.

Üçüncü Yargı Reformu Paketi, Temmuz 2012’de kabul edilmiştir. Bu paketle, bir dizi yasada değişiklik yapılması öngörülmekte, diğer hususların yanı sıra yargı usullerinin hızlandırılması amaçlanmaktadır. Yargının yükünü hafifletmesi öngörülen Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu, Haziran 2012’de yürürlüğe girmiştir.

2012 yılı bütçesinde, yargıya ayrılan pay yaklaşık 2,69 milyar avro tutarında olup, bu rakam Türkiye’deki GSYH’nin takriben %0,44’ünü oluşturmaktadır. 2011 sonu itibarıyla, hakim ve savcılar toplam sayısı, 9.456⁵ olmuştur. Kadınlar bu rakamın yaklaşık olarak %24’ünü oluşturmakta ve savcılık ve yöneticilik pozisyonlarında yetersiz temsil edilmektedirler. 1997 yılında 7,66 olan ve her 100.000 kişiye düşen hakim ve savcı sayısı, 8,30’a çıkmıştır. Adalet Bakanlığında görevli olan hakimler, Avrupa Konseyinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde ve Türkiye’nin Strazburg ve Brüksel’deki daimi temsilciliklerinde, Türk makamlarını temsil etmek üzere geçici olarak görevlendirilmişlerdir.

Ancak, Bakanlık ve HSYK tarafından mahkemelerin performanslarının, dava sürelerinin ve yargı sisteminin verimliliği ve etkililiğinin artırılmasının izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik kriterler henüz oluşturulmamıştır.

Üçüncü Yargı Reformu Paketi, aynı zamanda Türk ceza yargılama sistemi ile ilgilidir. Ceza Muhakemesi Kanununun mülga 250-252. maddeleri kapsamında kurulmuş olan özel yetkili ağır ceza mahkemeleri kaldırılmıştır; bunların yerine Terörle Mücadele Kanununun 10. maddesi kapsamında, aynı ceza davalarına bakmak üzere bölge ağır ceza mahkemeleri kurulmuştur. Bu mahkemelerde, görevleri yalnızca soruşturma aşamasında koruma tedbirleri ile ilgili karar vermek olan uzmanlaşmış hakimler bulunmaktadır.

Yeni mevzuat kapsamında, mahkemelerin, yayımları yasaklaması; yargı süreçleri bağlamında sanıklara ve savcılara zaman kısıtlamaları koyması; sanığı veya avukatını mahkemenin, düzen ve disiplini bozduğu gerekçesiyle sonraki veya tüm duruşmalardan çıkarması; şüphelinin ifadesi alınırken veya gözaltı sırasında müdafii sayısını yalnızca bir avukat ile sınırlandırması; davanın aciliyetine bağlı olarak kitle iletişim araçları vasıtasıyla tebligat yayımlaması artık mümkün olmayacaktır. Adli kontrol için üç yıllık üst sınır kaldırılmıştır: Önceki uygulamada yalnızca, azami üç yıldan daha az hapis cezası gerektiren suçlarla itham edilenler, yargılama öncesi veya sırasında hapsedilmek yerine adli kontrol altında tutulabilmekteydiler. Adli kontrole ilişkin yeni usuller düzenlenmiştir.

Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 101. maddesi şunları öngörmektedir: (a) suçun işlendiğine dair kuvvetli şüphe; (b) tutuklama gerekçelerinin varlığı⁶; ve (c) tutuklama kararının orantılı olduğu açıkça belgelenmeli ve sanığa anlatılmalıdır. Bu durum, hâkimlerin genel yükümlülüğü olan görüşlerini gerekçelendirmelerine açıklık getirmektedir. Ancak, bu hükümlerin daha ziyade Ceza Muhakemesi Kanununun 100. maddesi kapsamına giren *Ergenekon*, *Balyoz*, *Kafes*, *Oda TV* gibi kamuoyunun dikkatini çeken davalara da uygulanıp uygulanmayacağı açık değildir. Sonuç olarak, 31 Aralık 2011’den önce işlenen suçlara ilişkin soruşturma, dava ve cezaların infazı

⁵ Bu sayı, idari yargıdakilerle birlikte 10.318’dir.

⁶ İlgili kişinin kanundan kaçmasını, ciddi bir suç işlemesini, adaletin işleyişine müdahale etmesini veya kamu düzenine ciddi bir tehdit teşkil etmesini engellemek amacıyla.

ertelenmiştir. Bu hüküm, en fazla beş yıl hapis cezası gerektiren suçlara uygulanır ve üç yıl içinde suçun tekrarlanmaması şartıyla alenen ifade edilmiş olan görüşlerle ilgilidir. Sonuç olarak, tüm bunlar usule ilişkin hakların güvence altına alınması için atılmış olumlu adımlardır.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun mülga 250. maddesinde yer alan suçlar kapsamında, sanığın kamu görevlisi statüsünde olup olmadığına bakılmaksızın, ön izin almadan kapsamlı soruşturma yapılmış ve yargılama gerçekleştirilmiştir; böylece hukuk önünde eşitlik sağlanmıştır. Terörle Mücadele Kanununun değişik 10. maddesi kapsamında, yasal olmayan ekonomik çıkar sağlamak, kara para aklamak, uyuşturucu madde imal etmek ve ticaretini yapmak üzere kurulmuş olan bir örgüt çerçevesinde işledikleri suçlar da dâhil olmak üzere, kamu görevlileri bakımından yetkili makamların ön izni gerekmektedir.

Üçüncü Yargı Reformu Paketinde bazı hükümler aynı kalmıştır. Bu çerçevede, 10 yıl olan yargılama öncesi azami tutukluluk süresi aynı kalmıştır. Bu süre, özellikle yargılama öncesi tutukluluk halinin sadece ilk derece mahkemesinin kararına kadar olan süreyi kapsamaması halinde, oldukça uzundur. Yargılama öncesi tutukluluk halinin ilk derece mahkemesinin vereceği karara kadar olan süreyi kapsayıp kapsamadığı ile ilgili olarak Yargıtay'ın çelişkili içtihadı bulunmaktadır. Bu konunun ele alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak ve daha önemlisi, Üçüncü Yargı Reformu Paketi, adalet yönetimi ve temel hakların korunması ile ilgili sorunlu alanları yeterince gözden geçirme konusunda başarılı olamamıştır. Üçüncü Yargı Reformu Paketi, Türk ceza yargılama sisteminin bazı sorunlu alanlarından olan ve Türk Ceza Kanunu veya Terörle Mücadele Kanununun kapsamına giren ceza gerektiren suçun unsurlarının tanımları ile ilgili konuları ele almamıştır.

Uygulamada, ceza yargılama sistemine ilişkin olarak endişeler ifade edilmiştir. Bu endişelerden bazıları, sanığa yönelik iddialara etkili bir biçimde itiraz edilememesine sebep olan, savunma makamının savcılık dosyasına kısıtlı erişimine odaklanmıştır. Diğer endişeler, şüphelilere ilişkin tutuklama veya tutukluluk halinin devam etmesi kararlarında, yalnızca Ceza Muhakemesi Kanununun lafzını tekrar eden gerekçelere yer verilmesi nedeniyle, söz konusu kararların hemen hemen her zaman yetersiz kalmasına ilişkindir. Yargılama öncesi tutukluluk da kamu yararı bakımından olması gerekenden daha uzundur. Yargılama öncesi tutukluluk yerine alternatifler göz önünde bulundurulmamıştır. Türkiye'de, başvuranlara, makul bir başarı beklentisiyle yargılama öncesi tutukluluğa karşı itiraz imkânı sunan etkili ve gerçek bir iç hukuk yolu bulunmamaktadır. Pek çok durumda iddianamelerin ve iddianame süreçlerinin kalitesi ile ilgili eleştiriler bulunmaktadır. Bilgi, kanıt ve ifadelerin sızdırılması endişe yaratmaya devam etmektedir. Bazı ceza davalarında çapraz sorgulamanın düzgün bir şekilde yürütülmediğine dair raporlar mevcuttur. Hâkimlere ve savcılara çapraz sorgulama ile ilgili eğitim verilmemiştir. Yargılama öncesi tutukluluk dâhil olmak üzere, Üçüncü Yargı Reformu Paketinin uygulamadaki etkisinin daha fazla değerlendirilmesi gerekmektedir.

İlgili kanun uyarınca Haziran 2007 itibarıyla, faaliyete geçmiş olması gereken bölge adliye mahkemeleri hâlâ kurulmamıştır.

Adalet Bakanlığının, hedeflerine büyük oranda ulaşılmış olan 2009 yılı Yargı Reform Stratejisinin revizyonuna, tüm paydaşların, Türk hukuk camiasının ve sivil toplumun katılımıyla devam edilmektedir.

Sonuç olarak, yargı alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Yargının etkinliğini artırmak ve mahkemelerin artan iş yükünü hafifletmek amacıyla mevzuatta değişiklik yapılmıştır. Temmuz ayında kabul edilen Üçüncü Yargı Reformu Paketi, Türk ceza adaleti sisteminin yönetilmesindeki sorunlu alanları yeterince ele almamakla birlikte, doğru yönde atılmış bir adımdır. 2009 yılı Yargı Reform Stratejisi revize edilmektedir. Ancak, ceza adaleti sistemi ve ağır ceza davalarının yüklü miktarda yığılması dâhil olmak üzere, yargının bağımsızlığı,

tarafsızlığı ve etkinliği ile ilgili daha fazla çaba harcanması gerekmektedir. Yargı alanında çalışan kadınların oranının artırılması gerekmektedir.

Yolsuzlukla mücadele politikası (Bkz. ayrıca Fasıl 23 - Yargı ve Temel Haklar)

Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Stratejisi, Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Yürütme Kurulu, yolsuzlukla mücadele kurallarını yenilemek üzere teklifler üzerinde çalışmaya devam etmiştir. Bu, suçun mahiyeti ve cumhurbaşkanı adaylarının finansmanı gibi konularda değişikliklerin olmasına katkı sağlamıştır. Ancak, Yürütme Kurulunun teknik çalışmasını tamamlayabilmesi için daha fazla mevzuat değişikliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Sivil toplumun rolünün de güçlendirilmesi gerekmektedir.

Haziran 2012’de kabul edilen Üçüncü Yargı Reformu Paketi, Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu’nun (GRECO) “suçun mahiyeti” ile ilgili bazı tavsiyelerine uygun olarak rüşvet suçunun mahiyetinin tekrardan tanımlandığı ve genişletildiği Türk Ceza Kanununda yer alan yolsuzluk ile ilgili hükümlerde yapılan değişiklikleri içermektedir. Ancak, “suçun mahiyeti” ve “Siyasi Parti Finansmanının Şeffaflığı”na ilişkin Üçüncü Tur Değerlendirme Raporunda yer alan tavsiyeler kısmen uygulanmış veya hiç uygulanmamıştır. Milletvekillerinin ve üst düzey kamu görevlilerinin yolsuzlukla ilgili davalarda dokunulmazlıklarının sınırlandırılması ve kaldırılması konusunda objektif kriterler oluşturulması bakımından ilerleme kaydedilmemiştir.

Siyasi partilerin finansmanı bakımından bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Siyasi partilerin finansmanının teknik açıdan mali denetiminin yapılması ve denetim raporlarının nihai karar için Anayasa Mahkemesine gönderilmesi konusunda Sayıştay’a yetki veren Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda 2011 yılında yapılan değişiklik, siyasi partilerin finansmanı ile ilgili olarak mali denetim kapasitesini güçlendirmiştir. Mecliste bulunan iki büyük siyasi parti, gelir ve giderlerini detaylı biçimde beyan ettikleri mali durumlarını yayımlamışlardır.

Ocak 2012’de kabul edilen Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu, seçim süresince cumhurbaşkanı adaylarının finansmanının şeffaflığı ile ilgili katı kurallar getirmiştir. Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu ayrıca, yasaklanmış finansman kaynaklarını, hibe tavanlarını, adayların mal varlıklarını açıklama ve özel mali bilgilerini incelenmek üzere Yüksek Seçim Kuruluna belirli aralıklarla sunmaları yükümlülüklerini kapsamaktadır.

Ancak, siyasi partilerin finansmanı ile ilgili olarak devam eden yasal boşluk, endişe yaratmaya devam etmiştir. Siyasi partilerin mali denetimi zayıf kalmaya devam etmiştir ve seçim kampanyalarının veya adayların finansmanının mali denetimine ilişkin konularda yasal bir çerçeve bulunmamaktadır. Siyasi partilere yönelik olanın dışında seçim kampanyalarının finansmanı ile ilgili bir mevzuat bulunmamaktadır. Siyasi parti adayları, bağımsız adaylar ve seçilmiş temsilciler, siyasi partilere uygulanan mali şeffaflıkla ilgili düzenlemelere tabi değildirler. Siyasilerin ve kamu görevlilerinin beyan ettikleri mal varlıkları ile ilgili olarak yeterli denetim bulunmamaktadır.

Ekim 2011 ile Mayıs 2012 arasında, merkezi ve yerel yönetimlerde çalışan 3707 kamu personeli, etik eğitimi almıştır. Ancak, etik davranış kurallarının, akademisyenler, askeri personel ve yargıya teşmil edilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Yolsuzluk davalarıyla ilgili soruşturma, iddianame ve mahkûmiyet kararlarına ilişkin bir izleme mekanizması hâlâ oluşturulmamıştır.

Nisan 2012’de Ankara Ağır Ceza Mahkemesi, Deniz Feneri adlı yardım derneği ile ilgili olarak, sahtecilik, yetkinin kötüye kullanılması ve kamu görevlisinin sahteciliğe iştirak etmesi suçlarından dolayı, 20 şüpheli hakkında dolandırıcılık davasına ilişkin iddianameyi kabul etmiştir. Büyük bir örgütlü suç faaliyetinin bulunduğu dair bir suçlama getirilmemiştir. Ağustos 2011’de soruşturmadan alınan savcılar, resmi belgelerde sahtecilik yapmak ve yetkinin kötüye kullanılması suçlarından yargılanmaya başlamışlardır. Bu durum yargının bağımsızlığı konusunda endişelere yol açmıştır.

İzmir Büyükşehir Belediyesinde çalışan 130 kamu görevlisiyle ilgili bir yolsuzluk soruşturması başlatılmıştır. Ocak 2012’de İzmir Özel Yetkili Başsavcısı, kamu ihalelerine hile karıştırmak, görevin kötüye kullanılması, rüşvet, sahtecilik ve zimmet dâhil 33 suçlamadan dolayı İzmir belediye başkanı için 397 yıl hapis talebinde bulunmuştur. İddianamede, belediye başkanı ayrıca, suç örgütü kurmak ve yönetmek, suçları ört bas etmek ve suçluları korumakla itham edilmiştir. Belediyelere karşı diğer bazı yolsuzluk davaları sürmektedir.

Sonuç olarak, suçun mahiyeti ve siyasi partilerin finansmanının şeffaflığı konularında bazı gelişmeler kaydedilmekle birlikte, yolsuzlukla mücadele konusunda sınırlı ilerleme olmuştur. Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Stratejisinin etkili biçimde uygulanması, siyasi anlamda daha kararlı olmayı ve sivil toplumun daha kapsamlı katılımını gerektirmektedir. Siyasi partilerin finansmanının daha şeffaf olması gerekmektedir. Milletvekili dokunulmazlığının geniş kapsamı bu alanda bir eksiklik olarak kalmaya devam etmektedir. Yolsuzluk davalarıyla ilgili soruşturma, iddianame ve mahkûmiyet kararlarına ilişkin bir izleme mekanizması hâlâ oluşturulmamıştır. Yolsuzlukla mücadele davalarında tarafsızlık konusunda endişeler bulunmaktadır.

2.2. İnsan hakları ve azınlıkların korunması (Bkz. 23. Fası: Yargı ve Temel Haklar)

Uluslararası insan hakları hukukuna riayet

İnsan haklarına ilişkin uluslararası belgeler konusunda, Türkiye, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesini 14 Mart 2012’de onaylamıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine (AİHS) ekli üç Protokol henüz onaylanmamıştır⁷.

Rapor döneminde, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)**, toplam 160 başvuruya ilişkin olarak, Türkiye’nin AİHS’nin güvence altına aldığı hakları ihlal ettiği sonucuna varmıştır. Eylül 2011’den bu yana AİHM’ye yapılan toplam 8.010 yeni başvuru ile birlikte yeni başvuruların sayısı, son altı yıldır artmıştır. Bunların önemli bir bölümü, adil yargılanma hakkı ve mülkiyet hakkının korunmasıyla ilgilidir. Eylül 2012 itibarıyla, Türkiye hakkında 16.641 başvuru AİHM’de beklemektedir. Türkiye, AİHM kararlarının çoğuna uymuştur ancak bütün kararları uygulamaya geçirmemiştir. Uzun süren davalarla ilgili bir komisyon oluşturulması amacıyla *Kaplan v. Türkiye* davasına dayanarak hazırlanan kanun tasarısı Meclise sunulmuştur. Kanun tasarısının amacı, makul bir süre içinde yargılanma hakkının ihlal edildiği davaları iç hukuk yoluyla çözüme kavuşturmaktır. Bazı davalarda alınan kararlarda, Türkiye’nin gereğini yerine getirmesi için birkaç yıl beklenmektedir. AB, Türkiye’yi AİHM’in tüm kararlarını uygulama konusundaki çabalarını artırmaya davet etmiştir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi v. Türkiye davasında, kayıp kişiler konusu ve Kıbrıs’ın kuzeyinde yerlerinden olmuş veya devamlı olarak yaşayan Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarına ilişkin kısıtlamalar konusu hâlâ çözülmemiştir. *Xenides-Arestis v. Türkiye*, *Demades v. Türkiye*, *Varnava ve diğerleri v. Türkiye* davaları dâhil, bazı davalarda, AİHM’nin başvurulara adil tazminat ödenmesini de içeren kararı henüz tam olarak uygulanmamıştır. *Demopoulos v. Türkiye* davasına ilişkin olarak 5 Mart 2010 tarihli Büyük Daire Kararını takiben, Taşınmaz Mal Komisyonuna mülk sahibi Kıbrıslı Rumlar tarafından 1776’sı rapor döneminde olmak üzere 3275 civarında başvuru yapılmıştı. Şu ana kadar yaklaşık 270 başvuru çoğunlukla dostane çözüm yoluyla sonuçlandırılmış ve Taşınmaz Mal Komisyonu 81.292.225 pound (101.706.400 avro) tazminat ödemiştir.

İnsan haklarını geliştirme ve uygulama konusunda, kamu görevlileri, hâkimler, savcılar ve polis memurlarının eğitimine devam edilmiştir. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, AİHM’nin ilgili kararlarının çevirilerinin bulunduğu bir internet sitesi oluşturmuştur.

⁷ 4, 7 ve 12 No’lu Protokoller

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun yetkilerinde yapılan değişiklik çerçevesinde, söz konusu Komisyon, Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanun Tasarısı gibi Meclise sevk edilen bazı kanun tasarıları ve kanun tekliflerini esas komisyon sıfatıyla ele alabilecektir. Bu yetki değişikliğinin ardından, 23 kanun tasarısı/teklifi bu Komisyona iletilmiştir.

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna, birçoğu haksız yargılama veya kötü muamele iddialarıyla ilgili yaklaşık 4000 dilekçe ulaşmıştır. Komisyon, 10 rapor kabul etmiştir.

Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu çıkarılmıştır. (Bkz. *Kamu Yönetimi*) BM İşkenceyle Mücadele Sözleşmesi İhtiyari Protokolü ile uyumlu bağımsız izleme birimleri henüz kurulmamıştır. Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulunun kurulmasına ilişkin mevzuat kabul edilmemiştir.

TBMM, Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanununu Haziran ayında kabul etmiştir. Söz konusu Kanun özellikle kurumun bağımsızlığı bakımından BM Paris İlkeleri ile tam uyumlu değildir. Ayrıca, kanun metnine ilişkin olarak paydaşların görüşleri alınmamış, ulusal ve uluslararası uzmanların endişe ve önerileri kanun metnine yeterince yansıtılmamıştır.

Çoğunlukla terörle mücadele mevzuatı çerçevesinde olmak üzere, kamuoyunun dikkatini çeken davalar ve *insan hakları savunucularına* karşı başlatılan bireysel cezai kovuşturma ve soruşturmalar artmıştır. Terörle Mücadele Kanunundaki terörizmin geniş kapsamlı tanımına ilişkin ciddi endişeler devam etmektedir. (Bkz. *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki durum ve ifade özgürlüğü*)

Sonuç olarak, özellikle Adalet Bakanlığı ve TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun çalışmalarıyla, uluslararası insan hakları hukukuna riayet konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak, insan hakları yapılarını güçlendirme konusunda önemli reformlara ihtiyaç duyulmaktadır ve insan hakları savunucularının aleyhine başlatılan cezai kovuşturma sayısı endişe vericidir.

Medeni ve siyasi haklar

Hükümet, **işkence ve kötü muameleyi** önlemeye yönelik yasal güvencenin sağlanması konusundaki çabalarını sürdürmüştür. Kolluk görevlileri tarafından yapılan kötü muamele vakalarının sayısı ve şiddetindeki azalma eğilimi devam etmiştir. Adalet Bakanlığına bağlı Adli Tıp Kurumu bünyesindeki kurul raporlarının yanı sıra, adli tabip raporları ile üniversite veya bağımsız kuruluşların raporları da artık bazı mahkemeler tarafından kanıt olarak kabul edilmektedir.

Ancak, gözaltı merkezleri ve cezaevlerinin yanı sıra, tutuklama sırasında ve resmi gözaltı merkezlerinin dışında aşırı güç kullanımı endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Ölümcül yaralama da dâhil olmak üzere (ateşli silahla), kolluk görevlilerinin orantısız güç kullanımı konusunda bazı raporlar bulunmaktadır.

Türkiye, BM İşkenceyle Mücadele Sözleşmesi İhtiyari Protokolünü onaylamış ancak İhtiyari Protokolün koşulları ile uyumlu Ulusal Önleme Mekanizması henüz oluşturulmamıştır.

Gözaltı merkezlerinde, gözlem altında tutulan göçmenlere yapılan muamelenin iyileştirilmesi gerekmektedir.

Suçun cezasız kalmasıyla mücadele konusunda 16 gencin 26 Aralık 1995'de Manisa'da tutuklanması ve Manisa Emniyet Müdürlüğünde işkence görmeleri nedeniyle İçişleri Bakanlığının tazminat ödemesine ilişkin mahkeme kararı Danıştay tarafından onanmıştır.

Genel olarak, insan hakları ihlallerinin cezasız kalmasıyla mücadele çabaları yetersizdir. Güvenlik veya kolluk kuvvetleri tarafından yapıldığı öne sürülen işkence iddialarının hızlı, kapsamlı, bağımsız ve etkili biçimde soruşturulması çoğu zaman eksik kalmaktadır. Ayrıca, işkence davaları için zamanaşımı konusunda herhangi bir istisna bulunmamaktadır.

Askeri hapishanelerdeki vicdani retçilerin kötü muamele gördüğü iddialarına ilişkin bazı davalar devam etmektedir. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, askeri hapishanelerdeki uygulamaları eleştirmiş ve askerlerin cezalandırılmasına üst rütbeli bir subay tarafından değil, bağımsız adli makamlarca karar verilmesi gerektiğini açıklamıştır. Bu konu hakkındaki AIHM kararının uygulanması gerekmektedir.

Kolluk kuvvetleri, işkence ve kötü muamele iddiasında bulunan kişiler aleyhinde sıklıkla karşı dava açmıştır. Birçok durumda, bu davalara mahkemeler tarafından öncelik verilmiştir. Mahkemelerde, hızlı, kapsamlı, bağımsız ve etkili soruşturmaların yapılmaması yargılamaların uzamasına yol açmaktadır. İşkence, kötü muamele veya ölümcül yaralamadan (ateşli silahla) suçlu bulunan kolluk görevlilerine, kısa süreli hapis cezaları verilmeye ya da cezalarının tecil edilmesine devam edilmiştir.

Bütün siyasi partilerden siyasetçiler, daha önce işkence ve tecavüz suçlamalarına maruz kalmış bir polis amirinin İstanbul'da bir terörle mücadele biriminde kilit bir göreve atanmasını eleştirmişlerdir. Bu konu kamuoyunda yoğun tartışmalara sebep olmuştur.

Adli kolluk kuvvetinin bulunmaması, işkence veya kötü muamele suçlamalarına ilişkin idarî soruşturmaların, soruşturmanın tarafsızlığını tehlikeye atacak şekilde, suçlanan polislerin çalışma arkadaşları tarafından yapılmaya devam etmesine sebep olmaktadır.

Kayıp kişiler, toplu mezarların açılması veya güvenlik ve kolluk görevlileri tarafından yapıldığı iddia edilen yargısız infazlara ilişkin olarak soruşturmaların eksiksiz ve bağımsız bir şekilde yürütülmesi konusunda kapsamlı bir yaklaşım bulunmamaktadır. Güneydoğuda rastlanılan toplu mezarlar yeterince soruşturulmamıştır.

Sonuç olarak, gözaltı merkezlerinde işkence ve kötü muamele vakalarında azalma eğilimi görülmüştür; ancak, aşırı güç kullanma iddiaları endişe konusu olmaya devam etmektedir. İnsan hakları ihlallerinin cezasız kalmasıyla mücadele konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Adli soruşturmalarda önemli ölçüde yığılma vardır, ancak öncelik, birçok iyi belgelendirilmiş davada görüldüğü üzere, güvenlik güçleri tarafından başlatılan karşıt-iddialara verilmektedir.

Cezaevi sistemi reformu devam etmiştir. Mahkum ve tutuklular için oluşturulan beş rehabilitasyon merkezinde, Adalet Bakanlığı tarafından rehabilitasyon hizmetlerini geliştirmek amacıyla oluşturulan vaka yönetimi modeli uygulamaya geçirilmiştir. Adalet Bakanlığı, Adana Pozantı Çocuk Cezaevindeki kötü muamele iddialarına ilişkin soruşturma başlatmıştır. Mahkûmların tıbbi muayeneleri sırasında kolluk görevlilerinin bulunmasının önlenmesine ilişkin olarak, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı arasında yapılan üçlü protokol Kasım 2011'de uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu protokolün Avrupa standartlarına uygun olması için yakından izlenmesi gerekmektedir.

Denetimli serbestlik içeren mahkeme kararlarının sayısı artmıştır ve Denetimli Serbestlik Kanunundaki değişiklik sonucunda çok sayıda mahkûm tahliye edilmiştir.

Cezaevlerindeki aşırı kalabalıklık ciddi endişe yaratmaktadır; cezaevinde bulunanların %41'i hakkında henüz kesin hüküm verilmemiştir. Cezaevi sisteminin kaynakları yetersizdir. Mahkûmların seslerinin kaydedilmesi, hücre hapsinin yaygın bir şekilde uygulanması, mahkûmların ve ziyaretçilerinin soyundurularak aramaya tabi tutulmaları da dâhil olmak üzere, kötü muamele iddiaları endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Çocuk cezaevleri sayı ve kalite açısından yetersiz kalmaya devam etmektedir. Adana Pozantı Çocuk Cezaevindeki kötü muamele iddialarının ardından, çocuklar ailelerinden uzakta, Ankara'da bir çocuk cezaevine yerleştirilmiştir. Özellikle kız çocukları olmak üzere çocuklar, bazı cezaevlerinde yetişkinlerden ayrı tutulmamaktadır.

Cezaevlerinin izlenmesine ilişkin standartlar, BM standartlarına uygun değildir. Cezaevi izleme kurulları etkin çalışmamakta ve çeşitli cezaevleri için görevlendirilmiş kurullar

bulunmamaktadır. Kurulların, cezaevlerini etkili bir şekilde izleme hakları ve kaynakları bulunmamaktadır. Bazı il kurulları habersiz ziyaretlerde bulunmaktadır; ancak, bu kurulların raporları uygulamada değişikliğe yol açmamıştır.

AİHS ilkelerini de içeren mahkûm haklarıyla ilgili genel bir düzenleme bulunmamaktadır. Cezaevlerinde, gazete, dergi ve kitapların bulundurulması konusunda aşırı kısıtlamalar devam etmektedir. Cezaevlerinde açık ve kapalı görüşmelere ilişkin uygulamalar endişe kaynağıdır. Ziyaretlerde ve mektuplaşmalarda Kürtçenin kullanılmasına ilişkin kısıtlamaların devam ettiğine dair bilgiler gelmektedir. Cezaevi yönetimleri arasında farklı uygulamalar mevcuttur. Cezaevlerindeki şikâyet sisteminin, tüm mahkûmların yararlanabileceği hale getirilmesi için, Birleşmiş Milletler İşkenceyle Mücadele Sözleşmesi İhtiyari Protokolü'ne uygun olarak tümüyle gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Birçok hasta ve ölümcül hasta mahkûma gerekli tıbbi tedavi yapılmamaktadır. Yüksek güvenli F-tipi hücrelerin şartlarının fizyolojik ve psikolojik hasara sebep olduğuna dair şikâyetler bildirilmektedir.

Sonuç olarak, sıhhi ve diğer fiziki koşulları önemli ölçüde etkileyen, cezaevlerinin aşırı kalabalık oluşundan kaynaklanan sorunlar devam etmektedir. Cezaevlerindeki şikâyet sistemi için bir reforma ihtiyaç duyulmaktadır.

Adalet erişim konusunda, sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Adalet Bakanlığının internet sayfasında adli konular hakkında bilgiler ve takip edilecek prosedürler hakkında broşürler bulunmaktadır. Barolar ve diğer sivil toplum kuruluşları da, vatandaşların adalet erişim hakkı bakımından farkındalıklarının artırılmasına katkı sağlamıştır.

Ancak, adli yardım için genel bir strateji bulunmamaktadır. Adli yardım için tahsis edilen mali kaynaklar yeterli değildir, adli yardım kapsamında avukatlara ödenen ücretler benzer davalarda ödenen ücretlerle kıyaslandığında düşük kalmaktadır. Bu durum verilen hizmetin kalitesinin düşmesine neden olabilmektedir. Düşük ücretler ve etkili izlemenin bulunmaması nedeniyle, barolar tarafından atanan avukatlar suçlu için her zaman etkili bir savunma yapmamaktadır. Mevcut sistem endişeleri artırmakta ve sistemin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Kırsal kesimde ve dezavantajlı gruplar arasında adli yardım konusundaki farkındalık sınırlıdır. Kadınlar, çocuklar ve cezaevindeki tutuklu ve hükümlülerin büyük bir kısmının adli yardıma erişimi bulunmamaktadır. Etkili bir korumanın bulunmaması, aile içi şiddet mağdurlarının adalet erişimini hâlâ engellemektedir. Davalılar, yanlış şekilde yönlendirilerek, avukat talebinde bulunmanın suçlu olma anlamına geldiğini düşünmeye devam etmektedirler.

Sonuç olarak, adalet erişim konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Adli yardımın kapsamı ve kalitesi yetersizdir. Uzun süredir devam eden sorunların çözülmesini sağlayacak etkili bir izleme mekanizması bulunmamaktadır.

İfade özgürlüğü konusunda, bazı gazeteciler aşırı uzun süren tutuklu yargılanmanın ardından serbest bırakılmıştır. Üçüncü Yargı Reformu Paketi, yazılı eserlere yayımlanmadan önce el konulmasını yasaklamaktadır. Cezai soruşturmalar konusunda medyaya yönelik kısıtlamalar azaltılmıştır. Ermeni meselesi veya ordunun rolü gibi hassas addedilen birçok konu açıkça tartışılmaya ve muhalif görüşler düzenli olarak açıklanmaya devam etmektedir.

Ancak, yapılan reformlar ifade özgürlüğü alanında belirgin bir ilerleme sağlanması açısından yeterli olmamıştır. İfade özgürlüğü ihlallerindeki artış ciddi endişe kaynağı olmuş, basın özgürlüğü uygulamada kısıtlanmaya devam etmiştir. Gazetecilerin, basın çalışanlarının ve dağıtıcıların

hapsedilmelerine ilişkin eğilimdeki yükselme bu endişeleri artırmıştır⁸. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine, Türkiye’de ifade özgürlüğünün ihlal edilmesine ilişkin olarak çok sayıda başvuru yapılmıştır.

Kürt meselesi hakkında yazan ve çalışan yazar, akademisyen, gazeteci, bilim adamı ve araştırmacılara karşı çok sayıda dava açılmıştır. Bazı sol görüşlü ve Kürt gazeteciler, terörizm propagandası yapmaktan tutuklanmıştır, diğerleri de cezaevlerindedir (*Bkz. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki durum*). Birçoğu terörizmle ilgili iddialardan dolayı, 2.800’den fazla öğrenci gözaltına alınmıştır. Örgütlü suçlar ve terörizme yönelik yasal çerçeve hâlâ net değildir ve istismar edilmeye açık, çok sayıda iddianame ve mahkûmiyete neden olan tanımlar içermektedir. Ayrıca, bu konuda savcılar ve mahkemelerin yorumu tutarsız olup, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ya da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadıyla uyumlu değildir. Türkiye’nin, şiddete tahrik ile şiddet içermeyen fikirlerin ifadesi arasında net bir ayırım yapması için Türk Ceza Kanununda ve terörle mücadele mevzuatında değişiklik yapması gerekmektedir.

Terörle Mücadele Kanununun 6 ve 7. maddeleri ile Türk Ceza Kanunu’nun 220 ve 314. maddelerinin birleştirilerek uygulanması istismara sebep olmaktadır; kısacası, bir makale yazmak veya bir konuşma yapmak, dava açılmasına ve terör örgütü üyeliği ya da liderliği suçlamasıyla uzun süreli hapis cezasına sebep olabilmektedir.

Üst düzey Hükümet ve kamu görevlileri ile ordu defalarca alenen basına yüklenmekte ve davalar açmaktadır. Hükümeti açıkça eleştiren makaleler kaleme almalarını müteakip, gazetecilerin işten çıkarıldığı birkaç olay yaşanmıştır.

Bütün bunlar, çıkarları düşünce ve bilginin serbestçe yayılmasının ötesine geçen işlerle uğraşan sanayi gruplarının medyada yoğunlaşmasıyla bir araya geldiğinde, Türkiye’deki ifade özgürlüğü üzerinde olumsuz etki yaratmakta ve uygulamada ifade özgürlüğünü sınırlandırmakta olup, bu durum otosansürü Türk medyasında yaygın bir olgu haline getirmektedir.

Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesine dayanarak açılan dava sayısı az olmasına rağmen, 301. madde hakkında iki AIHM kararı hâlâ uygulanmamıştır.

İnternet sitelerinin orantısız kapsam ve süreyle yasaklanması devam etmiştir. Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB), yasaklanan internet siteleri ile ilgili olarak, Mayıs 2009’dan bu yana bir istatistik yayımlamamıştır. Youtube video paylaşım sitesi ve diğer internet portalleri aleyhine açılan davalar da devam etmektedir. İfade özgürlüğünü sınırlayan ve vatandaşların bilgi edinme hakkını kısıtlayan, İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun’un revize edilmesi gerekmektedir. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun internette filtreleme sisteminin isteğe bağlı olmasını getiren kararı yürürlüğe girmiştir. Bu konuda, kamu otoritelerinin müdahalesi olmadan bilgi ve fikirleri alma ve iletme hakkına ilişkin olarak Avrupa standartları ile uyumlu bir uygulama yapılması önemlidir.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), özellikle batıl inançların özendirilmesi, genel ahlak ve ulusal değerlerin bozulması, ailenin korunması, müstehcenliğin özendirilmesi ve terörizmin övülmesi gibi konularda televizyon kanallarına uyarıda bulunmuş ve para cezası uygulamıştır.

Sonuç olarak, ifade özgürlüğü ihlallerindeki artış ciddi endişelere sebep olmaktadır ve basın özgürlüğü uygulamada daha da kısıtlanmıştır. Özellikle örgütlü suçlar ve terörizmle ilgili yasal çerçeve ve bunun mahkemelerce yorumu istismara neden olmaktadır. Devlet yetkilileri tarafından medyaya yapılan baskı ve eleştirel gazetecilerin işten çıkarılmasıyla birlikte bu durum, otosansürün yaygınlaşmasına neden olmuştur. İnternet sitelerinin sıklıkla yasaklanması ciddi bir endişe kaynağı olmaktadır ve internet hakkındaki kanunun revize edilmesi gerekmektedir.

⁸ AGİT’e göre, Nisan 2011’de 57 gazeteci cezaevindeyken bu sayı Nisan 2012’de 95 olmuştur. 2012 listesinde yer alan 20 gazeteci söz konusu tarihten sonra serbest bırakılmış olup, 10’unun serbest bırakılma gerekçesi 3. Yargı Reformu Paketinin yürürlüğe girmiş olmasıdır.

Toplanma özgürlüğü konusunda, 1 Mayıs gösterileri ülke genelinde barışçıl bir ortam içinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, sivil toplum grupları ve entelektüeller tarafından 1915 olaylarını anmak için düzenlenen ve aralarında “Sözde Ermeni Soykırımını Anma Günü” de bulunan birçok etkinlik barışçıl bir biçimde gerçekleştirilmiştir.

Ancak, genel olarak, gösteri ve toplantı düzenlenmesine ilişkin anayasal hakkın uygulanmasında eksiklik bulunmuştur. Gösteriler için önceden bildirim gerekliliklerinin katı olması ve gösterilerin zaman zaman uygun olmayan yer ve tarihlerde yapılmasına izin verilmesi gibi toplanma özgürlüğü konusunda aşırı idari kısıtlamalar devam etmektedir. Güneydoğuda yapılan *Nevruz* (Yeni Yıl) kutlamaları sadece bir günle sınırlandırılmıştır. Birçok kez, şiddet sahneleri, gösterilerin aksaması ve özellikle Kürt meselesi, öğrenci hakları, çevre, Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) faaliyetleri ve sendikal haklar ile ilgili gösterilerde, güvenlik güçleri tarafından göstericilere orantısız güç kullanılmıştır. Başbakanın katıldığı bir mitingde, okul harçlarını protesto eden bir pankart taşıyan iki öğrenci 8 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

Bazı illerde, sivil toplum kuruluşları ve insan hakları savunucuları, yaptıkları basın açıklamalarından dolayı 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefetten para cezasına çarptırılmıştır. Bazıları da, Kabahatler Kanununun ihlalden dolayı müteaddit kereler para cezasına çarptırılmıştır.

Güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanımına yönelik iddialar, her zaman kapsamlı olarak kovuşturulmamış veya soruşturulmamıştır (*Bkz. Suçun Cezasız Kalması*). Barışçıl toplanma hakkını kullanan insan hakları savunucularına ve STK temsilcilerine yönelik birçok dava açılmıştır. İnsan hakları savunucuları, gösteriler ve protesto mitingleri sırasında ve basın toplantılarına katılımlarının ardından, terör propagandası yaptıkları suçlamasıyla kovuşturma ve soruşturmaya maruz kalmışlardır.

Örgütlenme özgürlüğüne ilişkin mevzuat, genel olarak AB standartları ile uyumludur. Bununla birlikte, siyasi partiler ve sendikalar ile ilgili hukuki çerçevenin değiştirilmesi ihtiyacı karşılanmamıştır. Mevzuatın, derneklere karşı sınırlayıcı bir biçimde yorumlandığı ve dernek yöneticilerinin taciz edildiği örnekler mevcuttur⁹. Bir kamu çalışanları konfederasyonu olan KESK’in başkanı da dâhil olmak üzere, 70’den fazla sendika eylemcisinin Haziran ayında olduğu gibi, düzenlenen polis baskınlarıyla tutuklanmaları, uygulamada sendikaların örgütlenme özgürlüğüne gölge düşürmüştür.

Sivil toplum kuruluşları (STK’lar) para cezaları, kapanma davaları ve çalışmalarına ilişkin idari engellerle karşılaşmaya devam etmişlerdir. Sağlık Bakanlığına ilave yetki tanıyan ve Sağlık Meslekleri Kurulunu kuran Kasım 2011 tarihli kanun hükmünde kararname, Türk Tabipleri Birliği ve Dünya Tabipler Birliği tarafından mesleki özerkliği azalttığı yönünde eleştirilmiştir. İki yabancı sivil toplum kuruluşunun Türkiye’de yerleşme talebi reddedilmiştir.

Savunma Bakanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinde çalışan kamu görevlilerinin sendika kurmalarına ya da sendikalara üye olmalarına izin verilmediği için, silahlı kuvvetlerde çalışan sivil memurlar sendikası olan SIME-SEN’in, kapatılmasına yönelik bir dava açılmıştır.

STK’ların mali açıdan sürdürülebilirliğine mani olan yasal ve bürokratik engeller devam etmiştir. İç ve dış yardımların toplanması zordur ve bürokratik prosedürler yavaştır. Derneklere kamu

⁹ Hükümetin, örgütlenme özgürlüğüne orantısız şekilde müdahale ettiği iddia edilen örnekler arasında Diyarbakır Sarmaşık Derneği, Orhan Doğan Eğitim Destek Evi, Dersim Alevilik İnanç ve Kültür Akademisi Derneği, Sosyal Demokrat Parti ve Toplumsal Özgürlük Platformunun yönetim kurulu üyelerine yönelik davalar, İnsan Hakları Derneğinin İstanbul şubesi, Kürt Dili Araştırma ve Geliştirme Derneği (Kurdi-Der) İzmir şubesi, Sağlık Meslekleri Kurulu ve Türk Tabipleri Birliği yer almaktadır.

yararı statüsü verilmesi için yapılan başvurularda ve yardım toplamaya ilişkin izinlerin alınmasında ayrımcılık yapıldığı yönünde çok sayıda şikâyet bulunmaktadır.

Sonuç olarak, toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin tablo karışıktır. Özellikle Kürt meselesiyle ilgili, ancak sadece bununla sınırlı olmayan gösterilere izin verilmediği durumlarda güvenlik güçleri tarafından şiddet ve orantısız güç kullanımının yaşandığı vakalar mevcuttur. Toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin anayasal hak zaman zaman oldukça dar yorumlanmıştır. Güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanımına ilişkin iddiaların soruşturulması ve uygun görüldüğünde kovuşturulması amacıyla, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun revize edilmesi gerekmektedir. Yardım toplanmasına ilişkin kurallar, kısıtlayıcı ve takdire bağlı olmaya devam etmektedir. Siyasi partilere ilişkin mevzuat konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü konusunda, ibadet özgürlüğüne genelde saygı gösterilmeye devam edilmiştir. Rum Ortodoks Patriği Bartholomeos, Ağustos ayında, yaklaşık 90 yıl sonra, üçüncü defa Trabzon ilindeki Sümela Manastırında ayin (Theotokos'un Ölümü Kutsal Ayini) gerçekleştirmiştir. Eylül ayında Van Gölü Akdamar adasındaki Ermeni Surp Haç Kilisesinde 1915 yılından bu yana üçüncü dini ayin düzenlenmiştir. Ermeni kimliğini gizleyen birçok kişi özgün adlarını ve dini kimliklerini kullanmaya başlamıştır. Bazı kilise liderine polis koruması sağlanmıştır ve bazı kiliselere ayin sırasında polis koruması sağlanmaktadır. Türk makamlarına göre Patrik, "Ekümenik" unvanını kullanma konusunda serbesttir. Bununla birlikte Patrikhane, bu kullanıma yönelik olarak resmi makamlardan bir işaret almamıştır ve Türkçe antet olarak hâlâ "Fener Rum Patrikhanesi" ibaresi kullanılmaktadır.

Vicdani ret konusunda, mükerrer kovuşturma ve mahkûmiyetin ele alınması veya bazı durumlarda askerlik hizmetine sivil bir alternatif getirilmesi bakımından bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Askeri mahkemeler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ile uyumlu kararlar vermeye başlamışlardır.

Ankara'da bir ilk derece mahkemesi, Alevi ibadet yerleri olan *cem* evlerinin kurulmasına yardımcı olan bir derneğin yasaklanması talebini reddetmiştir. Bununla birlikte söz konusu karar, Haziran ayında Yargıtay tarafından bozulmuştur. Dava, İçişleri Bakanlığı tarafından yargıya taşınmıştır. 2012-2013 eğitim-öğretim yılı için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Alevi inancı ile ilgili bilgiler içeren yeni din eğitimi kitapları hazırlanmıştır.

Ağustos 2011'de kabul edilen kanun hükmünde kararname ve Şubat 2008 tarihli Vakıflar Kanunu'nda yapılan değişiklik çerçevesinde Ekim ayında çıkarılan yönetmeliğin uygulanmasına devam edilmiştir. (Bkz. *Mülkiyet hakları bölümü*).

Bununla birlikte, ilk ve orta öğretimde zorunlu tutulmaya devam edilen din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri konusunda AIHM'nin *Zengin v. Türkiye* davasında verdiği karar henüz uygulanmamıştır. Derslere katılmayan öğrenciler, bazı durumlarda, ayrımcılığa uğramışlardır. Din derslerinden muaf tutulan öğrencilere alternatif sunulmamıştır.

Gayrimüslim cemaatler -dini grupların örgütlü yapıları- tüzel kişiliklerinin bulunmaması nedeniyle hâlâ sorunlarla karşılaşmaktadır ve bu durumun, cemaatlerin mülkiyet hakları, yargı yoluna başvurma, yabancı din adamlarının oturma ve çalışma izni alabilmeleri ve yardım toplama imkânları bakımından olumsuz etkileri bulunmaktadır. Avrupa Konseyi 2010 Venedik Komisyonunun konuya ilişkin tavsiyeleri henüz uygulanmamıştır.

Din adamlarının eğitime ilişkin kısıtlamalar sürmektedir. Türk mevzuatında ve eğitim sisteminde, herhangi bir cemaat için özel dini yükseköğretim imkânı sunulmamaktadır. Tüm çağrılara rağmen, Heybeliada Ruhban Okulu hâlâ kapalıdır. Ermeni Patrikhanesi'nin, üniversitede Ermeni diline ve din adamlarına yönelik bir bölüm açılması önerisi beş yıldır sonuçlanmamıştır. Süryani Ortodoks cemaati, resmi olarak kurulmuş okullarda değil sadece kayıt dışı olarak eğitim verebilmektedir.

Din adamı seçimlerine katılım konusunda, Avrupa standartlarına aykırı olarak yabancılar, örgütlü dini cemaatlerin faaliyetlerine katılım hususunda din özgürlüğünü kullanabilme imkânları açısından Türk vatandaşları ile eşit muameleye tabi tutulmamaktadırlar.

Nüfus cüzdanı gibi şahsi belgelerde, bazı ayrımcı uygulamalara ya da İslam dininden başka bir dine geçerek nüfus cüzdanlarını değiştirmek isteyen kişilere yerel görevlilerin baskıda bulunmasına yol açan, dinle ilgili bilgiler yer almaktadır. Kimlik kartlarında din hanesinin bulunmasının, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ihlal ettiğine dair AİHM'nin 2010 tarihli kararı hâlâ uygulanmamıştır.

2009'da Alevilere yönelik olarak yapılan açılım somut bir şekilde devam ettirilmemiştir. *Cem* evleri resmen tanınmamıştır ve Aleviler, yeni ibadet yerleri açılmasında zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bazı illerde Alevi vatandaşlara ait birçok evin işaretlenmesi ve kendilerine karşı gerçekleşen olaylar Alevileri endişelendirmiştir. Şikâyetler, Alevi dernekleri tarafından savcılıklara iletilmiştir; adli ve idari soruşturmalar devam etmektedir. Mecliste *cem* evi açılması talebi, Alevi milletvekillerinin camiye gidebilecekleri gerekçesiyle reddedilmiştir. Madımak davasının kapanmasına karşı yapılan gösteride olduğu gibi, Aleviler tarafından düzenlenen bazı anma törenleri kimi zaman güç kullanması suretiyle polis tarafından engellenmiştir. Bazı Aleviler, kamu görevinde ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Gayrimüslim cemaatler, ibadethane açmada veya mevcut ibadet yerlerini kullanmaya devam etmede ayrımcılık, idari belirsizlik ve birçok engelle karşılaşmalarını sıklıkla bildirmişlerdir. İmar mevzuatının yerel otoriteler tarafından uygulanması tutarsızdır ve bu durum, ibadethaneler için inşa ve renovasyon izni alınması konusunda yapılan başvuruların keyfi olarak reddedilmesine neden olmaktadır. Kasım ayında Vakıflar Genel Müdürlüğü, İznik Aya Sofya Müzesinin cami olduğunu beyan etmiştir.

Özellikle güneydoğu illerinde, yabancı din adamlarına verilen izinlerin yenilenmesi yeterli bir açıklama yapılmaksızın ve tutarsız bir şekilde reddedilmiştir. Çalışma ve/veya oturma izinlerinin yenilenmesinin reddedilmesine ilişkin net kriterlerin getirilmesi gerekmektedir.

Camilerin, elektrik ve su giderleri devlet tarafından karşılanmakta olduğu halde Aleviler ve gayrimüslim cemaatler bu tür masrafları kendileri karşılamaktadırlar.

Gayrimüslim cemaatler bazı nefret suçu vakaları bildirmişlerdir. Televizyon dizileri ve filmlerde dâhil, medyada yer alan anti-Semitizm ve nefret söylemi cezalandırılmamıştır. Azınlıklara karşı bir hoşgörüsüzlük kültürü mevcuttur. Nisan 2007'de Malatya'da üç Protestanın öldürülmesi ile ilgili dava devam etmiştir; *Ergenekon* örgütü ile bağlantı iddiaları 2011'deki tutuklamaların ardından mahkeme tarafından yeniden incelenmektedir. Katolik rahip Peder Santoro'nun 2006 yılında Trabzon'da öldürülmesi ile ilgili kesin bir sonuca varılamamıştır. Piskopos Padovese'nin 2010 yılında İskenderun'da öldürülmesi ile ilgili dava hâlâ devam etmektedir.

Misyonerler, toplumun geniş bir kesimi tarafından, ülkenin bütünlüğüne ve İslam dinine yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Hristiyan kiliseleri ve misyonerlere karşı ayrımcı bir dilin kullanıldığı ve doğu ve güneydoğu Anadolu'da Kürt kökenli vatandaşlara odaklanan misyonerlik faaliyetlerine ilişkin olarak MIT (Milli İstihbarat Teşkilatı) tarafından hazırlanan gizli rapor, Kasım ayında medyada yer almıştır. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın beş yıllık strateji planı, ülke içi ve dışındaki misyonerlik faaliyetlerini izlemeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Gayrimüslim Türk vatandaşların sorunlarına gereken titizliğin gösterilmesi yönünde ilgili tüm makamlara talimat veren Mayıs 2010 tarihli Başbakanlık Genelgesi her zaman tutarlı bir şekilde uygulanmamıştır.

Dini veya başka türlü gerekçelerle zorunlu askerlik hizmeti yapmayı reddeden *vicdani retçilere* ilişkin AİHM kararları henüz uygulanmamıştır. Türkiye, zorunlu askerlik hizmetini yapmakla yükümlü kişilere, vicdani ret hakkını tanımayan tek Avrupa Konseyi ülkesidir.

Sonuç olarak, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadının uygulanması bakımından vicdani ret konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Gayrimüslim cemaatlerle diyalog devam etmiştir. Bununla birlikte, azınlık dinlerine inananlar ya da herhangi bir inancı olmayanlar, ayrımcılıkla karşılaşmaya devam etmiş ve aşırı uçlardaki kişilerin tehditlerine maruz kalmışlardır. Tüm gayrimüslim cemaatlerin ve Alevilerin, yersiz kısıtlamalar olmaksızın faaliyet gösterebilmelerine yönelik olarak AİHS ile uyumlu bir hukuki çerçeve henüz oluşturulmamıştır.

Ekonomik ve Sosyal Haklar (Bkz. Fasil 19 – Sosyal politika ve istihdam)

Kadın haklarına saygı ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin mevzuatın iyileştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Mart ayında kabul edilen Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile aile bireylerinin ve evlilik dışı ilişki yaşayanların şiddetten korunması amaçlanmaktadır. Resmi makamların sivil toplumla yürüttükleri kapsayıcı danışmanlık uygulamasının yanı sıra acil durumlara ilişkin usuller genel olarak olumlu karşılanmaktadır. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012-2015) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından kabul edilmiştir. Bu planda, mevzuat, bilinçlendirme ve tutum değişikliği, kadınların güçlendirilmesi, önleyici hizmetler, sağlık hizmetleri ve paydaşlar arasında işbirliği olmak üzere beş alana odaklanılmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığı, şiddet mağdurlarının desteklenmesi amacıyla, kadına karşı şiddetin önlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında Jandarma personeline eğitim verilmesine ilişkin bir protokol imzalamışlardır. Sermaye Piyasası Kurulu, çıkardığı bir tebliğ ile halka açık şirketlerin kurul üyelerinin en az birinin kadın olmasını öngörmüştür. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, şiddet mağduru kadınlar da dâhil olmak üzere kadınların istihdam ve işgücüne katılım oranlarının artırılmasını amaçlayan bir protokol imzalamışlardır.

Meclis Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, kurulmasından bu yana taslak mevzuata ilişkin 20 görüş sunmuştur.

Bununla birlikte, Komisyon'un, yasal süreç yoluyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana politika alanlarına dâhil edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin kanun ve genelgelerin uygulanmasının izlenmesi ve kadın örgütleri ile ilişkiler kurulması konularına daha fazla dâhil olmasına ihtiyaç vardır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, namus cinayetleri de dâhil olmak üzere, kadına karşı şiddetle mücadele ve erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler, Türkiye için önemli zorluklar olmaya devam etmektedir.

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da son anda yapılan bazı değişiklikler endişelere yol açmıştır. Ayrıca, söz konusu yeni kanun ve önceki mevzuatı siyasi, sosyal ve ekonomik gerçekliğe dönüştürecek kayda değer çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. Sezaryen doğuma ilişkin kanun, özellikle kadın örgütlerinin görüşleri alınmaksızın, yeterli hazırlık yapılmadan ve sivil toplumla yeterli düzeyde istişare edilmeden kabul edilmiştir. Söz konusu kanun öncesinde yapılan tartışmalarda ve benzer şekilde kürtaajla ilgili tartışmalarda, Hükümet açıklamaları, uygulama bakımından kadın haklarına saygının artırılması yönünde duyulan genel ihtiyacı göz ardı etmiştir.

Kadınların işgücüne katılımı, az miktarda artış göstermekle birlikte, genel olarak düşük olmaya devam etmektedir. Kadınlar, çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır ve diğer aile bireyleri tarafından karşılananlar dışında herhangi bir sosyal güvenceye sahip değildir. Çalışan kadınlar için çocuk bakım hizmetlerinin sağlanması konusu bir sorun olmaya devam etmiştir; doğum iznine ilişkin yönetmelik çalışmalarında ilerleme kaydedilmemiştir. İş gücü piyasasının esnekliğini artırma çabalarında, genel olarak toplumsal cinsiyete dayalı işgücü piyasası sınıflandırmasından kaçınılması gerektiği dikkate alınmamaktadır.

Siyasette ve idarede üst düzeyde bulunan kadınların sayısı çok düşük olmaya devam etmiştir. Sendika yönetiminde kadınların temsili yetersiz olmuştur. Bazı kadın sendika eylemcileri, Dünya Kadınlar Günü'nden önce gözaltına alınmış ve tutuklanmıştır.

Hükümet, kadın hareketinin, kadınların siyasi partilere dâhil edilmesinin hukuki açıdan bağlayıcı olmasına yönelik olarak Siyasi Partiler Kanununun ve Seçim Kanununun revize edilmesine ilişkin taleplerine yanıt vermemiştir.

Medyada kadının olumsuz şekilde tasvir edilmesi ve erkek egemen söylem endişe konusu olmaya devam etmiştir.

Cinayet dâhil olmak üzere, kadına yönelik şiddet vakalarına ilişkin detaylı istatistikler bulunmamaktadır. Kadına yönelik şiddet davalarına ilişkin bazı mahkeme kararları endişe yaratmıştır: kararlarda kadına ve bazen de çocuklara uygulanan şiddet, mağdurun aile geçmişi ve tutumuna değinilerek, meşru gösterilmeye çalışılmıştır.

Bazı durumlarda, polis memurları, aile içi şiddet mağdurlarını, şikâyetlerini sonuçlandırmalarına yardımcı olmak yerine, kendilerine kötü muamelede bulunduğunu iddia ettikleri kişilerin yanına dönmeye ikna etmeye çalışmışlardır. Birçok vakada, şiddet mağduru ilgili mercilerden yardım istemesine rağmen, bu karşılıksız bırakılmış ve bu durum mağdurun ölümüyle sonuçlanmıştır. Yargı mensupları ve kolluk görevlilerinin yeni mevzuat konusunda farkındalıklarının artırılması ve eğitim almaları gerekmektedir. Aile mahkemelerinin kapasiteleri artırılmamıştır. Aile içi şiddet konusunda, AİHM'nin *Opuz v. Türkiye* davasında verdiği karar henüz uygulanmamıştır. Erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler ciddi endişe konusu olmaya devam etmektedir.

Hükümetin, stereotipler ile tüm çevrelerde cinsiyet rollerine ilişkin algının değişmesini proaktif olarak teşvik etmesi gerekmektedir. Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin ulusal ve uluslararası kaynaklarla desteklenen eylem, politika ve genelgelerin sürdürülebilirliği çok önemlidir.

Sonuç olarak, kadın haklarına saygı ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin mevzuatın iyileştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, aile bireylerinin ve evlilik dışı ilişki yaşayanların şiddetten korunmasını temin ederek, önceki mevzuatta iyileşme sağlamıştır. STK'ların, kanun metni üzerinde son anda yapılan bazı değişiklikleri eleştirmelerine rağmen, resmi makamların sivil toplumla yürüttükleri kapsayıcı istişarede bulunmasının yanı sıra acil durumlara ilişkin olarak uygulanan usuller genel olarak olumlu karşılanmıştır. Ancak, söz konusu yeni kanunu ve önceki mevzuatı siyasi, sosyal ve ekonomik gerçekliğe dönüştürecek kayda değer çabalara ihtiyaç duyulmaktadır. Mevzuatın ülke genelinde tutarlı bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Kadınların, istihdama, politika geliştirilmesine ve siyasete daha fazla katılmaları gerekmektedir. Erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler endişe konusu olmaya devam etmektedir.

Çocuk hakları ile ilgili olarak, okul öncesi eğitime kaydolun çocukların oranı bir önceki rapor dönemine kıyasla %1 oranında artarak 4-5 yaş grubu için %44'e ulaşmıştır. Okul öncesi eğitime ilişkin, gerekli kalite standartlarına sahip ulusal bir modelin geliştirilmesi çabalarına devam edilmiştir. Okul öncesi öğretmenlerinin sayısı yaklaşık %15 oranında artmıştır.

İlköğretim ve orta öğretim kayıt oranları, 2011-2012 eğitim ve öğretim yılında artış göstermiştir. 6-13 yaş grubu için net okul kayıt oranı %99,3 olmuştur. Kız ve erkek öğrenciler arasındaki kayıt oranı farkı %2,5'e düşmüş ve orta öğretim kayıt oranı %67,4'e ulaşmıştır. Kapsama alanı sınırlı olmakla birlikte bazı illerde kızlar için taşınabilir eğitim hizmeti sağlanmıştır. 2012-2013 ders yılı itibarıyla, orta öğretim öğrencilerine seçmeli olarak, Türkiye'de kullanılmakta olan yaşayan diller ve lehçeler dersleri sunulmuştur. Aile temelli bakım destek programının başlatılmasıyla, çocuklara yönelik bakım hizmetlerinin kurumsal yapının dışına çıkarılması yönündeki eğilim devam etmiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, özellikle mevsimlik tarım işlerinde ve fındık toplama işinde, çocuk işçiliği ile mücadele yönünde adımlar atmıştır. Söz konusu tedbirlerin etkisinin değerlendirilmesi ve çocuk işçiliğine ilişkin durumu yansıtan güncel bir araştırma yapılması gerekmektedir.

Bununla birlikte, okul kayıt oranlarındaki bölgesel farklılıklar devam etmiştir ve ülkenin doğusundaki bazı illerde okula kayıt oranı düşüktür. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin ve Roman vatandaşların çocuklarında okulu bırakma ve devamsızlık oranları yüksek olmaya devam etmiştir.

Her tür okul öncesi eğitimi ve bakım hizmetini kapsayan, etkili bir izleme ve denetleme mekanizması henüz oluşturulmamıştır.

Çocuklara yönelik şiddetle mücadele çabaları izleme ve önlemeye yönelik etkili bir mekanizma içermemektedir. Çocuklara yönelik bakım hizmetlerinin kurumsal yapının dışına çıkarılması hakkında farkındalık yaratma çabaları sınırlı kalmıştır. Çocuk bakımı ile ilgili kurumların koşullarının ve idari kapasitelerinin iyileştirilmesi gerekmektedir.

Çocuk işçiliği ile ilgili az miktarda nicel ve nitel veri bulunmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi ailelerde çocuk işçiliği, durumun iyileştirilmesine yönelik çabalara rağmen devam etmiştir. Bu alandaki idari kapasitenin güçlendirilmesine ve bütün ülkeyi kapsayan etkili bir izleme ve denetleme sisteminin oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Haziran 2010'da Terörle Mücadele Kanunu ve diğer ceza mevzuatı hükümlerinde yapılan değişikliklere rağmen, birçok durumda çocuklar, terör örgütü üyesi olma suçuyla tutuklanmış ve ağır cezalarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu, özellikle çocukların kolluk görevlilerine mukavemet ettiği veya gösterilerde yer aldığı durumlarda gerçekleşmiştir. Sorgulama ve cezaevine giriş esnasında kötü muamele vakaları bildirilmiştir.

Rapor dönemi sonunda, 9'u faaliyette olan, toplam 19 çocuk ağır ceza mahkemesi bulunmaktadır. Çocuk Koruma Kanunu uyarınca 81 ilde çocuk mahkemelerinin kurulması öngörülmesine rağmen, 67 tanesi faaliyette olan toplam 86 çocuk mahkemesi vardır. Bu mahkemelerin olmadığı illerde çocuklar, ağır ceza mahkemelerinde yargılanmıştır.

Temmuz sonu itibarıyla, yaşları 12 ilâ 18 arasında değişen 1830 çocuk cezaevinde bulunmaktadır. Bu çocukların 190'ı mahkûm edilmiştir, geri kalanlarının yargılama öncesinde veya sonuçlanmamış davalarda tutukluluk halleri sürmektedir. Adana'daki Pozantı çocuk cezaevinde kötü muamele ve cinsel istismar olduğuna dair ciddi iddialar üzerine, tutukluların tümü Ankara Sincan cezaevine sevk edilmiştir.

Sonuç olarak, eğitim, çocuk işçiliği ile mücadele, sağlık, idari kapasite ve koordinasyon dâhil, bütün alanlarda çabalar gerekmektedir. Genel olarak, çocuklar için daha fazla önleyici ve rehabilite edici tedbirler alınması gerekmektedir. Cezaevlerinde çocuklar için uygun koşullar bulunmamakta ve mevcut mevzuatla uyumlu olarak, ilave çocuk mahkemesi kurulmalıdır.

Sosyal bakımdan korunmaya muhtaç ve/veya engelli kişiler ile ilgili olarak, Ulaşılabilirlik Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planının uygulanması sınırlı kalmıştır. BM Engelli Hakları Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolü ile uyumlu ulusal bir izleme mekanizması henüz oluşturulmamıştır. Engellilere yönelik pozitif ayrımcılık ilkesi hâlâ gerektiği şekilde somut politika tedbirlerine yansıtılmamıştır.

Engelliler ve yaşlılar için evde bakım hizmetleri yaygınlaştırılmıştır. Engelli kişilerde girişimciliğin teşvik edilmesi için bir protokol imzalanmıştır. Engelli kişilerin kamu sektöründeki istihdamını artırmak için çabalar devam etmiştir. Ancak, alternatif istihdam yöntemleri ve işveren teşviklerinin yanı sıra, engellilerin kamu sektöründe ve özel sektörde istihdam edilebilirliğinin ve bu kişilerin finansmana erişimlerinin artırılması gerekmektedir.

Engelli kişiler ve akıl hastaları hakkında resmi ve güvenilir veriler ve araştırmaların eksik olması, bilgiye dayalı politika geliştirilmesine engel olmaktadır. Engelli kişiler, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve kamu hizmetlerine erişimde zorluklarla karşılaşmaya devam etmiştir. Kamu binalarına ve ilgili bütün kuruluşlara erişimde karşılaşılan fiziksel engeller devam etmektedir. Bu sorunun çözülmesine yönelik kapsamlı bir yatırım stratejisi mevcut değildir. Kamu kurumlarının engellilere yönelik erişim hizmetleri sunması için zorunlu uyum süresi uzatılmış ve ertelenmiştir. Kapsayıcı eğitim uygulamalarının, mevzuata uygun olarak kapsam ve kalite bakımından artırılması gerekmektedir. Mevcut sistemde, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin önemli bir rolü vardır ancak, teftiş, izleme ve değerlendirme sistemindeki eksiklikler, bu merkezlerin etkililiği konusunda şüphe uyandırmaktadır. Hemen hemen her merkezde, birçok çocuk kayıtlı

görünmekle birlikte (devlet desteği almak amacıyla), bunlar gerçek anlamda kurslara katılmamaktadır. Denetimler, yeterince derin değildir ve sağlanan hizmetlerin içeriğini kapsamamaktadır. Engelli kişiler hakkındaki önyargılarla mücadele etmek için kamuoyu farkındalığının artırılması gerekmektedir.

Akıl hastanelerinin izlenmesinden ve denetlenmesinden sorumlu bağımsız bir birim hâlâ bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, engellilere ve yaşlılara yönelik hizmetler genişletilmiştir, ancak sosyal bakımdan korunmaya muhtaç ve engelli kişilerin korunması için hâlâ ciddi çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Kapsamlı bir **ayrımcılıkla mücadele** mevzuatı bakımından, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulunun kurulmasına ilişkin mevzuat da dâhil olmak üzere, hâlâ eksikler bulunmamaktadır. Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulunun kurulmasına ilişkin kanun tasarısı Meclise sunulmuştur. İlgili Meclis Komisyonu, cinsel kimlik veya cinsel eğilime dayalı ayrımcılıkla ilgili atıfları çıkartmak amacıyla tasarıyı değiştirmiştir. Mevcut yasal çerçeve AB müktesebatı ile uyumlu değildir. Etnik, dini, cinsel ve diğer kimlikler temelinde kişilere karşı ayrımcılık mevcuttur.

Eşcinsellik Türkiye’de ceza gerektiren bir suç değildir. Bununla birlikte, lezbiyen, eşcinsel, biseksüel ve transseksüeller (LGBT) ayrımcılık, korkutma ve şiddete maruz kalmaya devam etmişlerdir. LGBT’ler cinsel eğilimleri nedeniyle işten çıkarılmıştır. Konut ve sağlık hizmetlerine erişim (özellikle transseksüeller için), LGBT’ye karşı ayrımcılığa ilişkin olarak bildirilen diğer konular arasındadır. Bazı davalar ve adli süreçler devam etmektedir.

2011 yılında Türkiye’de LGBT’lere karşı yaşama hakkının ihlali, işkence, kötü muamele ve cinsel istismar vakaları bildirilmiştir. Farklı cinsel eğilime veya cinsel kimliğe sahip kişilere karşı işlenen suçların soruşturulması ve kovuşturulması aşamalarında yaşanan eksiklikler, faillerin cezasız kalmasına yol açmıştır.

Türk Ceza Kanununun “alenen teşhircilik” ve “genel ahlaka karşı işlenen suçlar” hakkındaki maddeleri ile Kabahatler Kanununun maddeleri, LGBT’lere karşı ayrımcılık yapmak ve LGBT’leri para cezasına çarptırmak için yaygın olarak kullanılmıştır. Transseksüeller ve travestilere karşı işlenen suçların failleri lehine “haksız tahrik” ilkesinin uygulanmaya devam etmesi önemli bir endişe konusudur. Polisi, keyfi tutuklama yapmak ve şiddet uygulamak ile suçlayan LGBT insan hakları savunucuları hakkında davalar açılmıştır.

Kamuoyunda tanınmış kişiler, LGBT’lere karşı olumsuz yönde klişeleştirmelere sıklıkla gitmektedirler. TSK iç hizmet yönetmelikleri, eşcinselliği “psikoseksüel” hastalık olarak tanımlamakta ve eşcinselleri askerliğe elverişsiz olarak addetmeye devam etmektedir.

Kadınlar ve çocuklar ile lezbiyen, eşcinsel, biseksüel ve transseksüeller dâhil, sosyal bakımdan korunmaya muhtaç grupların, toplumsal istismar, ayrımcılık ve şiddete karşı etkin biçimde korunması için Hükümetin hâlâ önemli çabalar göstermesi gerekmektedir.

İşçi hakları ve sendikal haklar konusunda, sendikalar ve kamu görevlilerinin toplu sözleşme yapmasına ilişkin mevzuat değiştirilerek kamu sektöründeki ilk toplu sözleşme uygulamasına imkân tanınmıştır. Bununla birlikte, yeni mevzuat, özellikle kamu çalışanları için grev hakkı, toplu sözleşme ve uyuşmazlıkların çözümünün yanı sıra, geniş kamu çalışanı kategorilerinin sendika oluşturma ve sendikalara katılmasına ilişkin kısıtlamalar bakımından AB müktesebatıyla ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmeleriyle tam uyumlu değildir. Özel sektördeki sendikaların yasal çerçevesini değiştiren Toplu İş İlişkileri Kanun Tasarısı henüz kabul edilmemiştir. Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu, havacılık sektöründeki grevlerin yasaklanması amacıyla Mayıs ayında değiştirilmiştir. Bu değişiklik, Türkiye’nin iş mevzuatını, AB ve ILO standartlarından daha da uzaklaştırmaktadır.

Çalışanlar, mevcut mevzuatta işçilere tanınan sınırlı haklardan her zaman yararlanamamışlardır ve sendika üyeliği nedeniyle işçilerin işten çıkarılması vakaları olmuştur. Sendikaların işçilerine yönelik devlet müdahalesi devam etmiştir. Sendikaların iş yavaşlatması ve gösteri yapması düzenli olarak kısıtlanmıştır ve bazı durumlarda güvenlik güçlerinin güç kullanmasıyla engellenmiştir. Birçok sendika ve sendika eylemcisi, polis baskını, suçlamalarla ve “terör faaliyetinde bulunma” iddiasından dolayı hapis cezalarıyla karşı karşıya kalmıştır.

Sonuç olarak, işçi hakları ve sendikal haklar alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Kamu görevlilerinin sendikal haklarına ilişkin mevzuat değiştirilmiştir, ancak hâlâ AB ve ILO standartlarıyla uyumlu değildir. Sendikalar tarafından yapılan toplu eylemler birçok kısıtlamaya maruz kalmaktadır.

Mülkiyet hakları ile ilgili olarak, Vakıflar Kanununun Geçici 11. maddesinin uygulanmasına ilişkin yönetmelik Ekim 2011’de yayımlanmıştır¹⁰. Bu yönetmelik ile taşınmazların tescil edilmesi için başvuru koşulları ve tazminat ödenmesine ilişkin koşullar belirlenmektedir. Taşınmazların, tüm hak ve yükümlülükleri ile birlikte, cemaat vakıfları adına tescilinin yapılmasına ilişkin başvuruların son günü olarak 27 Ağustos 2012 tarihi belirlenmiştir. Resmi bilgilere göre, son başvuru tarihine kadar 108 cemaat vakfı, 1.568 adet taşınmazın iadesi için başvuruda bulunmuştur. 18 Eylül 2012 itibarıyla, Vakıflar Meclisi, 58 taşınmazın iadesini ve 8 taşınmaz için tazminat ödenmesini onaylamış; 53 başvurunun uygun olmadığına karar vermiştir ve kalan 1,449 başvurunun incelenmesi devam etmektedir.

İzmir Musevi Cemaati ile İstanbul’da bulunan Rum Kız İlköğretim Okulu ve Ermeni Tibrevank Lisesi, alınan idari kararlar sonucu vakıf statüsü elde etmiştir.

Bununla birlikte, Süryani cemaati, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, mülkiyet ve tapu işlemleri konusunda güçlüklerle karşılaşmaya devam etmiştir. Kişileri ve dini kurumları ilgilendiren bir dizi dava sürmüştür. Mor Gabriel Süryani Ortodoks Manastırının arazi mülkiyeti konusundaki davalar devam etmiştir. Yargıtay, oldukça eleştiri alan kararında, ilk derece mahkemesinin Manastır lehine verdiği kararı bozmuştur. Manastıra karşı açılan ve Yargıtay’da karara bağlanan orman arazisi ile ilgili dava, kabul edilebilirliği konusunda bir karar verilmesi için AİHM’de beklemektedir. Bu davalar, kamu kurumları tarafından yargı önüne getirilmiştir.

Önceden büyük bir bölümüne Devlet tarafından el konulmuş olan, Latin Katolik Kilisesine ait taşınmazlara ilişkin durumda bir değişiklik olmamıştır. Diğer gayrimüslim cemaatler gibi Katolik Kilisesinin de tüzel kişiliği bulunmamaktadır.

Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu’nun mülkiyet haklarının korunması hakkında Mart 2010’da verdiği tavsiyelerin uygulanmasına yönelik olarak ilerleme kaydedilmemiştir. Avrupa Konseyi’nin Gökçeada ve Bozcaada ile ilgili olarak aldığı 1625 (2008) sayılı Karar hâlâ uygulanmamıştır.

Özellikle Türk makamlarının değiştirilen Tapu Kanunu’nu uygulamalarını takiben yetkililerin “mütekabiliyet” ile ilgili hükümlerin yorumlanması da dâhil, Yunan vatandaşlarının, mülkiyetin miras yoluyla edinilmesi ve mülkiyetin tescilinde hâlâ sorunlarla karşılaştığı bildirilmektedir. Mütekabiliyet konusunda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1 No’lu Protokolün 1. maddesinin (mülkiyet dokunulmazlığı) ihlal edildiğine hükmetmiş ve mülkiyetin iade edilmesine veya başvuru yapanlara maddi tazminat ödenmesine karar vermiştir.

¹⁰ 5737 sayılı ve 2008 tarihli Vakıflar Kanunu, 27 Ağustos 2011’de 5737 Sayılı Vakıflar Kanununun Geçici 11 inci Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ile değiştirilmiştir. Yönetmelik, Resmi Gazetede 1 Ekim 2011’de yayımlanmıştır.

Sonuç olarak, 2008 tarihli Vakıflar Kanunu’nda değişiklik yapan mevzuatın kabul edilmesiyle ilerleme kaydedilmiştir. Mevzuatın uygulanmasına devam edilmektedir. Bununla birlikte, mevzuat, mazbut vakıfları (Vakıflar Genel Müdürlüğüne yönetilen vakıflar) veya Alevi vakıflarına ait el konulmuş taşınmazları kapsamamaktadır. Mor Gabriel Süryani Ortodoks Manastırı aleyhinde süren davalar endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Türkiye’nin tüm gayrimüslim cemaatlerin ve diğerlerinin mülkiyet haklarına tam olarak saygı gösterilmesini sağlaması gerekmektedir.

Azınlıklara saygı, azınlıkların korunması ve kültürel haklar

Hükümet ve **azınlık** temsilcileri arasındaki diyalog devam etmiştir.

Türkiye tarafından tanınan azınlıkların dışındaki grupların temsilcileri, yeni Anayasa konusundaki görüşlerini bildirmek üzere ilk defa Meclis’e davet edilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı, Ermeni, Rum ve Musevi azınlıkların Türk vatandaşı olmayan çocuklarının, azınlık okullarında eğitim almalarına izin veren yeni bir yönetmelik kabul etmiştir. Ancak, Türk vatandaşı olmayan çocuklar resmi mezuniyet belgesi alamamaktadır.

Gayrimüslim cemaatler tarafından yayımlanan gazetelerin resmi ilan yayımlamasına izin veren mevzuat değişikliği 28 Şubat’ta Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Azınlık gazetelerinin, resmi ilan yayımlayabilmesi için yazılı talepte bulunmaları gerekmektedir.

Ancak, Türkiye’nin azınlıklara yönelik yaklaşımı kısıtlayıcı olmaya devam etmiştir. Türkiye, azınlık hakları ile ilgili olarak BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine ve eğitim hakkı ile ilgili olarak da BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesine koyduğu çekinceleri sürdürmektedir ve bu durum endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Türkiye, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesini ve Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartını imzalamamıştır.

Irkçılık, yabancı düşmanlığı, anti-Semitizm ve hoşgörüsüzlük ile mücadele etmek üzere herhangi bir mekanizma veya belirli bir yapı oluşturulmamıştır. Ayrımcılık konularına ilişkin yasal bir çerçeve veya mevzuat bulunmamakta; anayasadaki ayrımcılık yasağı ilkesine ilişkin atıflar çoğu kez mahkemeler tarafından kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanmaktadır.

Medya tarafından yapılan da dâhil olmak üzere, nefretin tahrik edilmesi etkin bir şekilde kovuşturulmamaktadır. Türkiye, Avrupa Konseyinin tavsiyesine uygun olarak, nefret söylemi ve nefret suçlarına ilişkin mevzuatın düzenlenmesi yönünde ilerleme kaydetmemiştir.

Rum azınlığının durumu değişmemiştir. Rum azınlık, eğitime erişim ile Gökçeada ve Bozcaada’daki sorunlar dâhil olmak üzere, mülkiyet hakkı ile ilgili sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedir. Gökçeada’daki okulun yeniden açılmasına yönelik karar hâlâ sonuçlanmamıştır.

Ermeni gazeteci Hrant Dink’in¹¹ öldürülmesiyle ilgili beş yıldır süren dava, 17 Ocak 2012’de sonuçlanmıştır. Bir kişi “öldürmeye tahrik” suçundan mahkûm edilmiştir, ancak davalıların tümü bir terör örgütüyle bağlantılı olma suçlamalarından beraat etmiştir; Hrant Dink’in ailesi Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu (DDK) tarafından yürütülen bir incelemeye göre cinayetle bağlantılı olduğu düşünülen bazı polis ve Jandarma görevlileri hakkında yeni bir soruşturma açılması talebinde bulunmuştur. Türkiye’de insan hakları ihlallerinin cezasız kalmasıyla mücadele edilmesi ve konuyla ilgili tüm sorumluların adalet önünde hesap verebilirliğinin sağlanması için Dink davası ile ilgili 14 Eylül 2010 tarihli AİHM kararının tam anlamıyla uygulanması elzemdir.

¹¹ Hrant Dink, Agos gazetesinin o dönemdeki baş editörüydü ve 19 Ocak 2007’de ofisinin önünde öldürüldü.

Hocalı katliamının (Azerbaycan) yirminci yıldönümü vesilesiyle 26 Şubat'ta İstanbul Taksim meydanında gerçekleştirilen anma törenleri, ırkçı ve Ermeni karşıtı sloganlarla gölgelenmiş ve Agos önünde yürüyüş yapma teşebbüsüne dönüşmüştür.

Misyonerlik karşıtı veya azınlıklara karşı söylemler, zorunlu ders kitaplarının bazılarında hâlâ yer almaktadır.

Malatya'daki Ermeni mezarlığında bulunan birçok önemli yapı, Malatya belediyesi tarafından 2 Şubat'ta yıkılmıştır.

Sonuç olarak, Hükümet ve azınlıklar arasındaki diyalog devam etmiştir. Azınlık temsilcileri, Meclis Anayasa Uzlaşma Komisyonuna yeni Anayasa hakkındaki görüşlerini sunmuşlardır. Bununla birlikte, Türkiye'nin azınlıklara yönelik yaklaşımı kısıtlayıcı olmaya devam etmiştir. Avrupa standartlarına uygun şekilde, dil, kültür ve temel haklara saygı gösterilmesi ve bunların korunması henüz sağlanamamıştır. Azınlıklara yönelik hoşgörü ve güvenliğin güçlendirilmesi ve kapsayıcılığın teşvik edilmesi için kapsamlı bir yaklaşım ve daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Yürürlükteki mevzuatın revize edilmesi, ayrımcılıkla mücadele etmek için kapsamlı bir mevzuatın oluşturulması ve ırkçılık, yabancı düşmanlığı, anti-Semitizm ve hoşgörüsüzlük ile mücadele edecek koruma mekanizmalarının veya özgün yapıların oluşturulması gerekmektedir. İlgili sözleşmeler uygulanmalıdır.

Kültürel haklarla ilgili olarak, ana dilde eğitim tartışmaları devam etmiştir. Çeşitli Kürt grupları, diğer dil grupları ve sivil toplum kuruluşları, yeni Anayasa üzerinde çalışan Meclis Anayasa Uzlaşma Komisyonuna ana dilin kullanılması önündeki tüm kısıtlamaların kaldırılmasını da içeren talepler sunmuşlardır.

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), Zaza ve Kırmançi Kürtçesini de kapsayan Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümünün kurulması için Tunceli Üniversitesi tarafından yapılan başvuruyu Aralık ayında onaylamıştır. Bölümün tam olarak faaliyete geçmesi için daha fazla akademik personelin istihdam edilmesi gerekmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı, Haziran ayında ilkokullar için, en az 10 öğrencinin başvurması halinde, okullara, Kürtçe ve Çerkezce gibi yaşayan dil ve lehçelere yönelik bir ders ekleme yükümlülüğünün getirilmesini de içeren yeni bir müfredat yayımlamıştır.

Mardin Artuklu Üniversitesi, Zaza ve Kırmançi Kürtçesinde lisansüstü eğitim vermeye devam etmiştir. Muş Alparslan Üniversitesindeki Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kürt dili dersini lisans düzeyinde seçmeli ders olarak vermeye devam etmiştir. Yeterli sayıda öğretim görevlisi bulunmadığı için, lisansüstü dersler açılmamıştır.

Türkiye'de ilk Süryanice aylık gazete Mart ayında yayımlanmıştır.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, cezaevlerinde, görüş günlerinde ve mektuplaşmada Kürtçenin kullanımına ilişkin kısıtlamaların azaldığını bildirmiştir. Bununla birlikte, Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu da dâhil olmak üzere, bazı mevzuatta hâlâ Türkçe dışındaki dillerin kullanımı kısıtlanmaktadır. Siyasetçilere ve insan hakları savunucularına karşı açılan bazı davalarda Türkçe dışındaki dillerin kullanımına izin verilmemiştir.

Belediye meclislerinin, kamu hizmetini sunarken elverişli hallerde Türkçe dışındaki dilleri kullanmalarına izin verilmesi ve bu doğrultuda Belediye Kanununda reform yapılmasına ilişkin Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresinin 2007 yılı 229 sayılı Tavsiye Kararı uygulanmamıştır.

Kars'ta Türk-Ermeni uzlaşmasına ithafen yapılmış insanlık heykelinin yıkılması hakkındaki idari dava sonuçlanmıştır. AİHM, Şubat ayında davanın kabul edilebilir olduğunu açıklamıştır.

Sonuç olarak, Türkiye, kültürel haklar konusunda bazı ilerlemeler kaydetmiştir ve cezaevi ziyaretlerinde ve mektuplaşmalarda Kürtçenin kullanımına ilişkin kısıtlamaların azaldığı bildirilmiştir. Ancak, Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu da dâhil olmak üzere, bazı mevzuatta hâlâ Türkçe dışındaki dillerin kullanımı kısıtlanmaktadır. Ayrıca, yargı, Kürt siyasetçilerin ve insan hakları savunucularının aleyhinde açılan davalarda Kürtçenin kullanılması dâhil olmak üzere, Türkçe dışındaki dillerin kullanımına yönelik bazı kısıtlayıcı kararlar almıştır.

Roman vatandaşlara ilişkin olarak bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Roman vatandaşlar tarafından kurulan STK'lar ve ilgili bakanlıklar arasında ad hoc görüşmeler gerçekleşmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve İŞKUR, Roman vatandaşların kamu yararına ait geçici işlerde istihdam edilmelerinin artırılması yönünde çaba göstermiştir. Ayrıca Roman vatandaşlara mesleki eğitim sağlanmıştır.

İdare mahkemesi, İstanbul'da Roman vatandaşların yaşadığı tarihi Sulukule Mahallesi'nin kentsel dönüşümüne ilişkin ön projeyi iptal etmiştir. Konuya ilgili hukuki süreç Danıştay'da devam etmektedir.

Bununla birlikte, verilen kursların ve sağlanan istihdamın geçici nitelikte olması ve programla ilgili yetersiz bilgi verilmesi eleştirilere neden olmuştur. Roman vatandaşların istihdam edilebilirliklerinin artırılması için orta ve uzun vadede planlamaların yapılması gerekmektedir. Roman vatandaşların, düzenli ve kayıtlı bir işe erişimleri sınırlı düzeyde kalmıştır ve Roman vatandaşlar önyargı ve ayrımcılığa maruz kalmaya devam etmiştir.

Roman vatandaşların çocuklarının okulu bırakma ve okula devamsızlık oranlarının ilkokullarda bile yüksek olduğu bildirilmiştir.

Büyük oranda Roman vatandaşların çocuklarının gittiği okullarda çalışan öğretmenler sıklıkla değişmekte ve başka okullara atanmakta ve bu durum, eğitim kalitesini etkilemektedir.

Roman vatandaşlar, bazı durumlarda nüfus cüzdanları olmadığı için, sağlık hizmetlerine erişim konusunda zorlukla karşılaşmış ve kötü barınma koşulları nedeniyle sorunlar yaşamıştır.

Kentsel dönüşüm, şeffaf bir biçimde yönetilmeli ve toplulukların yerlerinden olmasına mümkün olduğunca neden olmadan, istihdam çabalarıyla birlikte sürdürülmelidir.

Sonuç olarak, bazı ilerlemeler kaydedilmiştir, ancak Roman vatandaşların sorunlarının çözüme kavuşturulması yönünde sistematik bir yaklaşım gerekmektedir. Kapsamlı bir stratejinin oluşturulması ve konunun ana politika alanlarına yansıtılması ve dâhil edilmesi gerekmektedir. Roman vatandaşların durumuna ilişkin sayısal veriler yetersizdir ve bu durum, bilgiye dayalı politika oluşturulmasını engellemektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki durum

Nisan 2012'de, kısmen en az gelişmiş bölgelerdeki yatırımların artırılmasına ve bölgesel farklılıkların azaltılmasına odaklanan bir teşvik paketi açıklanmıştır. Bölgede sosyo-ekonomik kalkınmanın geliştirilmesini hedefleyen Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) süresi beş yıl daha uzatılmıştır. Baraj projeleri devam etmiştir, ancak tarihi miras, doğal yaşam alanları, canlı türleri ve tarım arazileri de dâhil olmak üzere, yerel nüfusun yaşam koşullarını tahrip ederek sürdürülebilir kalkınmayı tehdit etmesi nedeniyle eleştirilmiştir.

Güneydoğu'da bulunan Şemdinli ilçesinde 2005 yılında bir kitapçının bombalanmasına ilişkin dava, yargılama yetkisi konusunda yaşanan sorun nedeniyle uzun süren bir yargılama sürecinin ardından Ocak ayında karara bağlanmıştır. Mahkeme üç sanığı yaklaşık 40'ar yıl hapis cezasına çarptırmıştır.

Kara mayınlarının temizlenmesine devam edilmektedir.

Kürt meselesi ve çözüme yönelik seçenekler geniş çapta tartışılmış, ancak, diğer meselelerin yanı sıra, Kürt meselesini ele almayı amaçlayan 2009 tarihli demokratik açılımın devamı gelmemiştir.

AB'nin terör örgütleri listesinde yer alan PKK tarafından gerçekleştirilen terör saldırıları artmış, yoğunlaşmış ve çok sayıda can almıştır. Bu saldırılar AB tarafından sert bir şekilde kınanmıştır.

Güvenlik güçleri mensupları ile seçilmiş siyasetçiler de dâhil olmak üzere, sivillerin kaçırılması olaylarında endişe verici bir artış olmuştur.

PKK terör örgütünün şehir yapılanması olduğu iddia edilen KCK'ya karşı yürütülen operasyonlar çerçevesinde çok sayıda kişinin tutuklanması ve gözaltına alınması ciddi gerilime yol açmıştır.

Hükümet, devletin PKK ile gizli nitelikli görüşmeler yapmaya son verdiğini açıklamış, ancak PKK ile bağlantısı olmayan siyasi partilerle diyalogu sürdürme niyetini de ifade etmiştir.

KCK operasyonları, Kürt siyasetçiler, yerel düzeyde seçilmiş belediye başkanları ve belediye meclisi üyelerinin yanı sıra, basın temsilcilerini, insan hakları savunucularını, sendikacıları, önde gelen akademisyenleri ve avukatları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Resmi istatistiklere göre, hâlihazırda 31 belediye başkanı ve 226 yerel temsilci KCK davası kapsamında tutuklu bulunmaktadır. Bu durum yerel yönetimleri ve idareyi ciddi şekilde etkilemektedir. Demokratik Toplum Kongresi (DTK) Eşbaşkanı ve Van Milletvekili Aysel Tuğluk, yaptığı konuşmaların ardından "terör örgütü propagandası yapmak" ve "yasadışı örgüt üyesi olmamakla birlikte örgüt adına suç işlemek" gerekçelerine dayanarak 14,5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. KCK üyesi oldukları iddiasıyla yargılanan sanıkların davası Diyarbakır Altıncı Ağır Ceza Mahkemesinde devam etmiştir. Diğer illerde de KCK ile ilgili benzer davalar açılmıştır.

1990'lı yıllardan itibaren gerçekleşen hukuk dışı infazlar ve kayıp kişiler ile ilgili JİTEM ve Albay Temizöz davalarına Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesinde devam edilmiştir. 1990'dan bu yana açılmış olan, kayıp kişiler ve hukuk dışı infazlarla ilgili çok sayıda davada zaman aşımına yaklaşılmaktadır.

28 Aralık'ta Uludere'de 34 sivil yaşamını yitirmiştir. Yetkililer, birçok STK'nın olayın gerçekleştiği yere gitmesini engellemiştir. Şubat ayında TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu bünyesinde, Uludere köylülerinin yaşamlarını yitirmelerini araştırmak üzere bir alt komisyon kurulmuştur. Adli ve idari soruşturmalar devam etmektedir. Ancak, bu soruşturmaların şeffaflığı ve etkililiği konusunda endişeler bulunmaktadır. İstihbarat zafiyeti ve operasyonlara dair ihmal iddiaları açıklığa kavuşmamıştır. Şubat ayının sonunda, Şırnak Savcısı Uludere dosyasını yaşanan olayın yetki alanları dışında kaldığı gerekçesiyle Diyarbakır Özel Yetkili Savcısına sevk etmiştir. Olay ile ilgili olarak askeri veya sivil makamlar doğrudan özür dilememiştir.

Nevruz (Yeni Yıl) kutlamaları yalnızca bir gün ile sınırlandırılmıştır. Pek çok ilde güvenlik güçleriyle çatışmalar ve şiddet olayları yaşanmıştır. (Bkz. Toplanma özgürlüğü)

Devlet tarafından maaş verilen ve silahlandırılan 45.000 üzerinde köy korucusundan oluşan köy koruculuğu sistemine son verilmesi yönünde adım atılmamıştır ve buna ilişkin kapsamlı bir plan da mevcut değildir.

Sonuç olarak, Kürt meselesi konusunda çözüme yönelik ilerleme kaydedilmemiştir. Terör saldırıları ve askeri operasyonlar yoğunlaşmıştır. Seçilmiş siyasetçilerin ve insan hakları savunucularının tutuklanmaları ciddi endişe yaratmaktadır. Uludere'de sivillerin hayatını kaybetmesi gibi olaylarda, etkili, hızlı ve şeffaf bir soruşturma yürütülmesi yönünde yetkililere yapılan çağrılar yanıtsız kalmıştır. Güneydoğuda 1980'li ve 1990'lı yıllarda gerçekleşen hukuk dışı infaz ve işkenceler hakkındaki gerçeklerin hukuk kurallarına uygun olarak aydınlatılması beklenmektedir. Geçmişteki suçlar hakkında başlatılan adli soruşturmalara, zaman aşımı süresinin dolacak olması nedeniyle, yakın bir zamanda sonuç alınmaksızın son verilecektir. Kara mayınları ve köy koruculuğu sistemi endişe kaynağı olmayı sürdürmektedir.

Mülteciler ve yerlerinden olmuş kişiler

Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun'un uygulama süresi Nisan ayından itibaren bir yıl uzatılmıştır. Eylül ayına kadar, Zarar Tespit Komisyonlarına 361.391 başvuru yapılmıştır. Bu başvurulardan 305.758'i değerlendirilmiş, 166.158 başvuru ile ilgili tazminat ödenmiş, 139.600 başvuru reddedilmiştir. Eylül ayı itibarıyla, Zarar Tespit Komisyonları, alacaklılar arasından uzlaşma sonucu ve tarafların rızasıyla oluşturulan sulhnameleri imzalayanlara yaklaşık olarak toplamda 1.230.000.000 avro tutarında tazminat ödenmesine karar vermiştir. Ancak, ödemelerde yaşanan gecikmeler devam etmiştir. Çeşitli talepler, idare mahkemeleri tarafından reddedilmiştir. AİHM nezdinde, birkaç dava devam etmektedir. Mevzuatın etkililiğinin ve tazminata hükmetme sürecinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Ekim ve Kasım 2011'de Van'da meydana gelen iki deprem nedeniyle, yerlerinden olmuş kişilerin sayısı artmıştır. 15 yıldır açık bulunan Mersin'deki Tuzla kampının hizmet sağlama ve konaklama imkânları bakımından geliştirilmesi gerekmektedir. Yerlerinden olmuş kişiler, sıklıkla kamplarda ve başka yerlerde standartların altındaki koşullarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Pek çoğu, esas olarak güvenlik, devam eden köy koruculuğu sistemi, kara mayınlarının mevcudiyeti, temel altyapı ve sermayenin eksikliği ve kısıtlı istihdam olanakları gibi nedenlerden dolayı önceki yerleşim yerlerine geri dönmekte hâlâ zorlanmaktadır. Yetkililer, Van'a yönelik kentsel imar ve yeniden kalkınma planı hakkında henüz bilgi paylaşmamıştır.

Mülteciler ve sığınmacılarla ilgili olarak, kolluk kuvvetleri ile merkezi ve yerel yönetimler uygulamalarını geliştirmişlerdir. Geri gönderme merkezlerindeki muamele ve gözaltı koşulları iyileştirilmiştir. Türkiye Suriye ile açık sınır politikası sürdürmüştür. Türkiye, ülkelerinden kaçan ve güneydeki dört ilde bulunan kamplarda barındırılan yaklaşık 100.000 Suriyeliye insani yardım sağlamaktadır. Uluslararası gözlemciler, kamplardaki genel yaşam koşullarından övgü ile söz etmektedirler (*Bkz. Fası 24 - Adalet, Özgürlük ve Güvenlik*). Ancak, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun henüz kabul edilmemiş ve uygulamaya geçirilmemiş olmasıyla birlikte, mevzuattaki boşluklar ve göç ile ilgili gözaltı ve sınır dışı etme uygulamaları endişe kaynağı olmaya devam etmiştir. Refakatsiz küçükler, yetişkinler ile birlikte gözaltına alınma riskiyle karşı karşıya kalmış ve devletin çocuk koruma hizmetlerinden yararlanamamıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) hizmetlerine ve iltica prosedürlerine erişimin engellendiği olaylar bildirilmiştir. Bireyler, iltica prosedürleri sürecinde, yeterli barınma, çalışma, sağlık hizmetleri, eğitim ve entegrasyon desteğine erişimde zorluklar yaşamıştır. Yeni Sosyal Güvenlik Kanunu kapsamında genel sağlık sigortasından katkı payı ödemeden yararlanma hakkını kazanmamış olan sığınmacılar, çalışmayanlar için karşılması güç olan aylık katkı payı ödemelerine tabi tutulmuşlardır.

Sonuç olarak, yerlerinden olmuş kişilerin zararlarının tazmin edilmesi süreci devam etmektedir, ancak sistemin etkililiğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Geri gönderme merkezlerindeki gözaltı koşullarında bazı iyileşmeler kaydedilmiştir. Türkiye, Suriyeli mültecilere insani yardımı başarıyla sağlamıştır. Ancak, yerlerinden olmuş kişilerin ihtiyaçlarını daha iyi bir şekilde ele alan bir ulusal strateji ve mülteciler ve sığınmacılarla ilgili kapsamlı bir yasal çerçeve hâlâ mevcut değildir. Gözaltı ve sınır dışı etme uygulamalarında daha fazla iyileştirme yapılması gerekmektedir.

2.3. Bölgesel konular ve uluslararası yükümlülükler

Kıbrıs

Türkiye, Kıbrıs sorununa, iki toplumun liderleri arasında BM Genel Sekreterinin İyi Niyet Misyonu çerçevesinde adil, kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüm bulmayı amaçlayan müzakerelere açık desteğini ifade etmeye devam etmiştir. Bu destek, yetkililer tarafından, Ekim 2011'de ve Ocak 2012'deki Greentree Konferansları çerçevesinde ve Haziran ayında gerçekleştirilen AB-Türkiye

Ortaklık Konseyi toplantısı sırasında çeşitli vesilelerle yinelenmiştir. BM Genel Sekreteri, BM'nin Kıbrıs'ta yürüttüğü çalışmayla ilgili olan Haziran 2012 tarihli son raporunda, taraflar esasa ilişkin çözüm müzakerelerine ne şekilde devam edileceği konusunda bir uzlaşmaya varıncaya kadar iki taraflı teknik komisyon çalışmalarının sürdürülmesine odaklanılacağını belirtmiştir.

Müzakere Çerçeve Belgesi ve Konsey deklarasyonlarında vurgulandığı üzere, Türkiye'den, ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak ve AB'nin üzerine inşa edildiği ilkeler doğrultusunda, Kıbrıs sorununa BM çerçevesinde adil, kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüm bulmayı amaçlayan müzakerelere aktif olarak destek vermesi beklenmektedir. Türkiye'nin bu tür kapsamlı bir çözüme bağlılığı ve somut anlamda katkısı hayati önem taşımaktadır. Maalesef, çeşitli vesilelerle, BM himayesinde kapsamlı bir çözüme alternatif teşkil edecek üst düzey açıklamalar yapılmıştır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin açık denizde arama ruhsatı verilmesi için ikinci tur ihaleye çıkacağını ilan etmesinden sonra, Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından yürütülen sondaj çalışmalarına karşı çıkan ve Rum Kesiminin arama faaliyetlerine katılacak olan petrol şirketlerini misillemeye bulunmakla tehdit eden açıklamalarını sürdürmüştür. AB, AB'ye üye devletlerin, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi dâhil, uluslararası hukuka ve AB müktesebatına uygun olarak, diğerleri yanında, ikili anlaşmalar yapma, doğal kaynaklar ile ilgili arama yapma ve bunlardan yararlanmayı da kapsayan egemenlik hakları olduğunu vurgulamıştır. Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu temsilcileri arasında "Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması" imzalanmış ve bir Türk şirketi olan TPAO, Gazimağusa yakınında kıyıda keşif amaçlı sondaj çalışmalarına destek vermiştir.

Konsey ve Komisyon'un müteaddit çağrılarına rağmen, Türkiye, Avrupa Topluluğu ve Topluluğa üye devletler tarafından 21 Eylül 2005'de yapılan deklarasyonda ve Aralık 2006 ile Aralık 2010 tarihli olanlar da dâhil, Zirve sonuçlarında belirtilen yükümlülüklerini hâlâ yerine getirmemiştir. Ortaklık Anlaşmasına Ek Protokolü tam olarak ve ayırım yapmaksızın uygulama yükümlülüğü yerine getirilmemiş olup, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile doğrudan taşımacılık bağlantılarındaki kısıtlamalar da dâhil, malların serbest dolaşımı önündeki tüm engeller kaldırılmamıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Ayrıca, Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi AB Dönem Başkanlığının başkanlık edeceği toplantılara katılmayacağını da beyan etmiştir. Bir Hükümet genelgesi ile tüm Türk kamu görevlilerine AB Konseyi Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Dönem Başkanlığı ile temaslardan ve görüşmelerden kaçınılması talimatı verilmiştir. Avrupa Birliği Zirvesi, Türkiye'nin açıklamaları ve tehdit içeren beyanlarına ilişkin duyduğu ciddi kaygıları ifade etmiştir ve Türkiye'ye Antlaşma'da öngörüldüğü şekliyle AB'nin temel kurumsal yapılarından biri olan AB Dönem Başkanlığının rolüne tam olarak saygı göstermesi çağrısında bulunmuştur.

Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin muhtelif uluslararası örgütlere üyeliğine ilişkin vetosunu kaldırmamıştır.

Sınır anlaşmazlıklarının barışçı çözümü

Temmuz 2011'de gerçekleşen istikşaf görüşmelerin son turunun ardından, Yunanistan ve Türkiye arasında bu konuya ilişkin görüşmelerin sonraki turu için tarih belirlenmesi konusunda görüşmeler devam etmektedir.

Nisan 2011'de Yunanistan Türkiye'nin, Meis adasına ait olan ve Yunanistan'ın hak iddia ettiği kıta sahanlığının bir bölümü de dâhil, açık denizde petrol ve doğalgaz arama ihalesi açmasına güçlü bir şekilde itiraz etmiştir.

Yunan karasularının muhtemel genişletilmesine karşılık olarak, TBMM'nin 1995 tarihli kararında yer alan casus belli tehdidi hâlâ devam etmektedir. Müzakere Çerçeve Belgesine uygun olarak, Konsey, Türkiye'nin net bir biçimde, gerekirse Uluslararası Adalet Divanına başvurmak dâhil, BM Şartıyla uyumlu olarak, iyi komşuluk ilişkileri ve sorunların barışçıl şekilde çözümüne bağlı kalması gereğinin altını çizmiştir. Bu bağlamda, Birlik, taşıdığı ciddi endişeleri ifade etmiş ve iyi komşuluk ilişkilerine ve sorunların barışçıl şekilde çözümüne zarar verebilecek her türlü tehdit, sürtüşme veya eylemden kaçınma çağrısında bulunmaktadır. Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunan

Adaları üzerindeki uçuşlar da dâhil olmak üzere, Türkiye'nin kendi karasuları ve hava sahası ihlalleri konusunda resmi şikâyetlerde bulunmuşlardır.

Bölgesel işbirliği

Türkiye Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (GDAÜ) ve Bölgesel İşbirliği Konseyi (BİK) de dâhil olmak üzere, bölgesel girişimlere katılmaya devam etmektedir. Türkiye, bölgedeki bütün ülkelerin Avrupa bütünleşmesini desteklemektedir.

Kaynağını Pozitif gündemin oluşturduğu dış politika alanında güçlendirilmiş siyasi diyalog, görüş alışverişinde bulunmak ve tutumları benzer kılmak için ideal bir platform sağlamaktadır.

Bölgedeki tüm ülkelerle üst düzey ikili toplantılar gerçekleştirilmiş olup, bu durum Türkiye'nin barış ve istikrarın teşvik edilmesine güçlü bağlılığını yansıtmaktadır. Türkiye bölgedeki varlığını, kalkınma ajansı TİKA aracılığıyla sunduğu projeler sayesinde mali ve teknik yardımlar bakımından da güçlendirmiştir.

Türkiye, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) çerçevesinde, AB tarafından Bosna Hersek'te yürütülen askeri misyona (EUFOR/ALTHEA) katkıda bulunmayı sürdürmektedir. Türkiye ayrıca, Bosna Hersek'te AB liderliğindeki polis misyonuna (EUPM) ve Kosova'daki* EULEX misyonuna destek vermektedir. *Bulgaristan*'la ilişkiler olumlu şekilde sürmüştür. Bulgaristan Başbakanı Mart ayında Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) ile ilgili olarak, *Bkz. Fası 31 - Ortak Dış ve Güvenlik Politikası.*

3. EKONOMİK KRİTERLER

Komisyon'un Türkiye'deki ekonomik gelişmeleri tahlil ederken benimsediği yaklaşımda, Birliğe üyeliğin, işleyen bir piyasa ekonomisinin mevcudiyetini ve Birlik içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesini gerektirdiğini belirten Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesi sonuçları temel alınmaktadır.

3.1. İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı

Ekonomik politikanın temel unsurları

Ocak 2012'de Komisyon'a iletilen Katılım Öncesi Ekonomik Program (KEP), cari açıktaki hızlı bir artışa yol açan tüketim odaklı politikalardan ihracat odaklı politikalara geçilmesi suretiyle dengelerin yeniden tesisine yönelik kararlılığı yansıtmaktadır. Bu uyum sürecinin ekonomik istikrar için olumlu olmasına rağmen, Türkiye, kayda değer dış dengesizliklere sahiptir ve sermaye akımlarının tersine dönmesi başta olmak üzere, daha ileri küresel finansal şoklara karşı hassas durumda olmaya devam etmektedir. Yeni kurulan bakanlıklar ve birimler nedeniyle sorumlulukların kamu kurumları arasında dağılmış olması, bütçeleme ve orta vadeli ekonomi politikalarının oluşturulmasında koordinasyonu giderek zorlaştırmaktadır. Kararlar zaman zaman ad hoc alınmakta, etki değerlendirmeleri ise eksik bilgilere dayalı yapılmakta ya da hiç yapılmamaktadır. Bununla birlikte, son zamanlarda ekonomi politikaları bakımından herhangi bir iç anlaşmazlık ya da gerginlik yaşanmamıştır. *Sonuç olarak*, ekonomi politikasının temel unsurlarına ilişkin mutabakat korunmuştur.

Makroekonomik İstikrar

2011 yılında Türkiye ekonomisi, 2010 yılındaki %9,2 oranının biraz altında, %8,5 oranında büyümüştür. Büyüme, tüketim harcamalarının yıllık bazda %7,7 oranında artması ve özel sektör yatırımlarının %22,8 oranında artmasıyla birlikte, büyük ölçüde özel sektörün performansına bağlı olarak gerçekleşmiştir. Güçlü iç talep, ithalat hacmini yıllık bazda %10,6 artırırken, ihracat hacmi ise kısmen Türk Lirasının değer kaybetmesinin (2011 yılında avro karşısında %20 oranında) sonucu olarak 2010 yılına kıyasla %6,5 oranında artmıştır. Bununla birlikte, 2011 yılının ortalarından

* Bu görevlendirme, statüye ilişkin pozisyonlara hâlel getirmez ve BMGK'nin 1244/99 Sayılı Kararı ve Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın bağımsızlık deklarasyonu hakkındaki görüşü ile uyumludur.

itibaren büyüme hızı, iç talepteki yavaşlama ile dış ticaret ve cari işlemler dengesindeki iyileşmeye bağlı olarak aşamalı bir şekilde yavaşlamaktadır. 2012 yılının ilk yarısında, yıllık bazda %3,1 oranında gerçekleşen büyüme oranıyla, büyüme hızında kayda değer bir düşüş gözlenmiştir. GSYH'nin %70'inden fazlasını oluşturan özel tüketim harcamaları (yerleşik hane halklarının) 2012 yılının ilk yarısında yıllık bazda %0,2 azalırken, 2011 yılında %18,3 oranında artış gösteren sabit sermaye yatırımları bu dönemde %3,2 oranında düşmüştür. İç talebin ortalamasının üzerinde büyüyen tek bileşeni %4,9 oranındaki artışla kamu harcamaları olmuştur. Öncü göstergeler, büyümede daha büyük bir yavaşlama olacağı yönünde sinyaller vermektedir. İmalat sanayi güven endeksi ve kapasite kullanım oranı, son iki yıl içindeki en düşük seviyelerine gerilemiştir. Bununla birlikte, sanayi üretimi ve kredi artışı, zayıf seyirli iki çeyreğin ardından, 2012 ortasında hızlanmıştır. Türkiye'de kişi başına düşen GSYH (satın alım gücü paritesine göre) 2011 yılında, AB ortalamasının %52'si seviyesinde gerçekleşmiştir. *Sonuç olarak*, yüksek seviyelerde seyreden ekonomik büyüme, zayıflayan iç talebe bağlı olarak yavaşlamaktadır.

2010 yılında GSYH'nin %6,6'sı olan cari işlemler açığı, 2011 yılında %10'a yükselmiştir. Bu artış, tamamen dış ticaret açığındaki kötüleşmeden kaynaklanmıştır. Türkiye, 2012 yılında yüksek düzeyde cari işlemler açığı vermeye devam etmiştir ve bu da, Türk parasını yatırımcı güvenindeki ani bir düşüşe karşı kırılgan hale getirmektedir. Bununla birlikte, zayıflayan iç talep, düşen petrol fiyatları ve güçlü ihracat artışından dolayı dış ticaret açığında görülen iyileşme sonucunda cari açık, 2012 yılının ilk yarısında GSYH'nin yaklaşık %8,5'ine gerilemiştir. Büyümedeki yavaşlama ile enerji ve gıda fiyatlarındaki gerileme nedeniyle cari açığın önümüzdeki aylarda daha da azalması beklenmekle birlikte, dış ekonomik koşullarda oluşması beklenen herhangi bir bozulma, ihracat gelirlerinin artışının sürdürülmesini zorlaştırabilecektir. Sermaye girişleri (net doğrudan yabancı yatırımlar, yabancılar tarafından iç ve dış piyasalarda satın alınan devlet tahvilleri ve Türk şirketleri ve bankalarına verilen dış krediler de dâhil olmak üzere) bir önceki yıla göre önemli miktarda düşmekle birlikte, 2011 yılında ve 2012'nin ilk yarısında cari açığın finansmanını büyük ölçüde karşılamıştır. [2011 yılında, ödemeler dengesinin, kayıt dışı fon girişlerini yansıttığı düşünülen net hata ve noksan kalemi önemli miktarda pozitif bakiye vermiştir.] Öte yandan, 2012 yılının ilk yarısında toplam sermaye girişinin sadece %13'ünü oluşturan doğrudan yabancı yatırımlar, cari işlemler açığının büyüklüğü ile kıyaslandığında oldukça düşük kalmaktadır. Türkiye'nin kısa vadeli fonlara bu kadar bağlı kalması, mevcut küresel belirsizliklere karşı hassasiyetini artırmaktadır. 2010 yılında 61 milyar avro olan Merkez Bankası resmi döviz rezervleri 2011 yılında 56 milyar avroya gerilese de, 2012 ortası itibarıyla söz konusu kayıp giderilmiştir. Öte yandan brüt dış borçların GSYH'ye oranı, %39,9'dan %39,7'ye düşmüştür. 2012 Mayıs ayının başında yasalaşan yabancıların gayrimenkul edinebilmelerini kolaylaştıran kanun, bu amaç doğrultusunda sermaye girişlerini arttırabilecektir. *Sonuç olarak*, dış dengesizlikler kayda değer biçimde mevcudiyetini sürdürmüştür.

2010 yılında %11,9 olan işsizlik oranı 2011 yılında %9,8'e, 2012 yılının ilk yarısında ise %8,9'a kadar gerilemiştir. 2010 yılında %43, 2011 Aralık ayında %44,9 olarak gerçekleşen istihdam oranı 2012 yılının ilk yarısında %45,3 oranına yükselirken, bir önceki yıl %11,6 olan tarım dışı işsizlik oranı Mayıs 2012'de %10,1'e düşmüştür. Erkeklerin işgücüne katılım oranı %71,4 olurken, kadınların işgücüne katılım oranı, geçen seneye kıyasla 4 puan artmasına rağmen, %30 gibi düşük bir seviyede kalmıştır. Kadın nüfusu içinde aktif olarak iş arayanların oranı oldukça düşük olmasına rağmen, kadın işsizlik oranı, erkek işsizlik oranının yalnızca biraz üzerindedir. Ayrıca, istihdam edilen kadınların yaklaşık üçte birinin tarım sektöründe ücretsiz çalışan aile bireyleri olduğu dikkate alındığında, belirli bir ücret karşılığında istihdam edilen kadınların çalışma çağındaki toplam kadın nüfusuna oranı %15'in biraz altına düşmektedir. Makul fiyatlı çocuk bakım hizmetlerinin eksikliği, kadınların işgücüne katılımının önündeki kilit engellerden biridir. İşgücü piyasasının yalnızca işsizleri değil, her yıl işgücüne katılan yaklaşık bir milyon kişiyi de absorbe etmesi gerekmektedir. İstihdamın çok katı kurallarla korunması sebebiyle, işverenler yeni işçi istihdamı konusunda tereddütlü davranmaktadır. Kayıt dışı istihdam, çok önemli bir sorun olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. *Sonuç olarak*, ekonomideki güçlü toparlanma, istihdamda ciddi bir artışı ve işsizlik oranında gerilemeyi beraberinde getirmiştir.

2010 yılında %6,4 olarak gerçekleşen ve resmi hedef olarak %5,5'in belirlendiği enflasyon oranı 2011 yılında neredeyse ikiye katlanarak %10,5'e yükselmiştir. Çekirdek enflasyon 2011 yılında %9,8

olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, Ağustos 2012 itibarıyla, oldukça dalgalı bir seyir izleyen enerji ve gıda fiyatlarına rağmen tüketici fiyatları yıllık bazda % 8,9'a gerilemiştir. Ağustos ayında çekirdek enflasyon %7,8 olarak kaydedilmiştir. Baz etkisinin de olumlu katkısıyla ve kısmen gıda fiyatlarındaki son dönemdeki artış nedeniyle Merkez Bankası'nın yılsonu enflasyon hedefi olan %5'i (2 puanlık tolerans aralığıyla) tutturması ihtimal dâhilindedir. 2012 Eylül sonu itibarıyla piyasalardaki enflasyon beklentisi %6,8'dir. *Sonuç olarak*, enflasyon yüksek seyretmeye devam etse de, 2012 ortasında, hızla artan gıda fiyatlarına rağmen, gerilemiştir.

Yüksek enflasyon kaygıları ve Türkiye'nin hâlâ yüksek olan cari işlemler açığı dolayısıyla TL'nin artan küresel risklere karşı kırılganlığı genişleyici para politikası önünde engel teşkil eden unsurlardır. 2011 yılının sonlarından bu yana Merkez Bankası, bankaların fonlama maliyetlerinin günlük olarak ayarlanmasını temin eden faiz koridoru ve hedefe yönelik bir takım makro-ihtiyati tedbirler aracılığıyla oldukça karmaşık politikalar uygulamıştır. Son birkaç aydır biraz hafiflemekle birlikte, Merkez Bankası geçtiğimiz yarıyıl içinde sıkı para politikasını sürdürme yönünde baskı altında kalmıştır. Temmuz 2012'den itibaren bankaların ortalama fonlama maliyetleri yaklaşık %10 seviyesinden %7 seviyesinin altına düşmüş olmakla beraber, haftalık repo faiz oranı olan %5,75 oranının hâlâ 2 puan üzerindedir. Avro bölgesindeki yeni finansal baskıları takip eden, enflasyon dalgalanmaları ve Türk Lirasının (diğer gelişmekte olan ülke paralarıyla birlikte) mevcut zayıf seyri göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin mali istikrarının korunması açısından sıkı para politikasının sürdürülmesi gerekmektedir. Uygulanan sıkılaştırma, büyümenin ana tetikleyici gücünün iç talep dışındaki unsurlara yöneltilmesi açısından giderek daha başarılı olmaktadır. Bununla birlikte, BDDK tarafından alınanlar da dahil olmak üzere alınabilecek birtakım spesifik ve hedefe yönelik makro-ihtiyati mali tedbirlerin yanı sıra mali nitelikte alınan daha fazla destek, ekonominin yeniden dengelenmesine ve yumuşak bir iniş yapmasına yardımcı olabilecek ve para politikası üzerindeki baskıyı hafifletebilecektir. *Sonuç olarak*, para politikası, özellikle kredi genişlemesini baskılaması ve aynı zamanda cari işlemler açığının azaltılmasına yaptığı katkı açısından giderek daha başarılı olmuştur.

Bütçe özellikle, dolaylı vergi gelirlerine önemli destek sağlayan iç talepteki güçlü toparlanma neticesinde, 2011 yılında beklentilerin üstünde bir performans göstermiştir. 2010 yılında GSYH'nin %0,5'i olarak gerçekleşen faiz dışı bütçe fazlası 2011 yılında GSYH'nin % 1,3'üne yükselmiş, 2010 yılında GSYH'nin %3,6'sı olarak gerçekleşen genel bütçe açığı, bütçe hedefi olan %1'e kıyasla 2011 yılında %1,2'ye gerilemiştir. 2010 yılında %2,4 olarak gerçekleşen sosyal güvenlik açığının GSYH'ye oranı, 2011 yılında %1,3'e düşmüştür. Son dönemde uygulanan kamu alacaklarının yeniden yapılandırılması programı, sosyal güvenlik sistemi dengesi üzerinde olumlu etki yaratarak, GSYH'nin %0,6'sına denk gelen 3,3 milyar avro tutarında ek gelir yaratmıştır. 2012'nin ilk yarısında zayıflayan iç talep bütçe performansını olumsuz yönde etkilemiş, reel vergi gelirleri 2011 yılı seviyesinde kalmış ve toplam gelirlerin üçte ikisini oluşturan dolaylı vergiler ise tüketici ve ithalat talebindeki yavaşlama neticesinde gerilemiştir. Orta Vadeli Mali Plan uyarınca 2012 yılında bütçe açığının GSYH'ye oranının %1 olması beklenmektedir. Bu hedef, 2011 yılında beklenenden daha yüksek gerçekleşen ekonomik büyüme rakamlarına ve gelirlere göre revize edilmemiştir. Dolayısıyla, maliye politikası, iç talebi ve dolayısıyla cari işlemler açığını kontrol altına almayı amaçlayan para politikasını daha fazla destekleyecek şekilde ayarlanabilecektir. Kamu borç stokunda düşüş 2011 yılında da devam etmiş ve 2011 yılı sonu itibarıyla GSYH'nin %39,4'üne gerilemiştir. *Sonuç olarak*, mali performans tatmin edicidir.

Kamu Mali Yönetimi Kanunu'nun kabul edilmesinin ardından dört yıl geçmesine rağmen, özellikle bütçe sürecine ilişkin hesap verebilirliğin, etkinliğin ve şeffaflığının artırılmasına yönelik tedbirler başta olmak üzere bazı unsurlarda hâlâ eksiklikler olduğu göze çarpmaktadır. Uluslararası muhasebe standartlarıyla uyumlu genel konsolide kamu hesapları, hâlâ düzenli olarak yayımlanmamaktadır. Bu durum, vergi gelirlerinin yönetimi hususunda devletin vatandaşlara karşı hesap verebilirliğini zorlaştırmaktadır. Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun'un tam olarak uygulanması ertelenmiştir. Vergi idaresi fonksiyonlarının tümünün Gelir İdaresi Başkanlığı altında birleştirilmesine yönelik düzenlemeler açıklanmıştır. Söz konusu birleştirmenin amacı, denetim kapasitesinin güçlendirilmesi ve standart risk temelli denetim tekniklerinin kullanımının

kolaylaştırılması suretiyle şeffaflığın artırılmasıdır. *Sonuç olarak*, mali şeffaflığı artırmaya yönelik çaba gösterilmemiştir.

Türkiye'nin, para ve maliye politikası bileşimi krizi takip eden dönemde oldukça başarılı bir şekilde yürütülmüştür. Önceki dönemlerde gerçekleştirilen mali konsolidasyon ve yapısal reformlar, güçlü büyümeye katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, mali şeffaflık konusunda daha fazla ilerleme sağlanması, maliye politikası tutumunun yaşanan gelişmelere göre ayarlanması, enflasyon hedeflemesi ve mali istikrarın korunması konusunda çabaların artırılması, ekonominin yumuşak bir iniş yapmasını sağlayacak ve sürdürülebilir büyümeyi temin edecek önemli etmenler olarak görülmektedir. Özellikle sermaye akımlarında ani bir yavaşlama ya da tersine dönüş Türk Lirası üzerindeki baskıyı arttırarak, enflasyonda yükselmeye sebep olabilecektir. Güçlü bir mali kuralın kabul edilmesi, mali şeffaflığın artırılmasının yanı sıra, güçlü bir mali çıpa oluşturabilecek ve ekonomiye olan güveni artırabilecektir. *Sonuç olarak*, finansal belirsizlikler ve küresel riskler göz önünde bulundurulduğunda ekonomideki yumuşak inişe ilişkin kırılگانlıklar mevcudiyetini sürdürmektedir. Politika bileşiminin daha iyi bir şekilde koordine edilmesi ve bu bileşimden en iyi şekilde faydalanılabilmesini teminen daha fazla çaba gösterilebilir.

Piyasa Güçlerinin Etkileşimi

Saptanmış fiyatlar, hâlihazırda TÜFE sepetinin yalnızca %4,5'ine tekabül etmektedir. Öte yandan, sepetin %25'inden fazlasını oluşturan gıda ve alkollü ürün fiyatları ise politika kararlarına ve idari kararlara karşı oldukça hassas durumdadır. Düzenleyici ve denetleyici kurumlar bütün ana sektörlerde yer almaktadır. Nihai kullanıcı fiyatlarının maliyet temelli yöntemle ilişkilendirildiği otomatik fiyat endeksleme mekanizmaları doğalgaz ve elektrik sektörlerinde uygulanmaktadır. Bununla birlikte, Hükümet giderek artan bir şekilde, ulaşım sektörü de dâhil olmak üzere otomatik fiyat endeksleme mekanizmalarını askıya alarak fiyatlara müdahale etme ve fiyatları bağımsız olarak belirleme eğilimindedir.

Kamu iktisadi teşekküllerinin yeniden yapılandırılması ve şeffaflığına ilişkin sınırlı gelişme kaydedilmiştir. Özelleştirme, temel olarak yatırımcıların uzun vadeli dış kaynak bulma konusundaki sıkıntıları nedeniyle önemli ölçüde yavaşlamış; bunun sonucunda da iki elektrik dağıtım şirketinin özelleştirme ihalesi tamamlanamamıştır. Doğalgaz dağıtım ihalesi de dâhil olmak üzere birçok ihalenin teklif verme süreleri ve prosedürleri uzatılmıştır. 2010 yılında 2,2 milyar avro (GSYH'nin %0,4'ü) olarak gerçekleşen, toplam özelleştirme gelirleri, 2011'de 971 milyon avro (GSYH'nin %0,2'si) seviyesine düşmüştür. İskenderun Limanı (266 milyon avro tutarında) ve Trakya Elektrik Dağıtım Şirketi'nin (411 milyon avro tutarında) özelleştirme çalışmaları 2011 yılında tamamlanmıştır. 2012 yılı içinde başlıca elektrik üretim tesislerinin, otoyolların, köprülerin ve bazı limanların özelleştirilmesi planlanmaktadır. Türk Hava Yolları, Türk Telekom, Petkim'in kalan payları ile devlete ait olan Halkbank ve Vakıfbank özelleştirmeye konu olabilir. Ziraat Bankası ve Milli Piyango İdaresi'nin özelleştirilmesine ilişkin henüz bir plan yoktur. *Sonuç olarak*, Hükümet fiyat belirleme mekanizmalarına giderek daha fazla müdahalede bulunmakta ve dış finansmana erişimdeki zorluklar özelleştirme çalışmalarında yavaşlamaya neden olmaktadır.

Pazara Giriş ve Çıkış

2011 yılında iş kurma süreci uygulamalarında bazı düzeltmeler yapılmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'de iş yeri açma süreci hâlâ maliyetli olup, bu maliyet kişi başına düşen milli gelirin %11,2'sine tekabül etmektedir. Şirket hesapları ve maddi varlıkların tescili için alınan bazı harçlar şeffaf değildir. Ticaret kayıt harçları ise oldukça yüksek seviyededir. Pazardan çıkış engellerini kaldırmaya yönelik çalışmalardaki ilerlemeler yetersiz kalmaktadır. Türkiye'de şirket tasfiyesi hâlâ oldukça maliyetli ve uzun zaman alan bir süreçtir. Tasfiye prosedürleri yaklaşık 3,3 yıl sürmekte ve alacaklılar alacaklarının yalnızca ortalama %22'sini tahsil edebilmektedir. Türkiye'de bir taşınmazın tapuya tescil edilmesi mülk değerinin %3,3'üne ulaşmakta olup, altı ayrı işlem gerektirmekte ve altı gün sürmektedir. İmar izni alınması uzun ve maliyetli bir süreçtir; sürecin tamamlanması ortalama 24 işlem gerektirmekte ve 189 gün sürmektedir ve

maliyetler, kişi başına düşen ortalama milli gelirin yaklaşık %200'üne tekabül etmektedir. *Sonuç olarak*, pazara giriş tatmin edici durumdayken, pazardan çıkış hâlâ maliyetli olmakta ve uzun sürmektedir. Tasfiye işlemleri ise hâlâ ağır ve verimsizdir.

Hukuk Sistemi

Mülkiyet hakları da dâhil olmak üzere oldukça iyi işleyen bir hukuk sistemi birkaç yıldır mevcuttur. Ticari sözleşmelerin uygulamaya geçirilebilmesi için 36 işlem gerçekleştirilmesi gerekmekte ve bu durum, 420 gün gibi oldukça uzun bir süreye tekabül etmektedir. Ticaret Mahkemeleri hâkimlerinin ihtisaslaşma düzeylerinin düşüklüğü sebebiyle davalar uzamaktadır. Bilirkişi sistemi genel kaliteyi yükseltmeksiz, hâlâ paralel bir yargı sistemi işlevi görmeyi sürdürmektedir. Uyuşmazlıkların mahkeme dışı yollarla halli mekanizması nadiren kullanılmaktadır. Yargı sistemi ve idari kapasitesi alanında ilave ilerlemeler sağlanabilir. *Sonuç olarak*, hukuk sistemi oldukça iyi işlemeye devam etmekle birlikte bu alanda herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Mali Sektördeki Gelişim

Mali sektördeki iyi gidişat 2011 yılında devam etmiş ve toplam mali sektör varlıkları yaklaşık üçte bir oranında artmıştır. Mali sektöre ilişkin risk göstergeleri sağlamlığını korumaya devam etmiştir. Toplam mali sektör varlıkları içinde yaklaşık %80'lik paya sahip olan bankacılık sektörü, mali sektördeki baskın konumunu sürdürmüştür. Bankacılık sektörü varlıklarının değeri GSYH'nin yaklaşık %100'üne ulaşmıştır. 2010 yılında %30 olan bankacılık sektöründeki toplam varlıklar içinde kamu bankalarının payı, 2011 yılında %26 seviyesine gerilemiş, yurtiçi özel bankaların payı %32, yabancı bankaların payı ise %21,9 seviyesinde (borsadaki varlıklar da hesaba katıldığında oran %41,6'ya yükselmektedir) kalmıştır. Uzun zaman önce planlanan kamu bankalarının özelleştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Sigortacılık sektörünün mali sektördeki payı %3 gibi oldukça düşük bir seviyede seyretmeye devam etmiş, sektördeki büyüme sınırlı kalmıştır. Büyük ölçüde ekonomik büyüme performansına bağlı olarak, 2012 yılında kredi genişlemesinde tedrici bir yavaşlama görülmüş ve 2010 yılı ortasında yıllık bazda yaklaşık %40 seviyesinde olan kredi genişlemesi, 2012 yılı ortasında yaklaşık %12'ye gerilemiştir. Bankacılık sektöründeki kredi ve mevduat stoku, 2012 yılı ortası itibarıyla GSYH'nin yaklaşık %50'sine ulaşmıştır. 2010'da %83 olan toplam kredilerin toplam mevduata oranı, tedrici olarak artarak 2012 yılının ikinci çeyreğinde %99 seviyesine yükselmiştir. Tahvil piyasasındaki başlıca borçlanma araçlarının değeri, GSYH'nin yaklaşık %40'ına tekabül etmektedir. 2011 yılında toplam tahvil piyasasının %1,3'ü olan özel sektör borçlanma senetlerinin değeri önemli ölçüde artarak 2012 yılı ortası itibarıyla %4,1'e ulaşmıştır. 2010 yılında %3,7 olarak gerçekleşen geri ödenmeyen kredilerin toplam bankacılık sektörü kredileri içindeki payı, 2011 yılı sonunda %2,7 seviyesine gerilemiştir. Sermaye yeterlilik oranı, Aralık 2010'daki %19 seviyesinden Haziran 2012'de %16,5 seviyesine gerilemiş olmakla birlikte yasal alt limit olan %12'nin oldukça üzerinde seyretmektedir. Sistemik risklerin izlenmesi ve yönetilmesi ile gerekli politika tedbirlerinin belirlenmesi amacıyla, Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı başkanlığında bir Finansal İstikrar Komitesi kurulmuştur. Komite, kuruluş tarihi olan Haziran 2011'den bu yana sekiz kez toplanmıştır. *Sonuç olarak*, mali sektör, daha önce gerçekleştirilen kapsamlı reformlar sayesinde dinamik ve güçlü gidişatını sürdürmüştür.

3.2. Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesi

İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı

Küresel ölçekte önemli dalgalanmaların yaşandığı bir ortamda Türkiye'nin gösterdiği güçlü büyüme performansı, ekonominin temel unsurlarındaki iyileşmeyi ve şoklara karşı artan dayanıklılığını teyit etmektedir. Bununla birlikte, cari işlemler açığının hızla artması ve güçlü enflasyonist baskılar, Türkiye ekonomisine ilişkin önemli dengesizliklerin geri geldiğine işaret etmektedir. *Sonuç olarak*, piyasa mekanizmalarının işleyişi bozulmamıştır.

Beşeri ve fiziki sermaye

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın (2007-2013) kilit unsurlarından biri olan eğitim reformu programında sona yaklaşılmıştır. Söz konusu programda eğitimde modernizasyon ve reform için iki kilit öncelik belirlenmiştir: eğitimin talebe cevap verebilirliğinin artırılması ve eğitim sisteminin

kalitesinin geliştirilmesi. 2011 yılında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. 2010 yılında %7 olan 15 yaş ve üstü okuma-yazma bilmeyenlerin toplam nüfusa oranı 2011 yılında %5,7'ye gerilemiştir. Kadınlar için bu oran, 2010 ve 2011 yılları için sırasıyla %11,4 ve %9,4 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında %9,2 olan 15 yaş ve üstü üniversite mezunu nüfusun toplam nüfusa oranı ise 2011 yılında %10,8'e yükselmiştir. İlköğretimde (sekiz yıllık) net okullaşma oranı az da olsa artarken, aynı dönemde ortaöğretimdeki net okullaşma oranı, %65'ten %69'a yükselerek önemli ölçüde artış göstermiştir. Bununla birlikte, önemli sorunlar devam etmektedir. Yükseköğretime katılım, uluslararası standartlara göre hâlâ düşük seviyede seyretmektedir. Bazı ilerlemeler kaydedilmesine ve en üst seviyedeki öğrencilerin gösterdiği yüksek performansa rağmen, Türk öğrencilerin büyük çoğunluğu, temel beceriler ve problem çözme alanında düşük seviyededir. 2012-2013 eğitim-öğretim döneminden itibaren zorunlu eğitim 8 yıldan 12 yıla çıkarılmıştır. Detaylı bir etki değerlendirmesi yapılmadan alınan bu karar, önemli maliyetler doğurabilecek ve genel eğitim kalitesini etkileyebilecektir. Türkiye'de aktif işgücü piyasası politikasına ayrılan kaynaklar önemli ölçüde artırılmıştır. *Sonuç olarak*, eğitim harcamalarındaki artış ve gerçekleştirilen reformlar, eğitime erişim ve okullaşma oranlarını olumlu yönde etkilemesine rağmen eğitimin kalitesine yönelik önemli sorunlar mevcudiyetini sürdürmektedir.

2010 yılında GSYH'nin %15'i olan özel sektör yatırımlarının 2011 yılında GSYH'nin %18,1'ine yükselmesi neticesinde, 2010 yılında %18,9 olan yatırımların GSYH'ye oranı, 2011 yılında %21,9'a yükselmiştir. Türkiye'ye gayrisafi doğrudan yabancı yatırım girişleri, 6,8 milyar avrodan 9 milyar avroya çıkmıştır. Hükümet, Ar-Ge harcamalarını GSYH'nin %2'sine çıkarmayı hedeflemiş olsa da, gerçekleştirmeler, bu hedefin oldukça altında kaldığını göstermektedir: 2010 yılında bu oran GSYH'nin %0,84'ü seviyesindedir (en güncel erişilebilir veri). Toplam elektrik tüketimi son beş yılda yıllık bazda ortalama %6 civarında artmış olup, ilave enerji üretim kapasitesi yaratılmamıştır. Altyapıdaki ilerlemeler sınırlıdır. *Sonuç olarak*, ülkenin fiziki sermayesinin geliştirilmesinde sınırlı ilerleme sağlanmıştır.

Sektör ve işletme yapısı

Tarım ve inşaat sektörlerinin istihdam içindeki payı, 2011 yılında sırasıyla %25,5 ve %7 seviyesinde sabit kalmıştır. Hizmet ve sanayi sektörlerinde, bir önceki yıla kıyasla daha az sayıda iş olanakları yaratılmış, bunun neticesinde söz konusu sektörlerin toplam istihdamdaki payları, 2011 yılında sırasıyla %48 ve %19,5'e gerilemiştir. Ekonomik büyüme, özellikle yeni iş olanaklarının yaratılmasını desteklemiş ve toplam istihdam, 2010 yılında %6,2 seviyesinden biraz artarak 2011 yılında %6,7'ye yükselmiştir. Ayrıca, hizmet sektörünün GSYH içindeki payı 1 puan düşerek %63'e gerilerken, tarım ve sanayi sektörlerinin GSYH içindeki payları, 2011 yılında az da olsa artış göstermiş ve sırasıyla %8 ve %26 olarak kaydedilmiştir.

Elektrik ve doğal gaz sektörlerinin serbestleştirilmesinde düzensiz bir ilerleme sağlanmıştır. Mevcut kanunu yürürlükten kaldıracak Elektrik Piyasası Kanun Tasarısı, paydaşlarla tartışılmış ve onaylanması için Başbakanlığa iletilmiştir. Tekel konumundaki BOTAŞ'ın pazar payının düşürülmesine yönelik somut bir ilerleme kaydedilmemiş olup, Rusya Federasyonu ile süresi biten sözleşmenin yerini özel sektör sözleşmelerinin almasına yönelik girişimler başarısız olmuştur. Telekomünikasyon piyasasında rekabeti artırıcı adımlara devam edilmiştir. Şubat 2012'de başlatılan toptan hat kiralama uygulamaları, özellikle geniş bant ve sabit hatlı telefon piyasalarında rekabeti daha da artırmıştır. *Sonuç olarak*, şebeke endüstrilerinde serbestleşme hız kazanmıştır.

Devletin rekabet edebilirlik üzerindeki etkisi

Devlet destekleri alanında çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun'a ilişkin uygulama yönetmeliğinin 2011 yılı Eylül ayı sonuna kadar çıkarılması planlanmıştır. Ancak Kasım 2011'de çıkarılan kanun hükmünde kararname ile söz konusu yönetmeliğin Haziran 2013 sonunda yürürlüğe gireceği ifade edilmiştir. Devlet Desteklerini İzleme ve Denetleme Kurulu'na ilişkin uygulama yönetmeliği henüz çıkarılmamıştır. 2009 yılında çıkarılan teşvik paketinin yerini, Nisan ayı başında açıklanan yeni

ve kapsamlı bir teşvik paketi almış olup, söz konusu paket Haziran ayında kabul edilmiştir. Devlet Desteklerini İzleme ve Denetleme Kurulu'nun, kapsamlı bir devlet destekleri envanteri oluşturması ve tüm devlet desteği uygulamalarının AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesine yönelik bir eylem planı hazırlaması beklenmektedir. Kamu alımları alanındaki çeşitli istisnalar mevcudiyetini sürdürmekte olup, yasal çerçeve hâlâ AB müktesebatı ile uyumlu değildir. *Sonuç olarak*, devlet desteklerinde şeffaflığın artırılmasına yönelik çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir.

AB ile ekonomik bütünleşme

Mal ve hizmet ithalat ve ihracatının toplam değerinin GSYH'ye oranı olarak ölçülen ekonominin açıklığı, önemli ölçüde artarak 2010 yılındaki %48 seviyesinden 2011 yılında %56,5 seviyesine yükselmiştir. 2010 yılında %41,7 olan AB'nin Türkiye'nin toplam ticareti içindeki payı, 2011 yılında %40,8'e gerilemiştir. 2010 ilâ 2011 yılları arasında, Türkiye'nin toplam ihracatı içinde AB'nin payı %46 seviyesinde sabit kalırken Türkiye'nin toplam ithalatı içinde AB'nin payı, %42,6'dan %41,7'ye gerilemiştir. 2012 yılının ilk yarısına ait veriler, AB'deki talebin zayıflaması nedeniyle söz konusu payların azalmaya devam ettiğini göstermektedir. Üçüncü ülke kaynaklı doğrudan yabancı yatırımların AB kaynaklı doğrudan yabancı yatırımlardan fazla olması sebebiyle, AB kaynaklı doğrudan yabancı yatırımların toplam içindeki payı azalsa da (2010 yılı %76, 2011 yılı %71) AB, Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım girişi açısından temel kaynağı olmaya devam etmiştir. AB kaynaklı doğrudan yabancı sermaye yatırımları girişleri-gayrimenkul hariç-nominal bazda 3,5 milyar avrodan 8 milyar avroya çıkarak bir yıl içinde iki kattan fazla artmıştır. *Sonuç olarak*, AB ile ticari ve ekonomik bütünleşme yüksek seviyede seyretmeye devam etmiştir.

Reel ücretlerdeki gelişmelere dair elde edilen bilgilere göre, 2011 yılında ve 2012'nin ilk yarısında birim işgücü maliyetlerinin, işgücü verimliliğine göre biraz daha hızlı bir şekilde artış gösterdiği görülmektedir. 2011 yılında işgücü maliyetleri, tüm ekonomide %10,2, imalat sanayi sektöründe %9,1 ve inşaat sektöründe %14,1 oranında artmıştır. Sigorta primi ve saatlik kıdem tazminatı ödemelerini gösteren ücret dışı işgücü maliyeti endeksi %9,1 oranında artış göstermiştir. 2011 yılında Türk Lirası, avro karşısında %20, Amerikan Doları karşısında ise %23,3 oranında değer kaybederken, %50 Amerikan Doları ve %50 avrodan oluşan sepet karşısında reel efektif döviz kuru %15 oranında gerilemiştir (CPI bazlı reel efektif döviz kuru endeksi, 2010 yılında 125,7'den 2011 yılında 109,5'e gerilemiştir). Yüksek enflasyon ve Türk Lirası'nın bir miktar değerlenmesiyle birlikte, 2012 yılı ortalarında reel efektif döviz kuru endeksi 115'e tırmanmıştır. *Sonuç olarak*, özellikle Türk Lirası'nın 2011 yılında değer kaybetmesi nedeniyle, Türkiye'nin uluslararası rekabet gücü artmıştır.

4. ÜYELİK YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ ÜSTLENEBİLME YETENEĞİ

Bu bölümde, Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneği incelenmektedir. Bu yükümlülükler, Antlaşmalar, ikincil mevzuat ve Birliğin politikalarından meydana gelen AB müktesebatından oluşmaktadır. Türkiye'nin AB müktesebatını uygulamaya ilişkin idari kapasitesi de değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme, 33 müktesebat faslı bakımından yapılmıştır. Her bölümde, Komisyonun değerlendirmesi, rapor döneminde kaydedilen ilerlemeyi içermekte ve ülkenin genel hazırlık düzeyini özetlemektedir.

4.1. Fası 1: Malların Serbest Dolaşımı

Genel ilkelere uyum bakımından bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Risk Esaslı İthalat Kontrol Sisteminin (TAREKS) pilot düzeyde uygulanması, yeni ürün kategorilerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Söz konusu ürünlerin ithalatçıların TAREKS üzerinde kayıtlı olmaları gerekmektedir. ATR belgesi olan ve AB'de serbest dolaşımda bulunan ürünler için ithalata izin veren TAREKS kayıt numarası, herhangi bir ek kontrol olmaksızın doğrudan sistem tarafından düzenlenmektedir. Bu şekilde, AB menşe şartı, bu ürün kategorileri için kesin olarak kaldırılmıştır. Elektroteknik alanındaki ve basınçlı ekipmanlar ile gaz yakan cihazlara ilişkin

diğer Yeni Yaklaşım direktifleri kapsamında yer alan ve AB’de serbest dolaşımda olan üçüncü ülke ürünleri, hâlâ belge üzerinden uygunluk değerlendirmesine ve gerekli görüldüğünde, gümrüklerde fiziksel kontrollere tabi tutulmaktadır. Bu durum, ürünlerin Türk piyasasına girişlerini geciktirmektedir. AB’de serbest dolaşımda olan üçüncü ülke menşeli tekstil ve hazır giyim ürünleri, Türk piyasasına girişlerinde ek vergilere maruz kalmaktadır. 22 Haziran 2011’de bu yana uygulanan söz konusu tedbir, Gümrük Birliğinin temel ilkelerini ihlal etmektedir. Türkiye, 1 Haziran 2012’de, serbest ticaret anlaşması imzaladığı ülkeler menşeli olup, çapraz kümülasyon sistemine dahil olan ürünlere, ürünlerin tercihli menşe statüsünü gösteren bir belgenin sunulması şartıyla ek vergi uygulamama kararı almıştır. Diğer üçüncü ülke menşeli ürünler için ise tedbir uygulanmaya devam edilmektedir.

İlaçlar gibi bazı alanlarda, ticarete teknik engeller devam etmekte ve malların serbest dolaşımını engellemektedir. Beşeri tıbbi ürünlerin ruhsatlandırılması sürecinin bir kısmını oluşturan ve AB üyesi ülkeler tarafından düzenlenen iyi imalat uygulamaları belgeleri hâlâ kabul edilmemektedir ve ürünler için, Türk makamları tarafından düzenlenen iyi imalat uygulamaları belgesi aranmaktadır. Bu durum, ruhsatlandırma işlemleri sırasında uzun gecikmelere neden olmaktadır ve yerli üreticiler için avantaj teşkil edecek şekilde, AB’den ithal edilen ürünlere karşı fiili bir ayrımcılıkla sonuçlanmaktadır. Şirketlerin ticari değere sahip bilgileri açıklamamalarını sağlamak amacıyla, verilecek bilginin türü konusunda bir miktar esneklik sağlanmış olsa da, tekstil ve hazır giyim ürünlerinin ithalatı için elektronik ortamda tescil gerekliliği devam etmektedir. İnşaat malzemeleri gibi eski veya ikinci el mallar ile yenilenmiş veya defolu olarak sınıflandırılan mallar için lisans uygulaması hâlâ devam etmektedir. Alkollü içecekler için, kontrol sertifikası sisteminin yerini ön bildirim sistemi almış ve biraz iyileşme sağlanmıştır. Alüminyum, kâğıt ve bakır hurdası ihracatı ile bazı işlenmiş tarım ürünlerinin ithalatı, Gümrük Birliği kurallarına fiili bir ihlal teşkil eden kısıtlamalara tabidir. Diğer bazı mallar ön tescile tabidir.

Türkiye, uyuma yönelik önemli bir adım atmış ve düzenlenmemiş alanda karşılıklı tanımaya ilişkin olarak uzun süredir çıkarılması beklenen bir yönetmeliği kabul etmiştir. Yönetmelik, 1 Ocak 2013’de yürürlüğe girecektir. Söz konusu yönetmeliğin, malların serbest dolaşımı önündeki bir dizi teknik engeli ortadan kaldırması beklenmektedir.

Bu fasılda ileri seviyede bir uyum olmasına rağmen Türkiye, Türkiye-AB Ortaklık Konseyinin 2/97 sayılı Kararının II No’lu ekinde belirtilen gümrük birliği alanında ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin diğer AB araçlarını, hâlâ iç hukukuna tam olarak aktarmamıştır. Türkiye güncellenen II No’lu ek listesini iç hukukuna aktarmayı kabul etmiştir.

Yatay tedbirlerle ilgili olarak, *standardizasyon* konusunda daha fazla ilerleme kaydedilmiştir. Türk Standartları Enstitüsü (TSE), Ocak 2012’de, Avrupa Standardizasyon Komitesi (CEN) ve Avrupa Elektroteknik Standardizasyon Komitesi’nin (CENELEC) tam üyesi olmuştur. Türk standardizasyon sistemi, artık Avrupa sistemine tam olarak entegre haldedir. TSE’nin Kuruluş Kanunu, Kasım 2011’de değiştirilmiş olup, zorunlu standartlara yapılan tüm atıflar metinden çıkartılmıştır ve tüm yayınları, fikri haklar mevzuatına tabi hale getirilmiştir. TSE, Avrupa standartlarını kabul etmeye devam etmiştir. TSE, bugüne kadar, toplam 17.422 CEN ve CENELEC standardını kabul etmiştir. Türkiye, bugüne kadar, Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü’nün (ETSI) toplam 391 standardına uyum sağlamıştır. Avrupa standartlarına genel uyum oranı yaklaşık %96’dır. TSE’de 82 operasyonel komite faaliyet göstermektedir. Ancak, özellikle KOBİ’ler ve tüketici örgütlerine ilişkin olarak, TSE’nin standartlaşma çalışmalarında daha katılımcı bir yaklaşım benimsemesi gerekmektedir.

Uygunluk değerlendirmesine ilişkin olarak, onaylanmış kuruluşlar konusunda daha fazla ilerleme sağlanmıştır. 2011’de 18 onaylanmış kuruluşu olan Türkiye’nin, 2012 itibarıyla 23 onaylanmış kuruluşu bulunmaktadır. Yapı malzemeleri konusunda iki adet onay kuruluşu bulunmaktadır.

Akreditasyon konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK), Avrupa Akreditasyon İşbirliği'nin (EA) üyesidir ve EA'nın 7 adet çok taraflı anlaşmasını imzalamıştır. TÜRKAK'ın gerçekleştirdiği akreditasyon sayısı, geçen yıla göre %13'lük bir artış göstererek 647'ye ulaşmıştır. TÜRKAK, iyi laboratuvar uygulamalarının izlenmesinden sorumlu otoritedir. Ancak, TÜRKAK henüz iyi bir laboratuvar uygulamaları izleme programı oluşturamamıştır. Nisan 2012'de TÜRKAK, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığından Avrupa Birliği Bakanlığına bağlanmıştır. Bu durum, şeffaflığın artırılması ve çıkar çatışması riskinin azaltılması açısından olumlu bir adım olmuştur. Bunun ardından, TÜRKAK'ın yapısının Avrupa akreditasyon sistemi ile daha fazla uyumlaştırılması amacıyla hazırlanan kanun değişikliği kabul edilmiştir. Söz konusu Kanun, TÜRKAK'ın mali ve idari özerkliği ile ilgili tüm konuları ele almasa da, sisteme doğru yönde iyileştirmeler getirmektedir.

Yasal *metroloji* konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Takografların bakımı, muayenesi ve doğrulanması ile ölçü aletlerinin onarılması ve ayarlanması konularında yetkilendirilecek kişilerin sertifikasyonu konusunda yeni ve değişiklik getiren mevzuat çıkarılmıştır. Metroloji konusunda ulusal bir strateji hazırlanmış ve kabul edilmiştir.

Piyasa gözetimi ve denetimi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Eylül 2011'de, Piyasa Gözetimi, Denetimi ve Ürün Güvenliği Değerlendirme Kurulu hakkında bir Başbakanlık genelgesi çıkarılmıştır. Söz konusu genelge, ilgili tüm kamu kurumlarının dikkatini, Kurul faaliyetlerine aktif olarak katılımın önemine çekmektedir. Piyasa Gözetimi, Denetimi ve Ürün Güvenliği Değerlendirme Kurulu, yeni Ulusal Piyasa Gözetimi ve Denetimi Strateji Belgesini (2012-2014) kabul etmiştir. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, düzenlenmemiş alan kapsamına giren bazı tüketici ürünlerinin güvenlik riskleri ile ilgili bir tebliğ yayımlamış ve bunlar için asgari güvenlik şartlarını belirlemiştir. Söz konusu ürün gruplarında piyasa gözetimi ve denetimi faaliyetlerinin artırılması beklenmektedir. Ürünler ile bağlantılı kazalar ve yaralanmalara ilişkin veri tabanı pilot düzeyde başlatılmıştır. Güvenli olmayan ürünlerin, piyasa gözetimi ve denetimi yetkilileri tarafından Ekonomi Bakanlığına bildirilmesine devam edilmiştir. Ancak, piyasa gözetimi kurumları arasında koordinasyonun eksik olması, mali ve beşeri kaynakların yetersiz şekilde tahsis edilmesi ve risk analizi ve örnekleme yöntemlerinin nadir olarak kullanılmasının ele alınması gerekmektedir. Piyasa gözetimi ve denetimi faaliyetleri sistematik olarak değerlendirilmemektedir. Piyasa gözetimi ve denetiminin görünürlüğü düşük kalmaya devam etmektedir. Paydaşların piyasa gözetimine katılımı hâlâ zayıftır.

Türkiye, 2001 tarihli genel ürün güvenliği direktifi ile akreditasyon ve piyasa gözetimine ilişkin tüzüğe kısmen uyum sağlamıştır. Piyasa gözetiminde tam uyum ve etkili uygulama henüz sağlanmamıştır.

“Klasik Yaklaşım” çerçevesindeki ürün mevzuatında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye, iki veya üç tekerlekli motorlu araçların fren sistemlerine, motorlu araçların ve tarım ve orman traktörlerinin emisyonlarına ve motorlu araçların radyo parazitine ilişkin tip onayına dair mevzuatta değişiklik yapan mevzuatı kabul etmiştir. Ayrıca, motorlu araçların ve römorklarının genel güvenliği, lastiklerin etiketlenmesi, çekme tertibatları, çamurluklar, zorunlu tanıtım levhaları, ön cam silecekleri ve yıkama sistemleri ile arka tescil plakalarının takılma yeri hakkında yeni yönetmelikler yayımlanmıştır. Türkiye, enerji verimliliğini teşvik etmek amacıyla enerji etiketlemesi hakkında bir mevzuat çıkarmıştır. Beşeri ilaçların fiyatlandırılması konusunda değişiklik getiren mevzuat, fiyatlandırma sistemini bir kez daha değiştirmiştir. İlaçların ambalajına ve etiketlenmesine ilişkin bir değişiklik yönetmeliği kabul edilmiştir. Türkiye, beşeri ilaçların düzenlenmesi, ruhsatlandırılması, fiyatlandırılması ve izlenmesi ile tıbbi cihazların düzenlenmesi ve piyasa gözetimine tabi tutulmasını sağlamak amacıyla, İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumunu kurmuştur. 1 Ocak 2005'den sonra Gümrük Birliği kapsamında ruhsatlandırılmış herhangi bir tıbbi ürün kombinasyonu için veri münhasırlığı ile ilgili olarak Türk mevzuatındaki bazı hükümlerde hukuki belirsizlik bulunmaktadır. İyi imalat uygulamaları belgelerinin yavaş ve

gecikmeli olarak verilmesi, Türkiye’de tıbbi ilaçların ruhsatlandırılmasını etkilemeye devam etmektedir; ayrıca bu durumun veri münhasırlığı konusunda dolaylı bir etkisi olabilmektedir. Türkiye, AB müktesebatına uyum sağlanması amacıyla, veteriner ilaçlar hakkında bir mevzuat çıkarmıştır.

Hâlihazırda ileri düzeyde bulunan “**Yeni ve Küresel Yaklaşım**” çerçevesindeki ürün mevzuatında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye, teknik özellikler ile ulusal ve AB teknik onaylarının yayımlanması, uygunluk doğrulama sistemleri ve yapı malzemelerinin yangına tepki performansı konularında mevzuat kabul etmiştir. Kişisel koruyucu donanımların CE işaretlemesini kolaylaştırmak amacıyla, bir Kategorizasyon Kılavuzu yayımlanmıştır. Gezi tekneleri, radyo ve telekomünikasyon terminal ekipmanları ve kişisel koruyucu donanımlar konusunda uyumlaştırılmış standartların listeleri güncellenmiş ve yayımlanmıştır. Asansörlere ilişkin mevzuatı daha fazla işlevsel hale getirmek amacıyla A-tipi muayene kuruluşlarına ilişkin bir tebliğ kabul edilmiştir. Enerjiyle çalışan birkaç ürün için çevreye duyarlı tasarım koşulları yayımlanmıştır.

Usule ilişkin tedbirlerle ilgili olarak bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu alanda Türk mevzuatı artık AB müktesebatı ile kısmen uyumludur. Kültürel mallar ve ateşli silahlar konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

“Malların Serbest Dolaşımı”, 11 Aralık 2006’da Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesinde onaylanan Türkiye’ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Malların serbest dolaşımı alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak ticaretin önündeki teknik engeller, Türkiye’nin Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ederek malların serbest dolaşımına engel olmaya devam etmektedir. İyi imalat uygulamaları belgelerinin verilmesinde yaşanan gecikmelerin ve ilaçlarda veri korumaya ilişkin sorunların çözülmesi gerekmektedir. Süregelen ithalat ve ihracat lisansları ile kullanılmış ürünlerin ithalatındaki kısıtlamaların kaldırılması gerekmektedir. Genel olarak, bu konudaki hazırlıklar ileri düzeydedir.

4.2. Fasil 2: İşçilerin Serbest Dolaşımı

İşgücü piyasasına erişim konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Türkiye’nin önümüzdeki dönemde **Avrupa İstihdam Hizmetleri Ağına (EURES)** katılımıyla ilgili olarak bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), bilgi teknolojileri (BT) altyapısını ve kapasitesini geliştirmiştir.

Sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonu konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumunun kapasitesi daha da güçlendirilmiştir

Avrupa Sağlık Sigortası Kartı konusunda gelişme kaydedilmemiştir.

Sonuç

İşçilerin serbest dolaşımı alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, kapasitesini, önümüzdeki dönemde EURES’e katılmak ve sosyal güvenlik sistemlerini koordine etmek amacıyla artırmıştır. Bu konuda hazırlıklar başlatılmıştır.

4.3. Fasil 3: İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi

İş kurma hakkı ve sınır ötesi hizmet sunma serbestisi alanlarında ilerleme kaydedilmemiştir. Kapsamlı bir uyum stratejisi henüz hazırlanmamıştır. İş kurma hakkı konusunda, orantılı olmayan koşullar mevcudiyetini sürdürmektedir. Sınır ötesi hizmet sunma serbestisi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Üye ülkelerden birinde yerleşik durumda olan ve Türkiye’de çalışma

ve oturma izni verilmesi için başvuran hizmet sağlayıcıları için kayıt, lisans ve izin koşulları hâlâ mevcudiyetini sürdürmekte olup, ek koşul getirilmesini engelleyecek herhangi bir mekanizma bulunmamaktadır; rapor döneminde ek koşulların getirildiği durumlar olmuştur. Hizmetler direktifine henüz uyum sağlanmamıştır; herhangi bir Tek Başvuru Noktası bulunmamaktadır.

Posta hizmetleri konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Posta Kanunu Tasarısı hâlâ yasalaşmamıştır. Yasal tekel mevcudiyetini sürdürmektedir. Yasal reformlar kapsamında pazarın aşamalı olarak açılması öngörülmektedir. İdari kapasiteye ilişkin olarak, düzenleyici ve (posta hizmetlerine ilişkin) operasyonel fonksiyonlar arasında net bir ayırım yapılmasını temin edecek bağımsız bir düzenleyici otoritenin hâlâ kurulması gerekmektedir.

Mesleki yeterliliklerin karşılıklı tanınması konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. İlgili kanun hükmünde kararname ve ilgili uygulama yönetmeliği, Türkiye'deki özel hastanelerde yabancı uyruklu doktorların ve hemşirelerin istihdam edilmesinin önündeki yasal engelleri ortadan kaldırmıştır. Buna karşın, kamu sektöründe vatandaşlık şartının uygulanmasına hâlâ devam edilmektedir. Türkçe dil yeterliliği, oturma izni ve diploma ve/veya uzmanlık belgelerinin denkliğinin tanınması, gerekli koşullar arasında bulunmaktadır. Mesleki yeterliliklerin tanınması hâlâ akademik yeterliliklerin tanınmasından ayrılmamıştır. Ayrıca, bazı düzenlenmiş meslekler hâlâ karşılıklı tanımaya tabidir. Vatandaşlık ve gereğinden fazla dil koşulları mevcudiyetini korumaktadır.

“İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi”, 11 Aralık 2006'da Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesi'nde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Yabancı uyruklu doktorların ve hemşirelerin Türkiye'deki özel hastanelerde istihdam edilmesinin önündeki engellerin kaldırılmasının dışında, bu fasılda çok az ilerleme kaydedilmiştir. Genel olarak, bu fasıldaki uyum erken aşamadır.

4.4. Fası 4: Sermayenin Serbest Dolaşımı

Sermaye hareketleri ve ödemeler konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Kademeli bir serbestleşmenin, yabancıların taşınmaz mülkiyet edinimi üzerindeki yasal çerçeve açısından potansiyel etkilerine ilişkin çalışmalar hâlâ devam etmektedir. Türkiye, gerçek kişiler için karşılıklılık ilkesini kaldırmış olup, ulusal çıkarlarını ve ikili ilişkilerini göz önünde tutarak taşınmaz edinimi uygun görülen ülkelerin sayısını 183'e çıkarmıştır. Uygun görülen ülkeler listesi kamuya açık olmasa da, kısıtlamaların, Yunan vatandaşları için kıyı bölgelerinde ve İstanbul'da, Bulgar vatandaşları için ise Türkiye-Bulgaristan sınır illerinde ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi vatandaşları için mevcudiyetini devam ettirdiği görülmektedir. Bu alandaki hukuki çerçeve, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 63. maddesiyle uyumlu değildir. Türkiye'nin, hâlâ, yabancıların taşınmaz edinmesinde AB müktesebatına uygun kademeli bir serbestleştirmeye yönelik bir eylem planı kabul etmesi ve kademeli serbestleştirmenin uygulanması konusunda ilerleme sağlaması gerekmektedir.

Radyo ve televizyon yayıncılığı, taşımacılık, eğitim, elektrik dağıtım ve üretim varlıklarının özelleştirilmesi konularında yabancı sermaye payı üzerindeki kısıtlamalar devam etmektedir. Sermaye hareketleri ve ödemelere ilişkin mevcut hukuki çerçevenin AB müktesebatıyla uyumlu hale getirilmesi için kayda değer çabalara ihtiyaç duyulmaktadır. **Ödeme sistemleri** konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Kara paranın aklanması ile mücadele konusunda AB müktesebatına uyum sağlanması yönünde sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Terörizmin Finansmanının Önlenmesi hakkında Kanun

Tasarısı, TBMM'ye sunulmuştur fakat henüz yasalaşmamıştır. Bu nedenle, Mali Eylem Görev Gücü (FATF), Türkiye'nin kara paranın aklanması ve terörizmin finansmanı ile mücadele konusunda stratejik yetersizlikleri olan ülkeler listesinde kalmasına karar vermiştir. Terörizmin finansmanının suç olarak kabul edilmemesi ve terörist malvarlıklarının tespit edilmesi ile dondurulmasına ilişkin yasal çerçevenin yetersiz olması, FATF tarafından tespit edilen belli başlı eksikliklerdir. FATF, Haziran 2012'de kamuoyuna yapılan açıklamada, Türkiye'nin, terörizmin finansmanı ile mücadeleye ilişkin stratejik eksikliklerini ele almak amacıyla FATF ile birlikte çalışma konusunda siyasi taahhütte bulunmuş olmasına rağmen, eylem planını uygulama noktasında yeterli ilerleme kaydetmediğini ve bazı stratejik eksikliklerin sürdüğünü belirtmiştir. FATF, Türkiye'den, bu eksikliklerini ele almasını talep etmiş ve Türkiye'nin Ekim 2012'ye kadar gerekli adımları atmaması halinde, üyelerini, Türkiye ile ilgili risklerle orantılı karşı tedbirler almaya çağıracağını duyurmuştur.

2011'de, Türk mali istihbarat birimi olarak görev yapan Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK), altı ülkedeki (Birleşik Krallık, Kanada, Belarus, Finlandiya, Avustralya ve Monako) muadilleriyle bilgi değişimi konusunda mutabakat zabitleri imzalamıştır. 2012'de, MASAK, A.B.D, Belçika, Hollanda, Polonya, Malezya ve Kosova ile de mutabakat zabitleri imzalamıştır.

2011'de MASAK'a yapılan şüpheli işlem bildirim sayısı 8.739 olmuştur; bu sayı, 2010 ve 2009 yıllarına oranla kayda değer biçimde düşüktür. 9 Nisan 2012 tarihine kadar MASAK'a yapılan şüpheli işlem bildirim sayısı 4.001 olmuştur. Bu şüpheli işlem bildirimleri, çoğunlukla bankacılık sektöründen yapılmıştır. Terörizmin finansmanına ilişkin olarak, 2010'da 186 olan şüpheli işlem bildirim sayısı, 2011'de 219'a çıkmıştır. Mahkûmiyet, müsadere, el koyma ve varlıkların dondurulması ile ilgili sonuçlar sınırlı olmaya devam etmektedir.

MASAK, denetim elemanları, hâkimler, savcılar ve yükümlü gruplarına eğitim vermeye devam etmiştir. Ancak, MASAK'ın kapasitesinin daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir. MASAK, kolluk kuvvetleri ve yargı arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Türkiye, Suç Gelirlerinin Aklanması, Araştırılması, El Konması ve Müsaderesi ile Terörizmin Finansmanı Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni (CETS 198) 2007'de imzalamış olmasına rağmen henüz onaylamamıştır.

TBMM, Temmuz 2012'de özel yetkili mahkemeleri kaldırmıştır. Bu mahkemelerin yerini, Terörle Mücadele Kanunu uyarınca ağır ceza mahkemeleri alacaktır. Söz konusu mahkemeler, suç gelirlerinin aklanması davaları ile de ilgileneceklerdir.

Sonuç

Sermayenin serbest dolaşımı konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. AB kaynaklı doğrudan yatırımlar da dâhil olmak üzere, bir dizi sektörde sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar devam etmektedir. Kara paranın aklanması ve terörizmin finansmanı ile mücadele konusunda uygulama kapasitesinin geliştirilmesi gerekmektedir. Terörizmin finansmanı ile mücadeleye ilişkin yasal çerçeve henüz tamamlanmamıştır ve bu alandaki AB müktesebatına ve ilgili FATF tavsiyelerine uyum sağlanması yönünde ivedilikle çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Genel olarak, bu konudaki hazırlıklar erken aşamadır.

4.5. Fasil 5: Kamu Alımları

Genel ilkeler bakımından ilerleme kaydedilmemiştir. Hukuki çerçevede önemli bir değişiklik yapılmamıştır. İstisnalar ve yerli ürün tercihleri konularının ele alınması gerekmektedir. İki yıldan bu yana taslak halde olan Kamu Alımları Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı henüz kabul edilmemiştir. Yerli istekliler lehine %15'lik fiyat avantajı hükmünden yararlanma, 2011 yılında önemli ölçüde artmıştır. Yerli istekliler lehine fiyat avantajı hükmü, eşik değerin (2011'in ilk döneminde %23) üzerindeki toplam sözleşme bedelinin %40'ına ve sözleşmelerin %16'sına (%8) uygulanmıştır. Kamu İhale Kanunundan muafiyetler devam etmiş ve Kanunun tutarlılığını

ve etkililiğini zedelemiş olmakla birlikte, Kamu İhale Kanunu dışında gerçekleştirilen ihalelerin değeri %19'dan %8'e olmak üzere önemli ölçüde düşüş göstermiştir. Hukuki çerçevenin tutarlılığını sağlamak için Kamu İhale Kanununun kapsamının AB müktesebatı ile uyumunun sağlanması gerekmektedir.

Kamu ihalelerinin sonuçlandırılmasıyla ilgili olarak bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Kamu İhale Kurumu, hâlihazırda ilan, teklif, seçme ve değerlendirme gibi kamu ihale süreçlerini içeren Elektronik Kamu Alımları Platformunu (EKAP) daha da geliştirmiştir. Ankara'daki bir üniversitede bir e-ihale Araştırma ve Geliştirme Merkezi kurulmuştur. EKAP çağrı merkezi, ihale kuruluşlarına danışmanlık hizmeti sağlamaya devam etmiştir. Kamu İhale Kurumu aktif biçimde eğitim sağlamaktadır. Kurum ayrıca, önde gelen Türk üniversiteleriyle yaptığı işbirliği anlaşmaları yoluyla eğitime yönelik profesyonel yardım almıştır. Hem idarelerin hem de ekonomik operatörlerin ihtiyaçlarının tam olarak karşılanabilmesi için kamu alımları eğitiminin kapsamının genişletilmesi gerekmektedir.

Maliye Bakanlığı, politika oluşturulması ve uygulanmasının koordinasyonundan sorumludur. Maliye Bakanlığının kamu alımlarıyla ilgili personel ve operasyonel kapasite eksiklikleri giderilmiştir. Kamu İhale Kurumu ve Kalkınma Bakanlığı da görevlerini icra etmek için gerekli kapasiteye sahiptir. İdareler ve ekonomik operatörler gibi diğer paydaşlar bakımından pazarın işleyişi ve rekabet pek çok sektörde yeterli seviyededir. Bu alandaki hazırlık yüksek düzeydedir.

Türk kamu ihale mevzuatı birçok açıdan AB müktesebatı ile uyumlu değildir. Hem klasik sektörlerle ilişkin alımlar, hem de su, enerji, ulaştırma ve posta sektörlerinde faaliyet gösteren kuruluşların alımları, aynı kanun ve usullere tabidir; bu durum sektörlerle ilgili mevzuatı, AB'nin sektörler direktifinde öngörülenden daha kısıtlayıcı hale getirmektedir. Türkiye'nin, şeffaflığı ve etkinliği artırmak amacıyla imtiyazlar ve kamu-özel işbirliğine ilişkin daha tutarlı bir yasal çerçeve oluşturması gerekmektedir. 2012 yılında kamu alımları için belirlenen eşik değerler ve mali sınırlar AB'de öngörülen değerlerin üstünde olmaya devam etmektedir. AB müktesebatına tam uyum sağlanmasına yönelik aşamaları ortaya koyan bir Kamu Alımları Uyum Stratejisi Taslağı henüz kabul edilmemiştir.

Şikâyetlerin incelenmesi direktifine uyum ile ilgili olarak ilerleme kaydedilmemiştir. Bir önceki yıllara karşılaştırıldığında, memnun olmayan isteklilerce yapılan şikâyet sayısı %9'luk bir artış göstererek, 4281'den 4670'e çıkarken, toplam ihale sayısı %23 oranında artmıştır. Şikâyet sayısının ihale sayısına oranı %3 olarak gerçekleşmiş olup, bu durum Türkiye'deki kamu alımları sisteminin istikrarlı hale gelmekte olduğuna işaret etmektedir. Ancak, Ağustos ve Kasım 2011'de kabul edilen kanun hükmünde kararnameler, Kamu İhale Kurulunun siyasi müdahaleden bağımsızlığına ve işlevsel özerkliğine ilişkin endişeleri artırmaktadır. Bu kanun hükmünde kararnamelerin uygulanmasının yakından izlenmesi gerekmektedir. Türkiye'nin şikâyet inceleme mekanizmalarına ilişkin mevzuatını, AB müktesebatıyla daha fazla uyumlu hale getirmesi gerekmektedir.

Sonuç

Kamu alımları alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Kurumlar çalışmaya devam etmektedir ve idari kapasite artmıştır. Ancak, takvime bağlı bir eylem planını da içeren taslak Strateji Belgesinin kabul edilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin, AB müktesebatı ile uyumlu olmayan istisnaları kaldırması ve başta su, enerji, ulaştırma ve posta sektörlerinde faaliyet gösteren kuruluşların alımları ile imtiyazlar ve kamu-özel işbirliği konuları olmak üzere, mevzuatını daha da uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Şikâyetlerin incelenmesi sisteminin mevcut durumu hâlâ gözden geçirilmemiştir. Bu konudaki hazırlıklar nispeten ileri düzeydedir.

4.6. Fasil 6: Şirketler Hukuku

Şirketler hukuku alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK), Şubat 2011’de kabul edilmesini müteakip, Temmuz 2012’de yürürlüğe girmiştir. Ancak, yürürlüğe girişinden önce yeni kanunda, esas itibarıyla paydaşlar ve şirket arasındaki ilişkileri, şeffaflığı ve muhasebe sistemini ele alan bir değişiklik yapılmıştır. Değişiklik getiren bazı hükümleri AB müktesebatıyla uyumlu değildir. TTK’ya ilişkin uygulama mevzuatından bazıları kabul edilmiştir. Pilot uygulamanın tüm ticaret odalarını kapsayacak şekilde genişletilmesi hazırlıkları da dâhil olmak üzere, şirketlerin elektronik ortamda tesciline yönelik hazırlıklar devam etmiştir.

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından ilave kurumsal yönetim ilkelerine ilişkin bir tebliğ yayımlanmıştır ve ilkeler daha fazla sayıda şirkete uygulanabilir hale gelmiştir. Aracı kurumların ücretlendirme politikalarına ilişkin kurallar, bağımsız yöneticiler ve yöneticilerin ücretleri hakkındaki ilkelere uyum sağlanması amacıyla değiştirilmiştir. Birleşme işlemlerine ilişkin ilkelere de değişiklik yapılmıştır. Ancak, yeni kurumsal yönetim ilkeleri, SPK’ya şirketleri kontrol etmesi için daha fazla yetki verdiği için kurumsal yönetime devlet müdahalesini artırmaktadır. Yeni TTK, yeni şirketler hukuku kurallarının uygulanması bağlamında ticaret mahkemelerine bazı yeni görevler verirken, bu mahkemelerin kapasitesi hâlâ yetersizdir. Ticaret odaları da dâhil olmak üzere, ticari meslek örgütlerinin de güçlendirilmesi gerekmektedir.

Muhasebe konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Finansal raporlamaya ilişkin yasal çerçeve mevcuttur. 40 adet Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standardı (TAS/TFRS), standartlara ilişkin 22 yorum ve KOBİ’ler için TFRS kabul edilmiştir. Bunlar, ilgili uluslararası finansal raporlama standartları ile tam uyumludur. TFRS’ler, borsaya kote edilmiş şirketler, bankalar, finansal kiralama, faktöring ve finansman şirketleri, sigorta, reasürans ve bireysel emeklilik şirketleri tarafından uygulanmaktadır. Yeni TTK ayrıca, diğer büyük sermaye şirketlerinin TFRS’leri uygulamasını gerekli kılmaktadır ve bu şirketler Ocak 2013 itibarıyla bağımsız denetçiler tarafından denetime tabi tutulacaktır.

Yeni kurulan Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu lağvedilen Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun tüm görevlerini ve varlıklarını devralmıştır.

Türkiye **denetim** konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Kasım 2011’de kurulmuş ve Aralık 2011’de faaliyetlerine başlamıştır. Yeni kurum, denetim standartlarını belirlemek, muhasebe standartlarını oluşturmak ve bağımsız denetimde uygulama birliğini sağlamak, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını onaylamak, tescil etmek ve bunların faaliyetlerini denetlemekten sorumludur. Kurum, denetim alanında kamu gözetimi görevini doğrudan ifa eden müfettişler de dâhil olmak üzere, 50 personel istihdam etmektedir. Bu kapasitenin daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç

Şirketler hukuku alanında, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun kurulmasıyla iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, yeni mevzuatın getirdiği değişikliklerin ele alınması amacıyla, ticaret mahkemelerinin ve ticari meslek örgütlerinin kapasitesinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Genel olarak, Türkiye bu alanda ileri düzeydedir.

4.7. Fasil 7: Fikri Mülkiyet Hukuku

Fikri mülkiyet hukuku alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Sınaî mülkiyet haklarının etkili biçimde uygulanmasına yönelik siyasi irade hâlâ zayıftır. Türkiye-AB Fikri Mülkiyet Hakları Çalışma Grubunun ikinci toplantısı, Ocak 2012’de gerçekleştirilmiştir.

Telif hakları ve bağlantılı haklar konusunda, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Taslağı hâlâ kabul edilmemiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde yeniden yapılandırılan Telif Hakları Genel Müdürlüğü, telif hakları konularından sorumludur. On sekiz yeni telif hakları uzman yardımcısı işe alınmıştır. Telif haklarının korunmasına ilişkin olarak paydaşlar arası diyalog daha da geliştirilmiştir. İl denetim komisyonlarının sayısı 2011 yılında 46’dan 81’e yükseltilmiştir. Bu komisyonlar, fikri

mülkiyet hakları konusunda eğitim almıştır. İl denetim komisyonları etkili şekilde çalışmaktadır ve fikri mülkiyet hakları konusunda uzmanlaşmış polis birimleri 2011 yılında 3229 operasyon gerçekleştirmiştir. Yakalanan şüphelilerin sayısı 3678'e yükselmiştir ve bu operasyonlarda toplamda 16.120 adet korsan ürün ele geçirilmiştir.

Sınai mülkiyet haklarının uygulanması konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Sınai mülkiyet haklarına ilişkin kanun tasarısı, Ocak 2012'de kamuoyunun görüşüne açılmıştır. Marka, patent ve endüstriyel tasarımlara ilişkin inceleme kılavuzları kamuoyuna sunulmuştur. Kılavuzların, fikri mülkiyet haklarının idari anlamda korunması bakımından Türk Patent Enstitüsü (TPE) tarafından sağlanan hizmetlerin şeffaflığını ve öngörülebilirliğini artırması ve alınan kararların tutarlılığını ve bütünlüğünü de geliştirmesi beklenmektedir.

TPE kurumsal kapasitesini güçlendirmiştir ve kişiye özel genel ve özel eğitim kursları, çalışma ziyaretleri, istişare toplantıları ve farkındalık yaratma faaliyetleri yoluyla diğer uygulayıcı birimlerinin idari kapasitesinin güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca 30 yeni marka ve patent uzman yardımcısı ile bir avukat işe alınmıştır. TPE'nin nihai kararları ile fikri ve sınai haklar mahkemelerinin kararları arasındaki tutarlılık daha da artmıştır. TPE Ocak 2012'de, Fikri Mülkiyet Akademisi kurulması konusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı ile bir mutabakat zaptı imzalamıştır. Akademi, 2013 yılında faaliyetlerine başlayacak ve TPE'nin performans ve eğitim yönetimi sistemini yürütecektir. Sistem, uzman yardımcılarına yönelik standart ve profesyonel mesleki eğitim sağlamayı amaçlamaktadır.

Marka ve patent vekillerinin çalışma şekillerinin denetlenmesine yönelik düzenleyici çerçeve hâlâ mevcut değildir.

Uygulamaya ilişkin konularda ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye'de, markalar hariç, sınai mülkiyet haklarına ilişkin cezai yaptırımlar bulunmamaktadır. Fikri mülkiyet hakları uygulama usullerine ilişkin olarak, AB'nin uygulama direktifi ile uyumlu bir kanun çıkarılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Hak sahiplerinin şikayeti üzerine, 2920 polis operasyonunda sınai mülkiyet haklarını ihlal eden 3238 şüpheli yakalanmıştır. Genel olarak, 2011'de toplam olarak 6 milyondan fazla taklit ürün ele geçirilmiştir. Taklit malların suç işleyenlere iadesi, el konulan taklit malların hak sahipleri tarafından depolanması ve ihtiyati tedbir kararlarının alınmasındaki zorluklar hâlâ çözülmemiştir.

Fikri ve sınai haklar hukuk ve ceza mahkemelerinden karar alınması için gerekli olan ortalama süre, belirgin şekilde azalmıştır. Fikri mülkiyet haklarına ilişkin istatistikler 2011 yılında daha doğru bir şekilde oluşturulmuştur. Ancak, yargılama süreçlerinin daha fazla güçlendirilmesi ve bilirkişi konusunun ele alınması gerekmektedir.

Gümrüklerdeki fikri mülkiyet hakları uygulamalarıyla ilgili olarak, merkezi gümrük veri tabanı ve bilgi teknolojileri (BT) yönetim sistemi, gümrük kontrol noktalarında taklit malların piyasaya girişini önlemek amacıyla etkili bir biçimde kullanılmamaktadır. Gümrükte el koyma işlemi için hak sahipleri tarafından elektronik ortamda başvuru yapılabilmesi henüz mümkün değildir ve potansiyel fikri mülkiyet hakları ihlallerine yönelik bir risk analiz sistemi de kullanılmamaktadır. Hak sahiplerinin şikâyetleri üzerine yapılan el koyma işlemleri artarken, özellikle büyük çaplı sevkiyatlara ilişkin olmak üzere, resen yapılan gümrük kontrolleri düşük düzeyde kalmıştır. Türkiye, fikri mülkiyet hakları ihlali şüphesi bulunan malların, AB'ye giriş yaptığı başlıca ülkelerden biri olmaya devam etmektedir. Gümrüklerdeki fikri mülkiyet hakları uygulama kapasitesinin özellikle ihracat kontrollerine ilişkin olarak güçlendirilmesi gerekmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü, lisanssız yazılım kullanımı konusunda ülke çapında farkındalık yaratma faaliyetleri yürütmüştür ve Aralık 2011'den bu yana fikri mülkiyet suçlarına ilişkin birçok seminer ve çalıştay düzenlenmiştir. Bu tür girişimlerin teşvik edilmesi ve daha geniş kitlelere hitap etmesi gerekmektedir. Genel olarak, fikri mülkiyet hakları ihlallerinin oluşturabileceği riskler ve ülke çapında daha iyi işleyen bir fikri mülkiyet hakları sisteminin

getireceği faydalar hakkında daha etkili genel farkındalık yaratma kampanyalarının düzenlenmesi gerekmektedir.

Sonuç

Fikri mülkiyet hukuku konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. AB müktesebatıyla uyumlu şekilde, fikri ve sınai mülkiyet haklarını düzenleyen güncellenmiş kanunların ve fikri mülkiyet hakları uygulama usullerine ilişkin bir kanunun kabul edilmesi gerekmektedir. Daha etkili bir fikri mülkiyet hakları uygulaması için, yargı ve gümrük idaresinin kapasitesinin artırılması büyük önem taşımaktadır. Taklit mallarla mücadelenin de geliştirilmesi gerekmektedir. Fikri mülkiyet hakları ihlallerinin oluşturabileceği riskler hakkında genel farkındalık kampanyalarının düzenlenmesi ve fikri mülkiyet hakları paydaşları ile kamu kurumları arasında daha sıkı bir koordinasyon ve işbirliğinin mevcut olması büyük önem taşımaktadır. Türkiye bu alandaki öncelikleri kısmen ele almaktadır.

4.8. Fasil 8: Rekabet Politikası

Anti-tröst ve birleşmeler konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bankacılık sektöründe olduğu gibi Rekabet Kurumu aldığı birçok kararla uygulama sicilini güçlendirmiştir. Rekabet Kurumu, Mart 2012’de 11 sanayi sektöründe rekabetin önündeki düzenleyici engelleri ve diğer engelleri ortaya koyan Rekabet Raporunu yayımlamıştır. Rekabet Kurumunun genel idari kapasitesi yüksek olmayı sürdürmektedir. Kurum, tatmin edici düzeydeki idari ve operasyonel bağımsızlığını ve personeline yüksek seviyeli eğitim verme konusundaki kararlılığını sürdürmüştür. Ancak, 2011’in sonlarında çıkarılan bir kanun hükmünde kararname ile, başkan ve ikinci başkanın atanmasına ilişkin kurallarda değişiklik yapılmıştır. Bu durum, Kurumun bağımsızlığını korumayabilmesi bakımından, 2011’de ilgili bakana Rekabet Kurumunun faaliyetlerini izleme ve denetleme yetkisi veren bir kanun hükmünde kararname ile başlayan endişeleri artırmıştır.

Toplam sektörel pazar payı %20’nin altında olan banka birleşmeleri ve devralmaları, hâlâ Rekabet Kanunu’nun kapsamı dışındadır. Türkiye’nin hâlen, yatay işbirliği anlaşmaları ve *de minimis* kurallarına ilişkin AB müktesebatının yanı sıra kamu teşebbüsleri ve kendilerine inhisari ve özel haklar tanınmış teşebbüslere dair kurallara uyum sağlaması gerekmektedir. Türkiye’nin anti-tröst ve birleşmeler konusundaki mevzuat uyumu ileri düzeydedir.

Devlet destekleri konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Devlet Destekleri Genel Müdürlüğü kapasitesini artırmaya devam etmiştir. Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanunun uygulanmasına ilişkin mevzuat hazırlanmış olup, bu mevzuatın esasen Eylül 2011 sonu itibarıyla çıkarılması planlanmıştır. Ancak, Kasım 2011’de çıkarılan bir kanun hükmünde kararname ile, bu süre Haziran 2013’ün sonuna kadar uzatılmıştır. Ayrıca, 2009 teşvik paketinin yerini alan önemli bir teşvik paketi 19 Haziran 2012’de yayımlanmıştır. Bu yeni teşvik paketi, serbest bölgeler rejimi ile birlikte, gümrük birliği kuralları ile uyumlaştırılması gereken destek programlarından biri olmaya devam etmektedir. Devlet Destekleri Genel Müdürlüğünün hâlen, resmi bir devlet destekleri envanteri oluşturması ve tüm devlet desteği programlarının AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi için bir eylem planı hazırlaması gerekmektedir.

Sonuç

Bu fasılda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, anti-tröst ve birleşmelere ilişkin kuralları etkili bir şekilde uygulamıştır. Ancak, son dönemdeki hukuki gelişmeler Rekabet Kurumunun faaliyetlerini bağımsız şekilde yürütme kabiliyeti konusunda endişelere neden olmaktadır. Devlet destekleri konusunda ilerleme kaydedilmemiştir ve mevcut birçok devlet desteği uygulaması gümrük birliği kuralları ile çelişmektedir. Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun, uygulama mevzuatının mevcut olmaması nedeniyle etkisiz kalmaktadır. Birleşmeler konusunda uyum ileri düzeydedir. Devlet destekleri konusunda Türkiye henüz yeteri kadar hazır değildir.

4.9. Fasil 9: Mali Hizmetler

Bankalar ve mali gruplar konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Basel II standartları 1 Temmuz 2012 tarihi itibarıyla bankacılık sektörü için zorunlu hale gelmiştir. Bankacılık

Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından gerçekleştirilen en son Sayısal Etki Çalışmasına göre, Basel II'nin tam olarak uygulanmasının, bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik oranında yüzde %1,5 oranında bir düşüşe yol açması beklenmektedir. Türkiye, dış denetleyici kurumlarla paylaştığı bilgilerin gizliliğine ilişkin kurallarını uyumlaştırmıştır. Bu durum, işbirliğini geliştirmek amacıyla yeni bir Mutabakat Zaptı üzerinde anlaşmak üzere AB makamlarıyla yapılan görüşmeleri kolaylaştırmıştır. İmzalanan mutabakat zabıtlarının sayısı 33'e ulaşmıştır.

Sigortacılık ve bireysel emeklilik konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. 48 sigorta şirketi üyesi ile birlikte, uyuşmazlıkların mahkemeye intikal etmeden çözümü sistemi, hâlihazırda sektörün %94'üne hizmet vermektedir. Sektöre yönelik bağımsız bir düzenleyici otorite kurulması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Motorlu araçlar zorunlu mali sorumluluk sigortası asgari tazmin tutarları AB ile kıyaslandığında hâlâ düşük düzeydedir.

Türkiye'nin **mali piyasa altyapısına** ilişkin AB müktesebatına uyum düzeyi yüksektir.

Menkul kıymet piyasaları ve yatırım hizmetleri konularında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Mali okuryazarlığı geliştirmeye yönelik çalışmalar devam etmiştir. Devredilebilir menkul kıymetlere yatırım yapan kolektif yatırım kuruluşları, piyasanın kötüye kullanımı ve yatırımcı tazmin sistemleri konularında daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

“Mali Hizmetler”, 11 Aralık 2006'da Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihli AB Zirvesinde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Mali hizmetler alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Basel II standartları bankacılık sektörü için zorunlu hale gelmiştir. Özellikle menkul kıymet piyasaları ve yatırım hizmetleri konusunda ve sigortacılık sektöründe daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Genel olarak, mali hizmetler alanındaki çalışmalar olumlu yönde ilerlemektedir.

4.10. Fası 10: Bilgi Toplumu ve Medya

Elektronik haberleşme ile bilgi ve iletişim teknolojileri konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiş olmasına rağmen, özellikle pazar erişimi ve ara bağlantı, perakende tarife düzenlemesi, spektrum yönetimi ve evrensel hizmet yükümlülükleri ile ilgili hükümler olmak üzere mevzuatın AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi için daha fazla çaba harcanması gerekmektedir.

Piyasadaki rekabetin ve şeffaflığın iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler ve rekabetçi korunma tedbirlerinin uygulanmasında iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kurumu (BTK), üçüncü tur piyasa analizini başlatmıştır. İnternet servis sağlayıcılarının hizmet kalitelerini iyileştirmek için Şubat 2012'de bir tebliğ yayımlanmıştır. Sabit numara taşınabilirliği ve toptan hat kiralama 2012 yılının başlarında işler hale gelmiştir. Tarifelerin yeniden dengelenmesi ileri seviyededir. Ulusal dolaşımın sağlanması ve sanal mobil ağ operatörlerine erişim hakkı verilmesi konularında ilerleme kaydedilmiştir. Geniş bant kablosuz erişim hizmeti operatörlerinin yetkilendirilmesi ile ilgili uygulama yönetmeliği kabul edilmiştir. Yeni nesil erişim şebekelerinin düzenlenmesi ile ilgili olarak, BTK, Ekim 2011'den itibaren fiberi, önümüzdeki beş yıllık dönemde veya fiber bağlantılı aboneliklerin yüzdesi tüm sabit geniş bant aboneliklerinin %25'ine ulaşmaya kadar fiberi, piyasa analizinin kapsamı dışında bırakmıştır. Yerleşik işletmecinin referans teklifi, BTK tarafından kabul edildiği şekliyle, tesis paylaşımının şartlarını ve koşullarını içermekte olup, yerleşik işletmeci ayrımcı olmayan bir temelde kendi fiber ağı üzerinden veri akışı ve toptan hizmet sunmayı taahhüt etmiştir. Aynı zamanda, BTK'nın

faaliyetlerinin finanse edilmesi için işletmecilerden toplanan ücretler, giderleriyle karşılaştırıldığında orantısız bir biçimde yüksek olup, arta kalan fonlar düzenleyici faaliyetlerin maliyetlerini karşılamamanın dışındaki diğer amaçlara yönlendirilmektedir.

Yurt içinde birbirleriyle rekabet halinde üç adet mobil telefon operatörü bulunmakta iken, sabit telefon ve sabit geniş bant sektörlerine, yerleşik işletmeci hâkim olmaya devam etmektedir. Sabit geniş bant penetrasyonunun nüfusa oranı az bir artış gösterirken (2011 sonunda %10,7'ye ulaşmıştır), mobil geniş bant penetrasyon oranı önemli ölçüde artmıştır (%6,7'ye ulaşmıştır). Mobil hizmetler için uygulanan iletişim vergileri, sabit telefonlar için uygulanan vergiler ile karşılaştırıldığında yüksek olmaya devam etmektedir. Operatörler ayrıca, mobil/kablosuz ağ kurmak için geçiş hakkı elde etme konusunda zorluklar yaşamaktadır.

Bilgi toplumu hizmetlerinde ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye, şartlı erişime dayanan hizmetlerin yasal olarak korunması ile ilgili Avrupa Konseyi Sözleşmesini imzalamamıştır. “Elektronik İmza Kanunu” ve AB direktifi arasındaki farklılıklar uyumlaştırılmayı beklemektedir. Verilerin korunması ve e-ticaret ile ilgili kanun tasarıları hâlâ beklemektedir. İnternet içeriği ve hizmet sunucuları ile ilgili kanun, ifade özgürlüğünü koruyacak şekilde uluslararası standartlar ile uyumlaştırılmalıdır. Kasım 2011’den itibaren, BTK, internet hizmet sunucularından müşterilerine, talepleri üzerine, ücretsiz bir internet filtreleme hizmeti (çocuk ve aile profilleri olan) sunmaları yükümlülüğünü getirmiştir.

Görsel işitsel politika konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Görsel işitsel medya hizmetleri direktifi ile uyum sağlanmasını amaçlayan Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunun 2011’de yürürlüğe girmesinin ardından, bir takım yönetmelikler kabul edilmiştir. Ancak, “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun”, yargı yetkisi konusunda düzenleme getirmemiştir. RTÜK hâlâ yabancı yayıncıları düzenleme hakkını elinde tutmakta olup, Avrupa eserleri tanımıyla uyum sağlanmamıştır. Radyo frekansları ve TV kanallarına yönelik frekans planlama çalışmaları devam etmiştir. Dijital televizyon multipleks kapasitesi frekans ihalesinin Mart 2013’de sonuçlanması hedeflenmektedir. Analog yayınların kapanış tarihi Mart 2015’tir. Dijital yayına geçiş tarihi Haziran 2015 olarak planlanmaktadır.

Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde yayın yapan, özel yayıncılar, içerik, zaman kısıtlamaları veya altyazı/ardıl çeviri gereklilikleri ile ilgili kısıtlamalar olmaksızın yayınlarına devam etmişlerdir. Türkçe dışındaki dillerde yayın yapan yayıncıların sayısı 25’e yükselmiştir. Kullanılan diller Kürtçe ve Arapçadır. Ticari kaygılar, teknik zorluklar ve insan kaynağı eksikliği, ulusal yayınların önündeki başlıca engellerdir.

RTÜK, kararlarının şeffaflığını sağlamak için, bu kararları kamuoyuna açıklamaktadır. Küçüklerin korunmasına ve ticari iletişime ilişkin kuralları ihlal eden yayıncılara yönelik yaptırımlar getirilmiştir. RTÜK’ün bazı kararları, başta müstehcenlik, ailenin korunması ile ulusal ve ahlaki değerlerin korunmasına ilişkin yasal hükümler olmak üzere, bazı yasal hükümlerin geniş bir biçimde yorumlandığı konusunda endişe uyandırmaya devam etmektedir (Bkz. İfade özgürlüğü bölümü).

Sonuç

Bilgi toplumu ve medya alanında ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, başta yetkilendirme ve pazar erişimi ile ilgili olmak üzere, elektronik haberleşme konusundaki AB çerçevesine uyum sınırlı kalmaktadır. Bilgi toplumu hizmetleri ile ilgili mevzuatın daha fazla uyumlaştırılması için çabaların sürdürülmesi gerekmektedir. İnternet içeriğine ilişkin ifade özgürlüğünü kısıtlayabilecek hükümler ile yayıncılara yönelik yaptırımlar başta olmak üzere, bazı yasal hükümlerin çok geniş biçimde yorumlanması endişe uyandırmaktadır. Bu alanda yapılan hazırlıklar kısmen ileri düzeydedir.

4.11. Fasıl 11: Tarım ve Kırsal Kalkınma

Yatay konularda sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, tarımsal istatistikler alanı ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) dâhil olmak üzere, Ortak Tarım Politikası (OTP) ile uyum sağlaması için gerekli idari kapasiteyi geliştirmek amacıyla AB konularıyla ilgilenen personel sayısını önemli ölçüde artırmıştır. Ancak, mevzuatın Ortak Tarım Politikası ile uyumlaştırılması sınırlı kalmıştır. Türkiye, hâlâ kabul edilmemiş olan tarımsal istatistikler stratejisi ile ilgili çalışmalarına devam etmektedir.

Üreticilere doğrudan destek sağlanmasına ilişkin olarak, Türkiye henüz tarımsal destek politikasını Ortak Tarım Politikası ile uyumlu hale getirmek için bir strateji hazırlamamıştır. 2012 yılı tarım bütçesi, son dönemdeki eğilimin devamı niteliğindedir. Üretimle ilişkili arazi esaslı ödemeler ve hayvan başına yapılan ödemeler dâhil olmak üzere, genel bütçe artmış, fark ödemeleri düşmüştür. Arazi Parsel Tanımlama Sistemi geliştirme çabalarına rağmen, Entegre Yönetim ve Kontrol Sisteminin hazırlanması ile ilgili sınırlı ilerleme kaydedilmiştir.

Canlı sığır, sığır eti ve türev ürünler üzerindeki ithalat yasağında kaydedilen bazı ilerlemeler, AB ihracatının hacminde önemli bir artış getirmiştir. Ancak, bazı AB üyesi devletlere yönelik fiili yasak devam etmektedir. Türkiye'nin tarımsal ürünlere yönelik ticaret anlaşması kapsamındaki ikili yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirmesi için daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir.

Ortak piyasa düzenine ilişkin olarak, üretici birliklerini ve toptancı pazarlarındaki ticareti düzenleyen önemli mevzuatın kabul edilmesiyle, meyve ve sebze sektöründe bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak, diğer sektörlerle ilişkin ilerleme kaydedilmemiştir. **Kırsal kalkınma** konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye, Katılım Öncesi Yardım Aracı-Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) kapsamında, AB fonlarının yönetimine ilişkin yetkiyi üç ilde daha alarak yetki devri yapılan toplam il sayısını 20'ye çıkarmıştır. Uygulama hızı düşük düzeyde olup, Türkiye, IPARD fonlarının kullanımının artırılmasına yönelik bir plan oluşturmuştur. IPARD Ajansı, ilave 22 il için 988 personel daha istihdam etmiş olup, bu durum toplam çalışan sayısını 1950'nin üzerine çıkarmıştır. Yönetim Otoritesinde çalışan personel sayısı artmıştır, ancak Otoritenin karar vericilere erişiminin ve etkinliğinin artırılması için bu Otoritenin Bakanlık hiyerarşisi içindeki konumunun güçlendirilmesi gerekmektedir. **Kalite politikası** ile ilgili ilerleme kaydedilmemiştir ve bazı uygulama mevzuatının kabul edildiği **organik tarım** konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir.

“Tarım ve Kırsal Kalkınma”, 11 Aralık 2006'da Konsey (Genel İşler ve Dış ilişkiler) tarafından kabul edilen ve 14/15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesinde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Tarım ve kırsal kalkınma alanındaki mevzuat uyumu bakımından sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Tarımsal istatistikler ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağı ile ilgili kapasite artırılmıştır. Katılım öncesi kırsal kalkınma programının uygulanmasında iyileşme sağlanmıştır, ancak, fonların yeterli düzeyde kullanımını sağlamak için yoğun çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Canlı sığır, sığır eti ve türev ürünler üzerindeki fiili ithalat yasağı tam olarak kaldırılmamıştır ve tarımsal desteklerin OTP ile uyumlaştırılması ve tarımsal istatistikler için bir strateji bulunmamaktadır. Tarım ve kırsal kalkınma alanındaki hazırlıklar ileri düzeyde değildir.

4.12. Fası 12: Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası

Genel gıda güvenliği konularında, özellikle AB müktesebatına uyum sağlanması ve müktesebatın uygulanması başta olmak üzere bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. “Veterinerlik Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu”nu uygulanmasına ilişkin pek çok yönetmelik uygulamaya konmuştur. Bu yönetmeliklerden bazıları, yürürlüğe giriş tarihlerine kadar geçiş süreleri getirmiştir.

Veterinerlik politikası konusunda, AB müktesebatına uyumda ve müktesebatın uygulanmasında ilerleme kaydedilmiştir. İthalat kontrol sistemleri konusunda bir dizi yönetmelik kabul edilmiştir. Bu, söz konusu alandaki uyum bakımından önemli bir adımdır. Ancak, AB müktesebatı ile uyumlu tam uygulamanın sağlanması için ilave çabalara ihtiyaç duyulmaktadır. Üç kara ve iki deniz limanı sınır kontrol noktasının (SKN) ve ayrıca İstanbul’daki Sabiha Gökçen Havalimanında bulunan SKN’nin tam olarak faaliyete geçmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. SKN’lerdeki veterinerlik ve bitki sağlığı kontrollerinin yapılması sürecinin hızlandırılması gerekmektedir.

Türkiye, hayvanların kimliklendirilmesi ve kayıt altına alınması ile hareketlerinin kontrolü konularında ilave çabalar göstermiştir. Türkiye, “Canlı Hayvan Ticareti Yapan Satıcıların Çalışma ve Denetlenmesi ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”, “Yurt İçinde Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünlerin Nakilleri Hakkında Yönetmelik” ile “Hayvan Satış Yerlerinin Ruhsatlandırılma ve Denetleme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliği uygulamaya koymuştur. Sığır türü hayvanların kimliklendirilmesi ve hareketlerinin kayıt altına alınması alanındaki çabalar sürmüştür. Ancak hâlâ, sistemin, AB müktesebatı ile uyumlu şekilde tam olarak çalışmasının sağlanması gerekmektedir. Koyun ve keçi türü hayvanların kimliklendirilmesi ve kayıt altına alınması uygulamasına devam edilmiştir; “Koyun ve Keçi Türü Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, hayvan hastalıklarına karşı mücadelesini sürdürmüştür. Hastalıklarla mücadele konusunda birkaç uygulama yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Şap hastalığına karşı mücadele devam etmiştir. Türkiye, yoğun aşılama programı ve Trakya ile Anadolu arasındaki hayvan hareketlerine yönelik sıkı kontroller uygulamayı sürdürmüştür. Ancak, Trakya Bölgesinin aşılama suretiyle şap hastalığından arı bölge olma statüsü geçici olarak askıya alınmıştır. Yurt içinde hayvan hareketlerinin yetersiz kontrolünden dolayı Anadolu’da artan şap vakalarının sayısı, ciddi bir endişe konusudur. Nakledilebilir süngerimsi ensefalopati konusunda sınırlı adımlar atılmıştır. Nakledilebilir süngerimsi ensefalopatilere karşı korunma ve mücadeleye ilişkin bir yönetmelik kabul edilmiştir. Ancak, bu alandaki AB müktesebatına tam uyumun sağlanması ve müktesebatın uygulanması için hâlâ kayda değer çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye, hayvan hastalıklarını bildirmeye devam etmiştir.

“Ev ve Süs Hayvanlarının Ticari Olmayan Hareketlerinde Uygulanacak Hayvan Sağlığı Şartlarına Dair Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Ancak, bu alandaki genel ilerleme sınırlı kalmıştır. Ulusal kalıntı izleme planının uygulanması ve izlenmesi ile veteriner tıbbi ürünlerin kontrolüne yönelik ilerleme kaydedilmiştir. Test alanları genişletilmiştir. “Canlı Hayvanlar ve Hayvansal Ürünlerde Belirli Maddeler İle Bunların Kalıntılarının İzlenmesi İçin Alınacak Önlemlere Dair Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir.

(Bkz. Fası 11 – Canlı sığır, sığır eti ve türev ürünler üzerindeki fiili ithalat yasağı için Tarım ve Kırsal Kalkınma)

Türkiye, zootekni alanında bir dizi yönetmelik kabul etmiştir. Nakil sırasında ve çiftlikte hayvan refahına ilişkin olmak üzere, hayvan refahı ile ilgili AB müktesebatına uyum konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak, bu alandaki AB müktesebatının tam olarak uygulanması için ilave yapısal ve idari çabalar gerekmektedir.

Gıda, yem ve hayvansal yan ürünlerin piyasaya arzı konularında ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, yoğun eğitim programları yürütmüş ve yıllık denetim ve izleme programlarını uygulamayı sürdürmüştür. Tarımsal gıda işletmeleri için ulusal bir modernizasyon planı oluşturulmasına yönelik bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Gıda işletmelerinin kaydedilmesi ve

onaylanmasına yönelik yeni kuralların uygulanması, kayda değer çabalar gerektirmektedir. Hukuki anlamda, hijyen paketine uyum konusunda da ilerleme kaydedilmiştir. Ancak uygulamada, hayvansal ürünler için kontroller de dâhil olmak üzere daha etkili resmi kontroller yürütülmesi için güçlendirilmiş idari kapasiteye ihtiyaç duyulmaktadır. Son dönemde sorumlu bakanlık bünyesinde bir risk değerlendirme biriminin, bilimsel komitelerin ve komisyonların kurulması, risk esaslı bilimsel bir danışma sisteminin desteklenmesini ve güçlendirilmesini amaçlamaktadır.

Hayvansal yan ürünlere ilişkin kurallar konusunda, “İnsan Tüketimi Amacıyla Kullanılmayan Hayvansal Yan Ürünler Yönetmeliği” kabul edilmiştir. Ancak, sektörün uyumunu ve tam uygulamayı sağlamak üzere ilave çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. Denetimlerin finansmanı konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

Gıda güvenliği kuralları konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Etiketleme, gıda katkı maddeleri ve saflık kriterleri veya aroma verici maddeler gibi bir dizi konuda mevzuat uyumu ve uygulama bakımından ilerleme kaydedilmiştir. Gıda ile temas eden madde ve malzemeler konusunda ilave çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Gıda takviyeleri, gıda enzimleri ve yeni gıdalar konularında uyum henüz tamamlanmamıştır. **Yem için özel kurallar** konusunda AB müktesebatına uyum bakımından ilerleme kaydedilmiştir. “Yemlerin Piyasaya Arzı ve Kullanımı Hakkında Yönetmelik” ile “Yemlerin Resmi Kontrolü İçin Numune Alma ve Analiz Metotlarına Dair Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir.

Bitki sağlığı konusundaki AB müktesebatına uyum konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bitki karantinası hakkında yeni bir yönetmelik ile belirli zararlı organizmalar hakkında uygulama mevzuatı kabul edilmiştir. Bitkisel üretimde kullanılan bitki koruma ürünlerinin kaydına ve izlenmesine ilişkin yeni bir yönetmelik AB’de kullanımına izin verilmeyen 159 aktif maddeyi yasaklamaktadır. Bitki pasaportu sisteminin uygulanması ve operatörlerin kayıt altına alınması tüm türler için başlamıştır. Tohum ve çoğaltım materyalleri konusunda çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, tohum ithalatının uygulanmasına ilişkin bir genelge, ticareti bozucu etki yaratmıştır. **Genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO’lar)** konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bu alandaki laboratuvar kapasitesi iyileştirilmiştir.

Sonuç

Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak, AB müktesebatı ile tam uyuma yönelik ilerleme için ilave çabalar gerekmektedir. Tarımsal gıda işletmelerinin AB standartlarına yükseltilmesi, hayvan hareketlerinin kontrolü, başta şap hastalığına karşı mücadele olmak üzere hayvan sağlığı ve hayvansal yan ürünler konularında kayda değer çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. Genel olarak, bu alandaki hazırlıklar erken aşamadır.

4.13. Fasal 13: Balıkçılık

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının yeniden yapılandırılması ve ayrı bir Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü kurulmasının ardından, idari kapasite bakımından bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Personel sayısı artmış ve hizmet içi eğitimler devam etmiştir. Ancak, balıkçılık alanında AB müktesebatına uyum sağlanması bakımından ilerleme kaydedilmemiştir.

Kaynak ve filo yönetimi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Gemisini balıkçılıktan çeken balıkçı gemisi sahiplerine destek verilmesine ilişkin bir tebliğ yayımlanmıştır. Su Ürünleri Bilgi Sisteminin (SÜBİS) işlevselliği ve kapsamı, amatör balıkçıların kaydı, özel balıkçılık izinleri ve denetim formlarının düzenlenmesi, hamsi için toplanan biyolojik verilerin girişi ile balıkçılık ve su ürünleri istatistiklerinin toplanmasını kapsayacak şekilde daha fazla ilerletilmiştir. Bu veriler, Bilimsel Teknik ve Ekonomik Komitenin Karadeniz için Balıkçılık Uzmanları Çalışma Grubu çerçevesinde AB bilim insanları ile paylaşılmaktadır. Hamsi eylem planının uygulanmasında ilerleme kaydedilmiştir. Balıkçılık ve su ürünleri için ulusal eylem

planları hazırlanması ve bunların etkili uygulanması, sağlam, entegre ve sürdürülebilir balıkçılık yönetimi bakımından çok önemlidir. Su ürünleri yetiştiriciliğinde bir iyileşme gerçekleşmiştir.

Bir balıkçılık liman ofisinin inşa edilmesi ve donanımının tamamlanmasıyla, toplam liman ofisi sayısı 41'e yükselmiştir. Su ürünleri avcılığına ilişkin yasaklama, sınırlama ve yükümlülükleri düzenleyen, ticari ve amatör balıkçılık hakkında bir balıkçılık tebliği yayımlanmıştır. 2012-2016 dönemini kapsayan söz konusu tebliğ, su ürünleri kaynaklarının sürdürülebilir işletilmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Denetim ve kontrol alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Uluslararası Atlantik Ton Balıklarının Koruma Komisyonu (ICCAT) bağlamındaki balıkçılık kontrol politikası konusunda, Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasındaki işbirliği Balıkçılık Diyalog Grubu aracılığıyla ilerletilmiştir. Denetim sayısında az bir artış olmuştur. Ancak, balık stoklarının sürdürülebilirliğini sağlamak için ilave çabalara ihtiyaç vardır. Balıkçılık Diyalog Grubu, Akdeniz Genel Balıkçılık Komisyonu (GFCM) çerçevesinde ortak tutumlar kabul edilmesini de tartışmıştır.

Yapısal eylemler, piyasa politikası ve devlet destekleri konularında ilerleme kaydedilmemiştir.

Uluslararası anlaşmalara ilişkin olarak, ilerleme sınırlı kalmıştır. ICCAT'ın mavi yüzgeçli ton balığı ve kılıçbalığı hakkındaki bazı tavsiyeleri ulusal mevzuata aktarılmış olup, uygulamalarında ilerleme sağlanmaktadır. İzinli mavi yüzgeçli ton balığı gemilerinin sayısı, 17'den 11'e düşürülmüştür. Ancak, ICCAT kurallarına tam uyum sağlanması için, izlemenin iyileştirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması gibi ilave eylemlere ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye, Fas ve Ukrayna ile ikili balıkçılık anlaşmaları imzalamıştır. Türkiye ayrıca, Orta Asya ve Kafkaslar Bölgesel Balıkçılık ve Su Ürünleri Yetiştiriciliği Komisyonuna (CACFish) üye olmuştur. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) hükümleri, Ortak Balıkçılık Politikası da dâhil birçok Birlik politikasında uygulanmakta olduğundan, Türkiye'nin UNCLOS'u onaylaması, balıkçılık ve denizcilik politikası alanlarında AB ile işbirliğini geliştirecektir.

"Balıkçılık", 11 Aralık 2006'da Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesinde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Sonuç olarak, başta idari kapasite, kaynak ve filo yönetimi, denetim ve kontrol ve uluslararası anlaşmalar olmak üzere balıkçılık alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak, mevzuat uyumu, yapısal eylem, piyasa politikası ve devlet destekleri konularında ilave çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. Genel olarak, bu alandaki uyum çok ileri seviyede değildir.

4.14. Fasal 14: Taşımacılık Politikası

Ulaştırma Bakanlığı, Kasım 2011'de Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu yeniden yapılandırma, söz konusu Bakanlığın düzenleyici niteliğini güçlendirmektedir.

Karayolu taşımacılığı konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Karayolu Düzenleme Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Sürücü belgelerinin AB standartlarıyla uyumlaştırılması amacıyla, yeni bir kanun kabul edilmesine ilişkin hazırlık çalışması neredeyse tamamlanmıştır. Dijital takograf sisteminin uygulanması etkili bir biçimde yürütülmekte olup, Uluslararası Karayolu Taşımacılığı

Yapan Taşıtlarda Çalışan Personelin Çalışmalarına İlişkin Avrupa Anlaşması (AETR) ile uyumludur.

Çalışma ve dinlenme süreleri, sürücü eğitimi ve ticari araçların yol kenarında teknik denetimlerine ilişkin düzenlemeler yeterince uygulanmaktadır, ancak düzgün uygulamanın sağlanması için kurumsal ve teknik kapasiteler kilit hususlardır. Karayolu emniyeti ile ilgili olarak, 1986 yılından önce üretilen ticari araçların hurdaya ayrılması için önemli çabalar gösterilmiş, geçen yılın miktarları neredeyse ikiye katlanmıştır. Ancak, karayolu taşımacılığı işletmecileri için izin kriterleri ile karayolu nakliye piyasasına erişime ilişkin olarak, Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sağlaması gerekmektedir.

Demiryolu taşımacılığında az ilerleme kaydedilmiştir. Demiryolu Düzenleme Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Demiryolu taşımacılığı reformu hâlâ daha kapsamlı bir demiryolu taşımacılığı kanununun kabulünü gerektirmektedir. Özellikle, demiryolları reform gündemine ilişkin olarak, önemli stratejik kararlar Bakanlıkta beklenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD), maliyet esaslı muhasebeye başlamamıştır ve kamu hizmeti yükümlülüğü sistemi uygulanmamaktadır. Operasyonel harcamaların denetimindeki eksiklik ve iddialı hızlı tren yatırım programından dolayı da mali durum baskı altında olabilir. TCDD için bir emniyet yönetim sistemi ve ayrıca ulusal emniyet kuralları hazırlanmaktadır. Bir emniyet otoritesi ile kaza inceleme kurulu henüz oluşturulmamıştır. Mevzuat uyumu, ilave çabalar gerektirmektedir.

Türkiye, Van Gölü ile Atatürk Barajında ticari faaliyetler yürütmesine rağmen, **iç su yolu taşımacılığına** ilişkin ilerleme kaydedilmemiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin ilgili AB müktesebatına uyum sağlaması gerekmektedir. Türkiye, Tuna nehri üzerinde seyrüsefer yapılmasına ilişkin Belgrad Sözleşmesine katılmaya adaydır. Bu da Türkiye'nin AB mevzuatına uyum sağlamasını gerektirecektir.

Tehlikeli Mal ve Kombine Taşımacılık Düzenleme Genel Müdürlüğü kurulmuş olmasına rağmen, **kombine taşımacılık** konusunda az ilerleme kaydedilmiştir.

Hava taşımacılığı konusundaki AB mevzuatına uyumda ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye'nin AB havacılık sistemine tamamen entegre olma yönündeki isteğini ele alan bir diyalog tesis edilmiştir; bu diyalog çerçevesinde, Avrupa Havacılık Emniyeti Ajansının (EASA) çalışmalarına katılım ile Avrupa Tek Hava Sahasına katılım da dâhil olmak üzere emniyet konusuna özel önem verilmektedir. Ancak, Türkiye ile AB arasında yatay havacılık anlaşmasının imzalanması hâlâ beklenmektedir.

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SGHM), yolcu hakları, rezervasyon sistemleri, sürekli uçuşa elverişlilik, hava trafik yönetiminde gözetim, hava seyrüsefer hizmet sağlayıcıları tarafından yönetim sistemi, risk değerlendirme ve azaltma, performans esaslı seyrüsefer yaklaşma operasyonları, ile kabin ekibinin asgari sağlık şartları konularında düzenlemeler kabul etmiştir. SGHM ayrıca, trafikteki artışla başa çıkmak üzere kapasitesini artırmıştır.

Türkiye'deki ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ndeki hava trafik kontrol merkezleri arasındaki iletişim eksikliğinin, Lefkoşa uçuş bilgi bölgesinde hava emniyeti bakımından ciddi tehlike oluşturmaya devam ettiği hatırlatılmalıdır. Hâlihazırda, hava trafik kontrol üniteleri arasında uçuş mesajı transfer protokolünün uygulanmasına ilişkin uçuş verileri ve gerekliliklerinin değişimiyle ilgili bir gelişme kaydedilmemiştir. Güvenlik meselelerini çözmek üzere, teknik bir çözümün bulunması gerekmektedir. Hava trafiği yönetimi, bölgesel işbirliği eksikliğinden kaynaklanan sıkıntılara maruz kalmaktadır. Operasyonel bir çözüm bulunmasına ivedilikle ihtiyaç vardır.

Deniz taşımacılığı konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Denizcilik Müsteşarlığı, tehlikeli ve zehirli maddelerin korunması ve sigortalanmasına ilişkin yönetmelikler yayımlamıştır. Türkiye, birçok anlaşmaya taraf olmuştur. Bunlardan AB mevzuatıyla en çok ilişkili olanları şunlardır: Gemilerdeki Zararlı Organik Tutunma Önleyici Sistemlerin Kontrolüne

İlişkin Uluslararası Sözleşme (AFS 2001), Uluslararası Deniz Trafiğinin Kolaylaştırılması Sözleşmesi (FAL 1965), Emniyetli ve Çevreye Duyarlı Gemi Geri Dönüşümü Sözleşmesi (Hong Kong SRC 2009) ve Gemilerden Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (MARPOL Ek VI). Gemi trafik izleme bilgi sistemlerinin (VTMIS) kuruluşu, Kocaeli, Mersin, İzmir ve İskenderun limanlarında hâlâ devam etmektedir. Acil durum müdahale hazırlığı ve tehlikeli maddelerin ele alınması, daha fazla dikkat edilmesi gereken alanlardır.

Türkiye'nin AB'ye katılımının ardından tüzükler doğrudan etkili olacağı için, **uydu navigasyonu** konusunda AB müktesebatına özel bir uyum gerekmemektedir. AB küresel navigasyon uydu sistemi programlarında Türkiye ile iyi düzeyde bir işbirliği vardır.

“Taşımacılık politikası”, 11 Aralık 2006'da Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesinde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Taşımacılık sektöründe uyuma yönelik bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye'nin, AB'nin son dönemde kabul ettiği deniz ve demiryolu taşımacılığına ilişkin mevzuat paketlerine uyum sağlaması gerekmektedir. Özellikle deniz taşımacılığındaki tehlikeli maddeler ve acil durum müdahale hazırlığı alanlarında olmak üzere AB müktesebatını uygulamak için insan kaynakları ve teknik kapasite konularında ilave çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye'deki ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ndeki hava trafik kontrol merkezleri arasındaki iletişim eksikliği, hava emniyeti bakımından ciddi tehlike oluşturmaya devam etmektedir. Genel olarak, taşımacılık faslındaki hazırlıklar ileri düzeydedir.

4.15. Fası 15: Enerji

Arz güvenliği konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye ve Azerbaycan, Ekim 2011'de Türkiye'ye doğal gaz satışına ve doğal gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya transit geçişine ilişkin hükümetlerarası bir anlaşma imzalamışlardır. Bunu, Aralık 2011'de imzalanan Mutabakat Zaptı takip etmiştir. Söz konusu Mutabakat Zaptı ile, Şah Deniz II alanındaki 16 milyar metreküp (m³) Azeri gazını Türkiye'nin en doğusundan en batısına taşımayı amaçlayan “Trans Anadolu Boru Hattı”nı (TANAP) inşa eden ve işleten bir konsorsiyum kurulmaktadır. İki ülke, Haziran 2012'de iki tarafın TANAP'ı uygulamak üzere hak ve yükümlülüklerini belirleyen bir anlaşma imzalamıştır. Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAS) ve Çinli Tianchen Mühendislik Firması (TCC) arasında, İç Anadolu Bölgesinde 1 bcm kapasiteli doğal gaz yeraltı depolama tesisi kurmak amacıyla Kasım 2011'de bir sözleşme imzalanmıştır. Türkiye ve Rusya Federasyonu, Güney Akım Doğal Gaz Boru Hattının Karadeniz'de Türk münhasır ekonomik bölgesi üzerinden geçecek şekilde inşa edilmesinin ve Rus Batı Hattı sözleşmesinin bir yıl daha uzatılmasının onaylanması da dâhil olmak üzere, Aralık 2011'de bir dizi enerji anlaşması imzalamıştır.

Komşu ülkelerle elektrik enterkoneksiyonları inşasına ilişkin çalışmalar devam etmiştir. Gaz iletiminde adil ve ayrımcı olmayan kurallar konusunda gelişme kaydedilmemiştir. Bir Petrol Stok Ajansı kurulması yerine (önceden planlandığı gibi), Petrol İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde petrol stoklarından sorumlu olan yeni bir birim oluşturulmuştur. Türkiye, komşu ülkelerden AB'ye yönelik petrol ve gaz iletimi için kaynak ve güzergah çeşitlendirmesi bakımından öncü bir rol oynama potansiyeline sahiptir.

Enerji iç piyasasına ilişkin olarak, elektrik konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK), rekabeti ve piyasa denetimini geliştirmek için uygulama yönetmelikleri çıkarmıştır. Ekim 2011'de, “elektrik piyasasında faaliyet gösteren üretim ve

dağıtım şirketlerinin incelenmesine ve denetlenmesine ilişkin yönetmelik” yayımlanmıştır. Küçük ölçekli işletmelerin yatırımlarını teşvik etmek amacıyla hazırlanmış olan “elektrik piyasasında lisanssız elektrik üretimine ilişkin yönetmelikte değişiklik yapılmış ve yatırımları artırmak amacıyla Mart 2012’de yeni bir tebliğ yayımlanmıştır. 2012 yılı için, serbest tüketici eşiği 25.000 kWh’ye düşürülmüştür; bu da teorik anlamda piyasanın %77 oranında açılmasına denk gelmektedir. Aralık 2011’de gün öncesi piyasası işlemleri başlatılmıştır. Teklif sahiplerinin ödeme güçlüklerinden dolayı elektrik dağıtım varlıklarının özelleştirilmesi yavaşlatılmış, bu durum üretim tesislerinin özelleştirilmesinde gecikmelere neden olmuştur. Beş dağıtım şirketinden biri özelleştirilmiştir. Ancak, Özelleştirme İdaresi, Ağustos 2012’de üç dağıtım şirketi ve bir büyük doğal gaz çevrim santrali için ihale sürecini yeniden başlatmıştır.

Toptan ve perakende elektrik satış piyasası başta olmak üzere, tüketiciler arasındaki çapraz sübvansiyonların ortadan kaldırılması konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Nihai kullanıcılara yönelik otomatik ve maliyet esaslı bir fiyatlandırma mekanizması bulunmasına rağmen, gerçek maliyetlerdeki değişiklikler nihai kullanıcılara uygulanan fiyatlara her zaman yansıtılmamaktadır. Düzenleyici kurumun bağımsızlığının ve kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Sektörün genelinde, AB müktesebatıyla uyumun sağlanması ve mevzuatın etkili bir şekilde uygulanması ve yürütülmesi için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Doğal gaz piyasasında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB), Doğal Gaz Piyasası Kanunu’nun değiştirilmesine yönelik çalışmalar başlatmıştır. EPDK, yer altı doğal gaz depolama tesislerinin seçilme kriterlerine ilişkin bir yönetmelik yayımlamıştır. 2012 yılı için, serbest tüketici eşiği 300.000 m³’e düşürülmüştür. EPDK’nın 2012 yılı için doğal gaz tüketim tahmini 48,5 bcm olup, bu oran 2011 yılına nazaran %9’luk bir artışa tekabül etmektedir. Doğal gaz dağıtım lisansı ihale süreci devam etmiştir ve şebeke, 81 ilin 69’una ulaşmıştır. Ankara bölgesi için özelleştirme ihalesi devam etmiştir. EPDK, Aralık 2011’de ihale edilen dağıtım bölgeleri için bir tarife metodolojisi yayımlamıştır. BOTAŞ’ın Rusya Federasyonu ile sonlanan sözleşmesinin özel sektöre devredilmesi yönündeki girişimler başarısız olduğundan ve sözleşme süreleri bir yıl daha uzatıldığından, BOTAŞ’ın tekeli piyasa payının azaltılması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. EPDK, Rusya Federasyonu ile olan sözleşmesinin yerine özel sektör tarafından 6 bcm doğal gazın ithal edilmesi ve Irak’tan ilave 3 bcm³’lük doğal gaz temini için ithalat lisansı başvurularını değerlendirmektedir.

Yenilenebilir enerji konusunda ilerleme kaydedilmiştir. ETKB bünyesinde yeni oluşturulan Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü (YEGM), yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, enerji bilgi ve teknolojisi yönetiminden sorumludur. EPDK, Şubat 2012’de rüzgar ve güneş enerjisine dayalı lisans başvurularına ilişkin ölçüm standartlarını belirleyen bir tebliğ yayımlamıştır. Temmuz 2012’de, yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üreten tesislerde kullanılan aksamın yurt içinde imalatıyla ilgili yönetmelikte değişiklik yapılmıştır. Söz konusu Yönetmelik, Yenilenebilir Enerji Kanunu’nda yer alan teşviklerden yararlanmak için ekipman ve aksamın sahip olması gereken asgari düzeydeki yerli içerik gerekliliklerini belirlemiştir. Yurt içinde üretilen ekipmanlara yönelik teşvik mekanizmasının DTÖ veya Gümrük Birliği ticaret kurallarına uyumu tartışmalıdır. EPDK ayrıca, yerli tarım ürünlerinden üretilmiş yenilenebilir yakıtların piyasadaki benzin ve dizel yakıtlara katkı maddesi olarak kullanımını teşvik etmek amacıyla iki tebliğ yayımlamıştır. Ancak, yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretimindeki payı geçen yıla oranla biraz düşük kalmaya devam etmiştir.

Enerji verimliliği konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye’nin enerji yoğunluğunu 2023 yılı itibarıyla en az %20 oranında azaltmak amacıyla bir dizi politika ve uygulamaya yönelik eylem belirleyen enerji verimliliği stratejisi Şubat 2012’de yayımlanmıştır. Ekim 2011’de sanayi için teşvikler geliştiren ve enerji verimliliği danışmanlık şirketleri yetkilendirmelerini düzenleyen enerji kaynaklarının ve enerjinin kullanımında verimliliğin artırılmasına ilişkin yönetmelikte değişiklik yapılmıştır. Ürünlerin Enerji ve Diğer Kaynak

Tüketimlerinin Etiketleme ve Standart Ürün Bilgileri Yoluyla Gösterilmesi Hakkında Yönetmelik, Aralık 2011’de yayımlanmıştır. Çevreye duyarlı tasarım uygulamaları hakkında bir dizi yeni tebliğ yürürlüğe girmiştir. Enerji verimliliği hizmetlerine ve enerji yönetim programlarına yönelik yetkilendirmeler konusunda gelişmeler devam etmiştir. 2011 yılında, toplam 8.000 adet enerji performansı sertifikası verilmiştir.

Nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma konularında düzensiz bir ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK), nükleer enerji hakkındaki AB müktesebatı ile uyumu artırmak amacıyla, nükleer düzenleyici alt yapının etkililiğinin ve etkinliğinin geliştirilmesi için bir proje önermiştir. Türkiye, nükleer işbirliği konusunda Güney Kore, Japonya, Çin ve Kanada ile dört mutabakat zaptı imzalamıştır. Türkiye, “Kullanılmış Yakıt İdaresinin ve Radyoaktif Atık İdaresinin Güvenliği Üzerine Birleşik Sözleşme”ye henüz taraf olmamıştır. AB standartları ile tam uyumlu bir nükleer güvenlik düzeyi sağlayacak çerçeve nükleer kanunun kabulü konusunda ilerleme kaydedilmemiştir; mevcut uygulanabilir ulusal mevzuat temel olarak iyonlaştırıcı radyasyona karşı korunma ve nükleer tesislere lisans verilmesini kapsamaktadır. Ayrıca, Türkiye hâlâ Avrupa Topluluğu Acil Radyolojik Bilgilerin Değişimi Anlaşmasına (ECURIE) taraf olmamıştır. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) standartlarını temel alan mevcut yönetmeliklerin müktesebatla uyumlu olduğunun doğrulanması gerekmektedir. Türkiye’nin, nükleer tesislerin nükleer güvenliği ve kullanılmış yakıtların ve radyoaktif atıkların güvenli yönetimine ilişkin son direktiflere de uyum sağlaması gerekmektedir.

Sonuç

Başta yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği olmak üzere, enerji sektöründe bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Kullanılmış yakıt ve radyoaktif atıkların sorumlu ve güvenli bir şekilde yönetimi de dâhil olmak üzere doğal gaz konusunun yanı sıra nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma konusunda daha fazla çaba sarf edilmelidir. Doğal gaz sektöründe rekabet sınırlı olmaya devam etmektedir. Elektrik piyasasındaki maliyet esaslı fiyatlandırma mekanizması işleyişinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, söz konusu mekanizmanın doğal gaz piyasalarında da oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Düzenleyici kurumun bağımsızlığı ve kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Genel olarak, enerji konusunda Türkiye nispeten ileri düzeyde bir uyum göstermektedir.

4.16. Fasal 16: Vergilendirme

Dolaylı vergilendirme konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye, *katma değer vergisi* konusunda oldukça indirimli bir oran olan %1’i bir dizi mal ve hizmet için yeniden getirmiştir. Üçüncü KDV oranının getirilmesi, vergi yapısının AB müktesebatı ile uyumu bakımından geriletici bir harekettir. Yapı, muafiyetler, özel planlar ve indirimli oranlara ilişkin uygulamalar başta olmak üzere AB müktesebatı ile daha fazla uyum sağlanması gerekmektedir.

Özel tüketim vergilerine ilişkin bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye, vergilendirmedeki ayrımcı uygulamaların nihai olarak kaldırılması amacıyla 2009 Eylem Planı doğrultusunda, Aralık 2011’de ithal tütüne uygulanan tütün fonu vergisini daha fazla indirmiştir. Bununla birlikte, tütüne uygulanan özel tüketim vergisinin yapısı ve vergilendirilmiş miktarların belirlenmesine yönelik hesaplama sistemi bakımından hâlâ farklılıklar olması nedeniyle Türkiye’nin Haziran 2012’de Özel Tüketim Vergisi Kanunu’nda yaptığı değişiklikler AB müktesebatı ile tam uyumlu değildir. Ayrıca Hükümetin, ayrımcı ve dolayısıyla AB müktesebatı ile uyumsuz olabilecek şekilde tütünün bazı karakteristikleri veya paketlenmesi bakımından farklı özel miktarlar getirme ihtimali bulunmaktadır.

Alkollü içeceklerin vergilendirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. İthal ürünlere uygulanan özel tüketim vergisi, benzer yerli ürünlere uygulanan özel tüketim vergisine kıyasla

yüksek olmaya devam etmiştir. Türkiye, esasen 2009 Eylem Planının özel tüketim vergisine ilişkin hükümlerine aykırı düşen tedbirler almıştır.

Vergilendirmedeki ayrımcı uygulamaların Eylem Planı doğrultusunda aşamalı olarak kaldırılması, bu fasılda daha fazla ilerleme kaydedilmesi bakımından kilit unsurdur.

Türkiye’de uygulanan özel tüketim vergisi mevzuatı ve AB müktesebatı arasında hâlâ yapısal farklılıklar bulunmaktadır. Bu konuda uyum sağlanması için ilave çabalara ihtiyaç vardır. Türkiye’nin üyelik öncesinde, iç piyasa hareketleri ve mali antrepolar için gümrük vergilerinin askıya alınması rejimini uygulamaya koyması gerekmektedir.

Doğrudan vergilendirme konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

İdari işbirliği ve karşılıklı yardım konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Ekim 2011’de Vergi Denetim Kurulu Yönetmeliği ile, Vergi Denetim Kurulunun çalışma yapısı belirlenmiştir. Vergi denetim işlevlerinin Maliye Bakanlığı bünyesinde birleşmesi, vergi denetimlerinin planlanması ve uygulanmasında tutarlılığın sağlanması açısından olumlu bir adımdır.

Uygulama kapasitesi ve bilgisayar ortamına geçiş konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Gelir İdaresi Başkanlığı, mükelleflere sunulan hizmetleri geliştirmeye devam etmiş, böylece vergilerin gönüllülük esasına dayanarak ödenmesinde gelişme kaydedilmiştir. Türkiye’deki kayıt dışı ekonomiyle mücadele Eylem Planı doğrultusunda mükelleflerin elektronik kayıt işlemlerine Nisan 2012’de başlamıştır. Gelir İdaresi Başkanlığı, mükelleflerle ilişkileri ve uygulamalarına yönelik kalite yönetim sisteminin getirilmesinde rehberlik edecek bir öz değerlendirme çalışması yürütmüştür.

Sonuç

Bu fasılda, başta bütün vergilendirmesine ilişkin ayrımcı uygulamaların kaldırılması, idari işbirliği ve uygulama kapasitesinde olmak üzere, mevzuat uyumuna yönelik sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bununla birlikte, AB müktesebatı ile uyumsuzluklar mevcudiyetini sürdürmektedir. İthal ve yerli ürünler arasındaki farkların azaltılması yönünde Eylem Planı ile uyum sağlanması amacıyla alkollü içeceklere uygulanan özel tüketim vergisi konusunda daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Ayrımcı uygulamaların aşamalı olarak kaldırılması, daha fazla ilerleme kaydedilmesi bakımından kilit unsurdur. Doğrudan vergilendirme konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Genel olarak, bu fasıldaki uyum oldukça ileri düzeydedir.

4.17. Fasıllar: Ekonomik ve Parasal Politika

Parasal politika konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye’nin bu alandaki uyumu, tamamlanmamış olmakla birlikte ileri düzeydedir. Merkez Bankası, 2011 yılının sonu itibarıyla tüketici fiyatları enflasyonunun %10.45 seviyesine ulaşması nedeniyle, %5,5’lik enflasyon hedefini büyük bir sapma ile tutturamamıştır. Merkez Bankası, faiz koridoru, munzam karşılıklar, döviz ihaleleri ve döviz kuru müdahaleleri gibi birçok politika aracını aktif bir biçimde kullanmıştır. Portföy yatırımlarının çıkışı ve Türk lirasındaki değer kaybı, Merkez Bankasının faiz koridorunu genişletmesine, munzam karşılıkları düşürmesine ve döviz satışı yaparak gerektiğinde piyasaları rahatlatıcı tedbirler almasına sebep olmuştur.

Merkez Bankası ve Hükümet, enflasyon hedefini birlikte belirlemektedir. Merkez Bankası Kanunu, Bankanın bağımsızlığını tam olarak sağlamamaktadır. Stopaj vergisi oranları bakımından, yatırımcı koruma fonuna ilişkin hükümler ile kamu sektörü ve özel sektör borçlanma araçlarına yapılan ayrımcı muamele, kamu sektörünün finansal kuruluşlara imtiyazlı erişim yasağı ile uyumlu değildir.

Ekonomi politikası konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. 2012-2014 Orta Vadeli Program, mali disiplin ve Türkiye’nin yüksek cari açığının azaltılması konularına odaklanmaktadır. Türkiye, Ocak 2012’de, yeterince kapsamlı ve geniş ölçüde tutarlı bir makroekonomik çerçeve ile desteklenen 2012 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programını sunmuştur. Ancak, Katılım Öncesi Ekonomik Program, özellikle ödemeler dengesi ve enflasyon senaryoları açısından kısmen iyimserdir. Programın yapısal ve kurumsal reform gündemi birçok konuyu kapsamakla beraber konular arası bağlantı sağlanamamış, mali plan ile ilişki yeterince kurulamamış ve program ülkenin AB katılım

perspektifi açısından reform gerekliliklerine sadece kısmen uyum sağlamıştır. Ekonomi politikası oluşturma ve koordinasyon kapasitesi yeterlidir. Ekonomi politikası konusunda, Türkiye'nin genel hazırlık durumu ileri düzeydedir.

Sonuç

Ekonomik ve parasal politika alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Merkez Bankası, karışık sonuçlara rağmen fiyat istikrarını ve mali istikrarı sağlamak amacıyla farklı araçları aktif biçimde kullanmıştır. Özellikle Merkez Bankasının tam bağımsızlığı ve kamu sektörünün finansal kuruluşlara imtiyazlı erişim yasağı açısından AB müktesebatına uyum henüz tam olarak sağlanmamıştır. Ekonomi politikası oluşturma ve koordinasyon kapasitesi yeterlidir. Genel olarak, Türkiye'nin hazırlık durumu ileri düzeydedir.

4.18. Fası 18: İstatistik

İstatistiki altyapı konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. TÜİK, 2012-2016 dönemine ait Resmi İstatistik Programını yayımlamış ve istatistik üretim süreci, Avrupa İstatistik Sistemi (AİS) vizyonu ile uyumlu bir şekilde yürütölmeye başlanmıştır. TÜİK, Mayıs 2011'deki emsal tarama faaliyetinin uygulanmasından elde edilen önerilerle, istatistiki bilgiyi daha kullanılabilir hale getirme yolunda atılan önemli bir adım olan mikro veriye erişim için kurallar geliştirmiştir. Hükümet, kurumsal kapasiteyi güçlendirmek amacıyla, operasyonel seviyede 500 yeni kadro oluşturulması da dâhil olmak üzere, TÜİK'in kurumsal yapısını gözden geçirmiştir. Bu alandaki hazırlıklar oldukça ileri düzeydedir.

Sınıflandırmalar ve kayıtlar konusunda ilerleme kaydedilmiştir. TÜİK, tüm sınıflandırmalar için uyum çalışmalarını nihai hale getirmiş ve yeni NACE Rev.2'ye göre veri yayımlamıştır. İstatistiki çiftlik kayıtlarının oluşturulması ile tarım istatistiklerinin toplanması konusundaki metodoloji ve organizasyon yapısı hakkında ayrıntılı bir açıklama bulunmamaktadır. Bu konudaki hazırlıklar ileri düzeydedir.

Sektör istatistikleri konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Yeni referans yıla göre ulusal hesapların gözden geçirilmesi çalışmalarına ve ESA 2010 uygulama çalışmalarına devam edilmiştir. Maliye Bakanlığı ile aşırı açık prosedürü bildirim tabloları ve kamu maliyesi tabloları hakkında ortak çalışma ve Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı ile devlet tahvillerine ilişkin ortak çalışmalar tamamlanmıştır. TÜİK, tarımsal ürün istatistiklerini geliştirmek amacıyla paydaşlarıyla bir protokol imzalamıştır. TÜİK, 2011 yılında ilk defa kayıt tabanlı veriler ve araştırma verilerini birlikte kullanarak nüfus ve konut sayımı yapmış, böylece, katılımcıların üzerindeki yükü azaltan modern veri toplama yöntemlerini uygulamıştır. İlk sonuçlar, sayımdan kısa bir süre sonra Ocak 2012'de yayımlanmıştır. Türkiye'nin hâlâ temel ulusal hesap göstergelerini ve kullanılan metodolojiyle ilgili belgeleri sunması gerekmektedir. Bu alandaki hazırlıklar nispeten ileri düzeydedir.

Sonuç

İstatistik alanında iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle ulusal hesaplar, iş istatistikleri ve tarım istatistikleri konularında daha fazla ilerleme sağlanması gerekmektedir. AB müktesebatına genel uyum iyi düzeydedir.

4.19. Fası 19: Sosyal Politika ve İstihdam

İş hukuku alanındaki AB müktesebatına uyum konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Genel itibarıyla, özellikle küçük işletmelerde ve tarım sektöründe kayıt dışı istihdamın yaygın olması, İş Kanunu'nun etkili biçimde uygulanmasını engellemeye devam etmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının (ÇSGB) idari kapasitesini artırmak amacıyla personel alımına devam edilmiştir. Bakanlık, çocuk işçiliğiyle mücadele konusunda da adımlar atmıştır. (Bkz. Siyasi Kriterler)

Hukuki düzenlemeler bakımından, **iş sağlığı ve güvenliği** konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. İş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili AB Çerçeve Direktifine uyum sağlamayı amaçlayan İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Haziran 2012’de TBMM’de kabul edilmiştir. Ancak, Kanun’un uygulamaya geçirilmesi kilit sorun olmaya devam etmektedir. Kapasiteyi geliştirmeye yönelik çabalara rağmen, sosyal tarafların katılmaması, çalışanların farkındalığının olmaması, işverenlerin ihmali, özellikle kayıt dışı sektörde yetersiz sağlık ve güvenlik koşullarına neden olmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği müfettişlerinin sayılarının ve kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Kayıt dışı sektörü göz önünde bulundurmayan resmi istatistikler, 2010 yılında, bir önceki yıla göre küçük miktarda bir azalma göstererek 62.903 iş kazası gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Ölümcül iş kazası açısından inşaat sektörü birinci sıradadır ve toplam ölümcül iş kazası sayısı AB ortalamasının oldukça üstündedir. Ölümcül iş kazası ve hastalıklarına ilişkin veri toplama sisteminin tamamen işler hale getirilmesi gerekmektedir. KOBİ’lere yönelik eğitim ve rehberlik faaliyetleri yoğunlaştırılmalı ve bu faaliyetlere ülke genelinde bütün riskli sektörler de dâhil edilmelidir.

Sosyal diyalog konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Kamu sektöründe ilk defa toplu sözleşme imkânı veren kamu görevlileri sendikalarına ilişkin yeni Kanun, Nisan 2012’de kabul edilmiştir. Kamu görevlileri sendikaları konfederasyonunun sert eleştirilerine rağmen, nihai karar zorunlu hakem tarafından alınmıştır. Kanun, AB ve ILO standartlarını karşılama hususunda yetersiz kalmaktadır.

Özel sektörü düzenlemeye yönelik Toplu İş İlişkileri Kanun Tasarısı, hâlâ TBMM onayını beklemektedir. Toplu sözleşme yapma barajının yüksek olması, toplu sözleşme yapma imkânını önemli ölçüde kısıtlamaya devam etmektedir ve bu durum, toplu sözleşme hakkının tam olarak uygulanmasına engel olmaktadır. Ayrıca, yetkililerin tüm sektörlerdeki çalışan sayısına ilişkin verileri paylaşmaması, birkaç aydır hiçbir yeni toplu sözleşme görüşmesinin sonuçlanmamasına neden olmaktadır. Türkiye, grev hakkını aşırı derecede kısıtlamaktadır. Hükümet, Mayıs 2012’de sivil havacılık sektöründe çalışanları da grev hakkından mahrum bırakan Kanunu kabul etmiştir. Söz konusu temel haklarını kaybetmelerini protesto eden 300’den fazla havacılık çalışanı, bu protestonun ardından işten çıkarılmıştır. Çalışanların söz konusu haktan mahrum edildiği sektörlerin sayısının artması, Türkiye’yi AB ve ILO standartları doğrultusunda sendikal haklara tam anlamıyla riayet etmekten bir adım daha uzaklaştırmaktadır. Türkiye’de, mesleki kategorilerde veya belirli sektörlerde sendika kurma veya sendikaya katılma hakkı da aşırı derecede kısıtlanmaktadır; Milli Savunma Bakanlığında çalışan sivil memurlar bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Sendikal hakların uygulanmasındaki kısıtlayıcı yasal hükümler ve zorluklar nedeniyle, sendikalaşma düzeyi ve toplu sözleşme kapsamı oldukça düşük kalmaya devam etmektedir; kayıtlı işçilerin %8’inin bu kapsamda yer aldığı tahmin edilmektedir. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Konseyi, 2009 yılından bu yana toplanmamıştır.

İstihdam politikası konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. 2011 yılında, işsizlik oranı %9’a gerilemiş olup, küresel kriz sonrası yaşanan güçlü toparlanma ardından azalma eğilimi göstermektedir. Genç nüfus işsizliğinde geçtiğimiz yılda önemli ölçüde azalma görülmüştür, ancak istihdam kalitesi hâlâ sorun olmaya devam etmektedir. Genel istihdam ve işgücü katılımı artmıştır. Ancak, Güneydoğu Bölgesinde olmak üzere istihdam ve katılım oranlarına ilişkin bölgesel farklılıklar devam etmektedir. Son yıllarda gerçekleşen çok az bir artışla birlikte, kadınların istihdama düşük katılım oranı (2011 yılında %28,8), hâlâ endişe kaynağıdır.

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), kişiselleştirilmiş kamu istihdam hizmetleri sağlamak için özellikle iş ve meslek danışmanları almak suretiyle kadrosunu geliştirmeye devam etmiştir. 2011 yılında, kayıtlı işsizlerin yaklaşık %16’sı aktivasyon tedbirlerine katılmıştır. Ancak, hizmetlerin, sosyal bakımdan korunmaya muhtaç gruplara ulaşmadığına dair endişeler vardır. İşsizlik sigortasının sınırlı kapsamı ile bu sigortaya ilişkin kısıtlayıcı hak etme koşullarının ele alınması gerekmektedir (Bkz. *Ekonomik Kriterler*).

Türkiye, Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadele Stratejisi Eylem Planı'nın ikincisini (2011-2013) kabul etmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu, kayıtlı istihdamı teşvik etmek ve çeşitli vesilelerle kayıt dışı istihdamı tespit etmek için çabalarını artırmıştır. TÜİK, kayıt dışı işçilerin toplam çalışan sayısına oranında %3,3 azalma olduğunu belirlemiştir; ancak, bu oran hâlâ %40'a yakındır. Stratejik tedbirlerin etkilerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi zayıftır.

İşsizlik sigortası ve ücret garanti fonu gibi mekanizmaların yanı sıra, iş piyasası politikalarına ilişkin bağımsız değerlendirmelerin sağlanmasına da ihtiyaç bulunmaktadır. İstihdam politikaları konusunda Türkiye ile AB arasında politika tartışması devam etmiştir, ancak bu tartışmanın daha açık bir şekilde yapılandırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Avrupa Sosyal Fonu (ASF) hazırlıklarına ilişkin bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. IPA İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programının yönetiminden sorumlu Program Otoritesi olan ÇSGB, AB tarafından finanse edilen ilgili operasyonların ihale, sözleşme ve mali yönetim konularına ilişkin olarak akredite edilmiştir. 2011 yılında otomatik taahhüdün kaldırılması kuralıyla hiçbir fon kaybedilmemiştir. Ancak, bir proje havuzunun oluşturulması sorun teşkil etmeyi sürdürmekte ve bu durum, fonların gelecekte kullanılamama riskini artırmaktadır. Daha etkili ve sürdürülebilir bir izleme ve değerlendirme sisteminin kurulması gerekmektedir. Program seviye göstergeleri göz önünde tutularak, istihdam ve eğitim alanlarında tamamlanmış operasyonların değerlendirilmesine özel önem göstermek gerekmektedir.

Sosyal içerme konusunda az ilerleme kaydedilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, tek bir çatı altında daha etkin sosyal hizmetler sağlanması çalışmalarına devam etmiştir. Bununla birlikte, sosyal yardım ve yoksulluğun azaltılması için net bir politika çerçevesi henüz oluşturulmamıştır. Özellikle kırsal kesim ve çocuklar olmak üzere, ülke nüfusu yüksek yoksulluk riskine maruz kalmaya devam etmektedir. Çalışan yoksulluğu sorun olmaya devam etmektedir. Sosyal hizmetler ve kamu istihdam hizmeti arasındaki bağların güçlendirilmesi gerekmektedir. İlgili bakanlıklar arasında imzalanan işbirliği protokolü, bu yönde atılan olumlu bir adımdır. Engelliler ve yaşlılar için evde bakım hizmetleri yaygınlaşmaktadır. Engelli kişilerin istihdam edilebilirliğinin artırılması sorun olmaya devam etmektedir. Korunmaya muhtaç gruplara ulaşmak için hedeflenen politikalar da dâhil, politikaları şekillendirme, uygulama, izleme ve değerlendirme kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Türkiye ile AB arasında sosyal içerme ve sosyal koruma politikaları hakkındaki politika tartışması devam etmiştir, ancak bu tartışmanın daha açık bir şekilde yapılandırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal koruma konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Mayıs 2011 ilâ Mayıs 2012 arasında, aktif sigortalıların sayısı %9'dan fazla artmıştır. Aynı dönemde sosyal güvenlik sisteminin kapsamı, %84 seviyesinden %86'ya yükselmiştir. Zorunlu Genel Sağlık Sigortası Sistemi, Ocak 2012 itibarıyla tamamen uygulanmaya başlamıştır. Yeni sistem, sağlık sigortasının kapsamını, bireyler ya da devlet tarafından ödenen katkılarla, gelir testi sonuçlarına dayanmak suretiyle nüfusun tamamına yaymaktadır. Yoksul vatandaşları kapsamak amacıyla getirilen "yeşil kart" sisteminin adil dağılımı konusunda tartışmalar başlamış ve bunun sonucunda da yeşil kart sistemi kaldırılmıştır. Bununla birlikte, sosyal güvenlik sistemi, büyük ölçüde artan sağlık giderleri nedeniyle artmakta olan açıkları rapor etmiştir. Emeklilik sistemindeki açıkları mücadele etmek amacıyla, aktif yaşlanma politikalarının kullanılması da dâhil olmak üzere, kayıt dışı işçilerin kayıt altına alınması, maaşların olduğundan düşük beyan edilmesinin önlenmesi ve sistemin etkinliğinin artırılması için çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Genel olarak, Türkiye, sağlık sigortasının yeterliliği ve sürdürülebilirliği konusunda ilerleme kaydetmiştir. Bu alandaki çabalar devam etmelidir ve sosyal korumanın diğer unsurları için bu çabaların artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Ayrımcılıkla mücadele konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Kanun tasarısı, AB müktesebatında kapsanan ayrımcılığın bütün türlerini ele almamaktadır.

Kadın erkek fırsat eşitliği alanında az ilerleme kaydedilmiştir. İş Kanunu, iş sözleşmesinden önce gerçekleşen durumlara uygulanmamaktadır. Bu durum, işe alımlarda ayrımcılık riskini artırmakta ve bu risk, şikâyet mekanizmasının olmaması nedeniyle iki kat artmaktadır. Çoğunlukla tarım sektöründe yaygın olan ücretsiz aile işlerinde çalışan kadın ve erkeklere ilişkin rakamlar arasında kayda değer bir fark bulunmaktadır. Ulusal İstihdam Strateji taslağında hedeflenen kadın istihdam oranı (%35), beklenenin altındadır. Çalışma hayatı ile aile hayatı arasındaki dengeyi iyileştirmeye yönelik tedbirler tam olarak mevcut değildir, mevcut bulunanlar ise toplumsal cinsiyet yaklaşımından ziyade çoğunlukla kadınlara odaklanmaktadır. Eşit iş için eşit ücret ilkesinin, iş hukuku kapsamına girmeyen sektörler de dâhil olmak üzere tam olarak uygulanmasının hızlandırılması gerekmektedir. Sendikal faaliyetlerde ve ekonomik ve siyasi karar verme mekanizmalarında cinsiyet ayrımı devam etmektedir. Namus cinayetleri, kadına yönelik aile içi şiddet ve zorla yaptırılan evliliklerle mücadele konusunda daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Kamu yönetiminde politika oluşturulması ve yasama faaliyetleri bakımından tam bir toplumsal cinsiyet yaklaşımı henüz geliştirilmemiştir. AB müktesebatı tarafından gerekli görülen eşitlik birimi henüz oluşturulmamıştır. Bu alandaki hazırlıklar erken aşamadır.

Sonuç

Sosyal politika ve istihdam alanında, düzensiz olmakla birlikte, bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. İdari kapasite iyileştirilmiş, sosyal güvenlik kapsamı genişletilmiş, işyerinde sağlık ve güvenlik konusunda yeni bir mevzuat ile kamu görevlileri sendikalarına ilişkin mevzuat kabul edilmiştir. Ancak, işçiler ve kamu görevlilerine yönelik sendikal haklar, AB ve ILO standartlarını karşılamak bakımından hâlâ yetersiz kalmaktadır. Yoksulluğun azaltılması için açık bir politika çerçevesinin oluşturulması, işgücü piyasası tabakalaşmasının azaltılması, kayıt dışı istihdamla mücadele edilmesi ile kadın ve engellilerin istihdam oranlarının artırılması konularında daha fazla çabaya ihtiyaç bulunmaktadır. Genel olarak, yasal uyum nispeten ileri düzeydedir.

4.20. Fasil 20: İşletme ve Sanayi Politikası

Türkiye, **işletme ve sanayi politikası ilkelerinde** bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Türkiye Sanayi Stratejisi Eylem Planı (2011-2014) 2011 yılında kabul edilmiş, böylece bu alanda uyuma yönelik kilit gereklilik karşılanmıştır. Türkiye, Stratejide ilk yıl için planlanan eylemlerin uygulanması bakımından %85 oranında bir başarı kaydetmiştir. Bu oran, eylemlerin tamamlanmasına dayanmaktadır, ancak bu zamana kadar herhangi bir etki değerlendirmesi yapılmamıştır.

Ağustos 2012’de, Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK), 2012-2013 için bir eylem planı çıkarmıştır. Türkiye, 2011-2013 yılları için onaylanan KOBİ Stratejisi ve Eylem Planını uygulamaya devam etmiştir. Nisan 2012’de, iş kurmaya ilişkin bürokratik işlemlerin azaltılması için çok sayıda yönetmelik kabul edilmiştir. Mayıs 2012’de yayımlanan “Tapu Kanunu ve Kadastro Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”, yabancı uyruklu gerçek kişiler için ülkeye dayalı mütakabiliyet esasını kaldırmıştır. Türkiye’de gayrimenkul satın alabilecek vatandaşların ülkelerine ilişkin uygunluk listesi hâlâ Hükümet tarafından belirlenmektedir. Düzeltmelerden sonra, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, 1 Temmuz 2012’de yürürlüğe girmiştir. Türkiye, özellikle küçük ölçekli girişimcilik ve duyarlı kamu idaresi konularında başarılı sonuçlar alarak, Batı Balkan ülkeleri ve AB ile birlikte Avrupa Küçük İşletmeler Yasasına ilişkin olarak değerlendirme sürecini tamamlamıştır. Türkiye, toplumda girişimcilik kültürünü teşvik etmek için, bu alandaki STK’ları ve bakanlıklardan oluşan bir Girişimcilik Konseyi kurmuştur.

İşletme ve sanayi politikası araçlarına ilişkin olarak, bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. KOBİ’lerin finansmana erişimini kolaylaştırmak amacıyla, Kredi Garanti Fonu A.Ş.’nin sermaye yapısı iyileştirilmiş ve şube sayısı artırılmıştır. Teknoloji geliştirme bölgelerinin sayısı 2011’de 43’e çıkmış olup, bunlardan 32 tanesi hâlihazırda işler durumdadır. Bu bölgeler, 2011 yılında binden fazla yeni Ar-Ge projesi yürüten toplamda 1730 şirkete ev sahipliği yapmaktadır. Ancak,

bu bölgelerde herhangi bir yeni patent tescili olmamıştır. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Tezleri Programı (SAN-TEZ) ile tekno-girişim sermaye destek programlarına devam etmiştir. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlanmıştır; böylece TÜBİTAK'ın bilimsel araştırma ile endüstriyel gelişme arasındaki boşluğu daha fazla doldurması beklenmektedir. Türkiye, 2011 ve 2012 yıllarında Türk işletmelerine Ar-Ge ve yenilik projeleri için toplam 153 milyon avro destek sağlamıştır. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) Aralık 2011'de, ulusal yenilik sistemi, işletmeciler için yenilik ve Ar-Ge araçlarının geliştirilmesi, temel eğitimden başlayarak girişimci eğitiminin tüm eğitim sistemine entegre edilmesi, Ar-Ge ağırlıklı firmaların kurulmasının desteklenmesi ve ulusal patent başvurularının artırılması konularında hedefleri ve öncelikleri belirleyen 8 yeni karar yayımlamıştır.

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), proje bazlı bir yaklaşım çerçevesinde, Türk KOBİ'lerini beş farklı program altında desteklemeye devam etmiştir. KOSGEB, faiz oranlı sübvansiyon işlemleri hariç, 2011 yılında bu programlar için toplamda yaklaşık 80 milyon avro harcamıştır. KOSGEB'in bütçesi 2012 için kayda değer oranda artırılmıştır, böylece KOSGEB daha fazla destek sağlayabilecektir. Türkiye ayrıca, KOSGEB'den faiz oranlı sübvansiyon desteği almak suretiyle Halkbank ve bazı bankalar aracılığıyla KOBİ'lere kredi programları sağlamaya devam etmiştir. Bu kredi programları kapsamında, 2011'de harcanan toplam portföy, 8,8 milyar avrodur. Türkiye, AB Girişimcilik ve Yenilik Programına katılmaya devam etmiştir ve Avrupa İşletmeler Ağı'nın aktif bir üyesidir. Türkiye, Avrupa İşletme Ödülünde girişimci ruhunun teşvik edilmesi projesi ile bir ödül almıştır. Türkiye, Rekabet ve Yenilik Programı çerçevesinde KOBİ'lere fırsatlar sağlanması için tedbirler geliştirerek iyi bir performans sergilemektedir.

Sektör politikalarında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, kimyasallar, seramikler, demir, çelik ve demir dışı metaller ile ilgili sektör stratejilerini kabul etmiştir. Türkiye, Haziran 2012'de İhracat Stratejisi ve Eylem Planını kabul etmiştir.

Sonuç

Türkiye, işletme ve sanayi politikası ilkeleri ve araçları ile sektörel stratejilerin kabul edilmesi konularında ilerleme kaydetmiştir. Türkiye bu alanda yeterli düzeyde uyum sağlamaktadır.

4.21. Fası 21: Trans-Avrupa Ağları

Taşımacılık ağları konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye'deki Trans-Avrupa Taşımacılık Ağı (TEN-T), yeni TEN-T kuralları uyarınca tanımlanmıştır ve TEN-T kılavuz ilkeleri ile ilgili gözden geçirilmiş Avrupa Komisyonu önerisine dâhil edilmiştir. Ayrıca, öncelikli projeler ve altyapı ile ilgili veriler, TENtec bilgi sistemi TEN-T kılavuz ilkelerine dâhil edilmiştir.

Enerji ağları konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Doğal gaz konusunda Nabucco Şirketi ile Azeri Şah Deniz II Konsorsiyumu arasındaki görüşmeler Nabucco Batı projesine ilişkin olarak devam etmiştir. Türkiye-Yunanistan doğal gaz boru hattını İtalya'ya bağlayan Poseidon doğal gaz boru hattı ile ilgili teknik çalışmalarda da aşama kaydedilmiştir. Haziran 2012'de, Türk ve Azerbaycan tarafları Trans-Anadolu doğal gaz boru hattının (TANAP) inşası için bir proje şirketi kurmak üzere sözleşme imzalamışlardır. Sonrasında, projenin uygulanması bakımından tarafların hakları ve yükümlülükleri ile ilgili olarak TANAP Co. ve Türk Hükümeti arasında imzalanan sözleşmeyi takiben, her iki ülke makamlarınca bir hükümetlerarası anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, proje şirketine boru hattını inşa etmesi için yasal dayanak sağlamaktadır.

Elektrik ağlarına ilişkin olarak, hatlar, Bulgaristan, Yunanistan, Suriye, İran, Azerbaycan ve Gürcistan ile işler durumdadır. Türkiye ve Gürcistan ile Türkiye ve İran arasında iki yeni 400kV iletim hattı yapım aşamasındadır. Bu hatlara ek olarak, Türkiye ile Gürcistan, İran, Suriye ve

Irak arasında inşa edilecek yeni hatlara ilişkin olarak planlama çalışmaları devam etmektedir. Türkiye'nin Avrupa Elektrik İletim Sistemi İşletmecileri Ağının (ENTSO-E) Avrupa Kıtası Senkron Bölgesine uyum hazırlıkları ileri seviyede olup, 2012 sonbaharında tamamlanması beklenmektedir.

Sonuç

Türkiye, Trans-Avrupa ağları konusunda bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Taşımacılık ve elektrik enerji ağları konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak, gaz enterkoneksiyon bağlantıları ve Güney Gaz Koridorunun hayata geçirilmesi için sürekli çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Genel olarak, bu konudaki uyum ileri düzeydedir.

4.22. Fasil 22: Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu

Hukuki çerçeve konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Kamu yönetiminin genel olarak yeniden düzenlenmesinin bir parçası olarak, Ulaştırma Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının yeniden yapılandırılmasıyla ilgili birçok kanun hükmünde kararname kabul edilmiştir. Söz konusu kararnameler, koordinasyon ve programlama, bütçeleme, ihale ve sözleşme yapma, yürütme, mali yönetim ve AB eş finansmanlı proje faaliyetlerinin izlenmesine yönelik birimlerin kurulması bakımından gerekli yasal dayanağı sağlamaktadır. Yeniden yapılanmanın ardından, IPA koordinasyonuna ilişkin Başbakanlık Genelgesi bu doğrultuda değiştirilmiştir.

Kurumsal çerçevenin güçlendirilmesi ile ilgili bazı gelişmeler kaydedilmiştir. Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması bazı Program Otoritelerinde de etkili olmuştur. Çevre Bakanlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığının durumları ile ilgili olarak, yeniden yapılandırma neticesinde, Program Otoritesinin sorumlulukları yeni kurulmuş olan Bakanlıklar tarafından devralınmıştır. Bunlar sırasıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığıdır. Yeniden yapılandırmayı takiben, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi ve Denetim Otoritesi, yönetim ve kontrol sisteminin uygun bir şekilde işlemesi için gereken akreditasyon kriterlerinin hâlâ yerine getirilmekte olduğunu teyit etmiştir.

IPA Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Bileşenlerinden (sırasıyla IPA'nın III ve IV. Bileşenleri) sorumlu tüm IPA kurumlarındaki **idari kapasiteye** ilişkin olarak bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması sürecinde, IPA projelerinde çalışan personeli de kapsayan ücretlerin iyileştirilmesine ilişkin bir kanun hükmünde kararname kabul edilmiştir.

Ocak ve Şubat 2012'de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Bilim, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Komisyon kararıyla İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı için, Merkezi Finans ve İhale Biriminden (MFİB) ihale ve sözleşme yapma yetkilerini devralmak üzere yetkilendirilmiştir. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığında, IPA III. Bileşeni kapsamında, ulaştırma alanındaki Program Otoritesi için sözleşme ve ihale yetkilerinin devralınmasına yönelik hazırlıklar da hızlandırılmıştır.

IPA uygulamasında yer alan tüm kurumların güçlendirilmesine yönelik eğitim ve teknik yardım verilmesine devam edilmiştir. Daha hızlı bir uygulamanın sağlanmasının yanı sıra, desteklenen müdahalelerin daha iyi bir kalite ve daha iyi bir performans sergilemesi için Program Otoritesinin kurumsal kapasitesinin artırılması gerekmektedir.

Programlama ve program uygulama konusunda, IPA III ve IV. Bileşenleri kapsamındaki projelerin tanımlanması, hazırlanması ve değerlendirilmesi ile ilgili bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. IPA III. Bileşeni kapsamında, ulaştırma ve çevre sektöründe kaliteli ve iyi hazırlanmış projeler sunulmuştur. İhale dosyalarının hazırlanması, ihale ve sözleşmelerin

duyurulması konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir, ancak fonların kullanımına ilişkin riskler devam etmektedir.

Bölgesel ve yerel planlar ve stratejiler için genel bir çerçeve ve kılavuz oluşturulmasını amaçlayan Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisine yönelik hazırlıklar devam etmiştir. Kalkınma Ajanslarının tamamının koordinasyonunda, tüm 26 NUTS II bölgelerine yönelik Bölgesel Planlar hazırlanmıştır.

Uygulamanın hâlihazırda sınırlı olması nedeniyle, IPA III ve IV. Bileşenleri altındaki programlara ilişkin izleme hâlâ başlangıç aşamasında olsa da, **izleme ve değerlendirme** konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Entegre Yönetim Bilgi Sistemi daha fazla geliştirilmiş olup şu an kısmen işler durumdadır. IPA II, III ve IV. Bileşenleri Sektörel İzleme Komiteleri, planlandığı üzere toplanmaya devam etmiştir. 2011'de bir takım ara değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak, yapılan değerlendirmenin hem hesap verebilirlik hem de program yönetimi amaçlarına nihayetinde hizmet etmesini sağlamak bakımından, diğerlerinin yanında, IPA kurumları dâhilindeki değerlendirme kapasitesinin daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir.

Mali yönetim, kontrol ve denetim konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. MFİB, reddetme oranlarının izlenmesi ve raporlama konularında eğitim vermiş ve IPA III ve IV. Bileşenleri için Program Otoritesi olarak tayin edilen bakanlıklar ile metodolojisini paylaşmıştır. Özellikle Çerçeve Anlaşma, Finansman Anlaşmaları ve uluslararası denetim standartları ile uyumlu olarak, AB tarafından finanse edilen projelerin denetlenmesi için Denetim Makamının yasal bir dayanağa sahip olmasını sağlayan yönetmelik 2011'de kabul edilmiştir. Ancak, yönetim ve kontrol sistemindeki zayıflıkları ele alan eylem planının uygulanmasının daha etkili olması gerekmektedir.

Sonuç

Bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. IPA Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Bileşenlerinin uygulanması için kurumsal çerçeve güçlendirilmiş ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik, Çevre ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programlarından sorumlu Program Otoriteleri, ihale, sözleşme ve mali yönetim işlevleri için akreditasyon almış olmasına rağmen, program uygulama sürecini hızlandırmak, kalitesini artırmak ve fon kaybını önlemek için IPA kurumlarının idari kapasitelerinin daha fazla güçlendirilmesine hâlâ ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alandaki hazırlıklar çok ileri düzeyde değildir.

4.23. Fası 23: Yargı ve Temel Haklar (Bkz. Siyasi Kriterler)

Yargı reformu alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Hedeflerine geniş ölçüde ulaşan 2009 Yargı Reformu Stratejisi revize edilmektedir. Söz konusu Stratejide adli yargılama usullerinin hızlandırılmasına yönelik çabalar, askeri yargı sisteminde daha fazla reform yapılması, uyuşmazlıklara ilişkin alternatif çözüm yollarının bulunması, dezavantajlı gruplar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihadı temelinde yargı ile ilgili meselelerde uluslararası ilişkiler ve ilgili eğitimler üzerinde durulması beklenmektedir. Söz konusu Strateji, bütün paydaşların, Türk hukuk camiasının ve sivil toplumun katılımıyla gözden geçirilmektedir.

Yargının *bağımsızlığına* ilişkin olarak, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK), hâkim ve savcılarının görevlerine ilişkin olarak 34 adet genelge yayımlamış, hizmet içi eğitimler ve paydaşlarla toplantılar düzenlemiş ve bir bütün olarak yargıyla ilgili görüşmelere ve çalıştaylara paydaşların katılımını teşvik etmiştir.

Ancak, 2011 yılı İlerleme Raporunda da değinilen, Adalet Bakanına verilen role ilişkin örnekte olduğu gibi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu'na yönelik eleştiriler

karşılanmamıştır. Deniz Feneri davasındaki savcıların görevden alınması kararının, yürütmenin baskısını yansıttığı yönünde endişeler bulunmaktadır. Kutuplaşmış siyasi atmosfer, Hükümetin yargıyı kontrol altına aldığı yönünde, muhalefet tarafından yapılan suçlamalarda kendini göstermiştir.

Tarafsızlığa ilişkin olarak, 2010 Anayasa değişikliği ve 2011’de kabul edilen Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile getirilen bireysel başvuru usulü Eylül 2012’de yürürlüğe girmiştir. Adalet Bakanlığı tarafından İnsan Hakları Eylem Planı hazırlanmaktadır. Uzun süren davalar ile ilgili olarak bir komisyon kurulmasını temin eden Yargılama Sürelerinin Uzunluğu ile Mahkeme Kararlarının Geç veya Kısmen İcra Edilmesi ya da İcra Edilmemesi Nedeniyle Tazminat Ödenmesine Dair Kanun Tasarısı Meclisin gündemindedir.

2011 yılı İlerleme Raporu’nda değinilen Anayasa Mahkemesine ilişkin mevzuata yönelik eleştiriler karşılanmamıştır. Adliyelerde savcılar, hâkimlerden ayrı bölümlerde çalışma odaları bulunmamaktadır, savcılar mahkeme salonlarına giriş ve çıkışlarda hâkimlerin kullandıkları kapıdan farklı bir kapı kullanmak zorunda değillerdir ve mahkeme salonlarında avukatlarla aynı seviyede oturmamaktadırlar. Bu durum, hâkimlerin tarafsızlığına ilişkin algıyı gölgelemeye devam etmektedir.

Yargının *etkinliğine* ilişkin olarak, birikmiş iş yükünü hafifletmek amacıyla, Yargıtay ve Danıştay Kanunlarında yapılan değişiklikler, olumlu neticeler vermeye başlamıştır. Yargı hizmetlerinin hızlandırılması amacıyla kabul edilen mevzuat ile ilk derece mahkemeleri düzeyinde de iyileşmeler kaydedilmiştir. Üçüncü Yargı Reformu Paketi, Temmuz ayında kabul edilmiştir. Bu paket ile bir dizi kanunda değişiklik yapılması öngörülmekte ve yargı usullerinin hızlandırılması amaçlanmaktadır.

Ancak, Bakanlık ve HSYK tarafından, mahkemelerin performanslarının, dava sürelerinin ve yargı sisteminin verimliliği ve etkililiğinin izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik gerekli kriterler henüz oluşturulmamıştır. Avukata erişim konusunda AİHM içtiihadına uyum sağlanması ve adli yardım sisteminin iyileştirilmesi için daha fazla çaba gerekmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 167. maddesi çerçevesinde 2005 yılında kabul edilen Adli Kolluk Yönetmeliği, Avrupa standartlarına uygun olarak henüz uygulanmamış olup, savcılıklara bağlı adli kolluk birimleri kurulmamıştır. Savcılar, İçişleri Bakanlığına bağlı kolluk birimlerinden yararlanmaktadır. Savcılar kolluk birimlerinin soruşturmalarını etkin bir biçimde sevk ve idare etme kapasitelerini geliştirmeli ve kolluk faaliyetlerini sıkı bir biçimde kontrol etmelidir.

Üçüncü Yargı Reformu Paketi aynı zamanda Türk ceza adalet sistemi ile ilgilidir. Genel olarak, usule ilişkin hakların güvence altına alınması yönünde atılmış olumlu adımları içermektedir. Ancak, söz konusu pakette, adalet yönetimi ve temel hakların korunması ile ilgili sorunlu alanlar yeterince gözden geçirilmemekte ve ilgili mevzuatta ceza gerektiren suçların tanımlarına ilişkin hususlar ele alınmamaktadır.

Uygulamada, ceza adalet sistemine ve özellikle ağır ceza mahkemelerine dair endişeler dile getirilmiştir. Bu endişeler daha çok, savunma makamının savcılık dosyasına sınırlı erişimi, şüphelilere ilişkin tutuklama veya tutukluluk halinin devam etmesi kararları ve yargılama öncesi tutukluluk sürelerine odaklanmıştır. Yargılama öncesi tutukluluk yerine alternatifler yeterince uygulanmamaktadır. Türkiye’de, tutukluluğuna karşı itiraz edenlerin taleplerini değerlendirecek ve makul bir başarı beklentisi ile yargılama öncesi tutukluluklarının hukuka uygunluğuna ilişkin itiraz imkânı sunacak etkili bir iç hukuk yolu yoktur. İddianamelerin ve iddianame sürecinin niteliğine ilişkin endişeler mevcuttur. Bilgi, kanıt ve ifadelerin sızdırılması endişelerin büyümesine yol açmaktadır. Bazı ceza davalarında çapraz sorgulamaların uygun bir şekilde yapılıp yapılmadığına dair endişeler oluşmuştur. Hâkim ve savcılara çapraz sorgulama ile ilgili eğitim verilmemiştir.

İlgili kanun uyarınca Haziran 2007 itibarıyla faaliyete geçmiş olması gereken bölge adliye mahkemeleri hâlâ kurulmamıştır.

Suçun mahiyeti ve siyasi parti finansmanının şeffaflığının artması hususlarında bazı gelişmeler olmakla birlikte **yolsuzlukla mücadele politikası** konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Üçüncü

Yargı Reformu Paketi, Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubunun (GRECO) tavsiyelerine uygun olarak, Türk Ceza Kanununda yer alan yolsuzlukla ilgili hükümlerde rüşvet suçunun tekrar tanımlanmasını ve kapsamının genişletilmesine ilişkin değişiklikler içermektedir. Ocak ayında kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu, Cumhurbaşkanlığı adaylarının seçim finansmanının şeffaf olmasına ilişkin katı kuralları öngörmüştür. 2011’de yapılan bir değişiklik ile siyasi partilerin finansmanına ilişkin olarak mali denetim kapasitesi güçlendirilmiştir.

Ancak, siyasi partilerin finansmanı ile ilgili yasal boşluklar endişe yaratmaya devam etmiştir. Siyasi partilerin mali denetimi hâlâ yetersizdir ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri dışındaki, seçim kampanyalarının ve adayların finansmanının mali denetimine ilişkin yasal bir çerçeve bulunmamaktadır. Siyasilerin ve kamu görevlilerinin beyan ettikleri mal varlıkları ile ilgili olarak yeterli denetim bulunmamaktadır. Milletvekillerinin ve üst düzey kamu görevlilerinin yolsuzlukla ilgili davalarda dokunulmazlıklarının sınırlandırılması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. GRECO tavsiyeleri tam anlamıyla uygulanmamaktadır. Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Stratejisinin uygulanması, siyasi anlamda daha kararlı olmayı ve sivil toplumun daha kapsamlı katılımını gerektirmektedir. Yolsuzluk davalarıyla ilgili soruşturma, iddianame ve mahkûmiyet kararlarına ilişkin bir izleme mekanizması hâlâ oluşturulmamıştır.

Temel haklara ilişkin olarak sınırlı ilerleme kaydedilmiştir.

Vatandaşlık haklarının güvence altına alınması ve kamu yönetiminin hesap verebilirliğinin sağlanması bakımından Kamu Denetçiliği Kurumunun kurulması önemli bir adımdır. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu TBMM tarafından kabul edilmiştir. Söz konusu Kanun, özellikle kurumun bağımsızlığı bakımından, insan hakları kurumlarına ilişkin BM Paris ilkeleriyle tam uyumlu değildir. Bu Kanun ile ilgili olarak paydaşların görüşleri alınmamıştır ve Kanun, ulusal ve uluslararası uzmanların endişe ve önerilerini hiçbir şekilde yansıtmamaktadır. Özellikle Adalet Bakanlığı ve TBMM İnsan Hakları İzleme Komisyonunun çalışmalarıyla, uluslararası insan hakları hukukuna riayet konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. İnsan hakları birimlerini güçlendirmeye yönelik bir dizi reform hâlâ gerçekleştirilmemiştir.

İşkence ve kötü muamelenin önlenmesine ilişkin olarak, gözaltı merkezlerindeki işkence ve kötü muameleyle ilişkin raporlarda olumlu yöndeki azalma eğilimine rağmen kolluk görevlilerinin, özellikle resmi olmayan gözaltı merkezlerinde güç kullanımına başvurmaya devam etmeleri bir endişe kaynağıdır. *Suçun cezasız kalmasıyla* mücadelede çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Güneydoğuda rastlanan toplu mezarlar yeterince soruşturulmamıştır. Adli soruşturmalarda, aşırı güç kullanımına veya usule ilişkin yapılan hatalar ile ilgili iddialara ilişkin kaydedilebilir ölçüde birikmiş iş yükü bulunmakta olup, güvenlik güçleri tarafından başlatılan karşıt iddialara öncelik verildiği anlaşılmaktadır.

Cezaevlerinin kalabalıklaşması, sıhhi ve fiziki koşullar üzerindeki ciddi etkileri bakımından hâlâ sorun olmaya devam etmektedir. Cezaevlerindeki şikâyet sisteminin tümüyle gözden geçirilmesi için geç kalınmıştır. Tıbbi tedavi ve çocuk tutukluların içinde bulundukları koşullara ilişkin olarak özel çabaya ihtiyaç vardır.

Adalet erişimi konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Adli yardım, kapsam ve kalite bakımından yetersizdir. Uzun süredir devam eden sorunların çözülmesini sağlayacak etkili bir izleme mekanizması bulunmamaktadır.

İfade özgürlüğü ihlallerindeki artış, ciddi endişe kaynağı olmuş ve basın özgürlüğü, uygulamada daha fazla kısıtlanmaya devam etmiştir. Özellikle, örgütlü suçlar ve terörizmle ilgili yasal çerçeve ve bunun mahkemelerce yorumu istismara neden olmaktadır. Kamu görevlileri tarafından medyaya yapılan baskı ve muhalif gazetecilerin işlerine son verilmesiyle birlikte, bu durum oto sansürün yaygınlaşmasına neden olmuştur. İnternet sitelerinin sık sık yasaklanması ciddi endişe kaynağı olmaktadır ve İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunun revize edilmesi gerekmektedir.

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin olarak sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Resmi izin alınmadan yapılan gösterilerde, özellikle de Kürt meselesi ile ilgili olanlarında, şiddet olayları

yaşanmış ve güvenlik güçleri tarafından orantısız güç kullanılmıştır. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun revize edilmesine ihtiyaç vardır. Sivil toplumun güçlendirilmesine yardımcı olmak bakımından sivil toplum kuruluşları için yardım toplanmasına ilişkin mevzuatın revize edilmesi gerekmektedir. Memurlara sendikal haklar ve toplu sözleşme hakkı tanınmasına ilişkin Kamu Görevlileri Sendikaları Kanununda değişiklik yapılmıştır. Ancak, yeni mevzuat, özellikle kamu görevlilerinin toplu sözleşme, uyuşmazlıkların çözümü ve grev hakları bakımından AB standartlarıyla ve Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşmeleriyle tam uyumlu değildir. Sivil toplumun, politika geliştirme çalışmalarına katılımına yönelik sürdürülebilir bir mekanizma yoktur. Siyasi partilere ilişkin mevzuata ilişkin hiçbir gelişme kaydedilmemiştir.

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Vicdani ret konusunda AİHM içtihadının uygulanması bakımından bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Gayrimüslim cemaatlerle diyalog devam etmiştir. Ancak, azınlık dinlerine inananlar ya da herhangi bir inancı olmayanlar, aşırılık yanlısı kişilerin tehditlerine maruz kalmıştır. Tüm gayrimüslim cemaatlerin ve Alevilerin, yersiz kısıtlamalar olmaksızın faaliyet gösterebilmelerine yönelik olarak, AİHS ile uyumlu bir hukuki çerçeve henüz oluşturulmamıştır.

Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'u ile aile bireylerinin ve evlilik dışı ilişkileri bulunanların, şiddetten korunması bakımından bir önceki mevzuata göre iyileşme sağlanmıştır. Sivil toplum kuruluşları, kanun metni üzerinde son anda yapılan değişiklikleri eleştirmişlerse de yetkili makamların sivil toplum ile kapsayıcı istişarelerde bulunmaları ve acil durumlarda uygulanacak usuller özellikle olumlu karşılanmıştır. Ancak, sözkonusu yeni kanunu ve önceki mevzuatı, somut siyasi, sosyal ve ekonomik adımlara dönüştürecek kayda değer çabalara ihtiyaç vardır. Bu kanunun ülke genelinde tutarlı bir biçimde uygulanması gerekmektedir. Kadınların istihdama, politika geliştirilmesine ve siyasete daha fazla katılmaları gerekmektedir. Kız çocuklarının okula kaydolma ve okulu bırakma oranlarının izlenmesine ihtiyaç vardır. Erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler hâlâ endişe kaynağıdır.

Çocuk haklarına ilişkin olarak, eğitim, çocuk işçiliği ile mücadele, sağlık, idari kapasite ve koordinasyon dahil, bütün alanlarda çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Genel itibarıyla, çocuklar için, daha fazla önleyici ve rehabilitasyon amaçlı tedbirler alınması gerekmektedir. Tutuklu çocuklar uygun koşullarda barındırılmamaktadır ve yürürlükteki mevzuata uygun olarak daha fazla çocuk mahkemesi kurulmalıdır.

Sosyal bakımdan korunmaya muhtaç ve/veya engelli kişiler ile ilgili olarak çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Ulaşılabilirlik Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planının uygulaması sınırlı kalmıştır. Engelli kişiler ve yaşlılara yönelik evde bakım hizmetleri yaygınlaştırılmıştır. Engelli kişilerde girişimciliğin teşvik edilmesi için bir protokol imzalanmıştır. Kamu sektöründe istihdam olanaklarının artırılmasına yönelik çabalar devam etmektedir. Ancak, BM Engelli Hakları Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolüne ilişkin ulusal bir izleme mekanizması henüz oluşturulmamıştır. Engellilere yönelik pozitif ayrımcılık yapılması ilkesi alınan politika tedbirlerine gerektiği gibi yansıtılmamıştır. Uygulamada, engellilerin kamu sektöründe ve özel sektörde istihdam edilebilirliği daha fazla desteklenmelidir. Engelli kişiler ve akıl hastaları hakkında resmi ve güvenilir veri ile araştırmanın olmaması, bilgiye dayalı bir politika oluşturulması önünde bir engel teşkil etmektedir. Engelli kişilerin, eğitime, sağlık hizmetlerine, sosyal hizmetlere ve kamu hizmetlerine erişimde yaşadığı zorluklar devam etmiştir. Erişimde karşılaşılan fiziksel engeller çok yaygındır. Akıl hastanelerinin izlenmesinden ve teftiş edilmesinden sorumlu bağımsız bir birim hâlâ bulunmamaktadır.

Ayrımcılıkla mücadele konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin kapsamlı bir mevzuat henüz kabul edilmemiştir. Mevcut yasal çerçeve, AB müktesebatıyla uyumlaştırılmamıştır. Lezbiyen, eşcinsel, biseksüel ve transseksüeller (LGBT), yine ayrımcılık ve korkutmaya maruz kalmışlar, işlerinden atılmışlar veya şiddet mağduru olmuşlardır. Bazı

davalar ve adli süreçler devam etmektedir. BDP tarafından, ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve başörtüsü konusunda düzenleme yapılmasına ilişkin olarak verilen teklif taslağı TBMM’de reddedilmiştir.

Mülkiyet hakları ile ilgili olarak, 2008 tarihli Vakıflar Kanununda değişiklik yapan mevzuatın kabul edilmesiyle ilerleme kaydedilmiştir. Mevzuatın uygulanmasına devam edilmektedir. Ancak, yürürlükteki mevzuat, hâlâ mazbut vakıfları veya Alevi vakıflarına ait el konulmuş taşınmazları kapsamamaktadır. Avrupa Konseyi’nin Gökçeada ve Bozcaada’ya ilişkin olarak aldığı 1625 (2008) sayılı kararın uygulanması gerekmektedir. Mor Gabriel Süryani Ortodoks Manastırı aleyhinde süren davalar endişe kaynağıdır. Türkiye’nin, bütün gayrimüslim cemaatlerin ve diğerlerinin mülkiyet haklarına tam olarak saygı gösterilmesini sağlaması gerekmektedir.

Türkiye, *azınlıklara saygı, azınlıkların korunması ve kültürel haklar* konusunda, özellikle gayrimüslim azınlıklara ait taşınmazların iadesine ilişkin olarak, azınlıkların hakları hususunda bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Lozan Antlaşmasıyla tanınan azınlıklarla sınırlı olmaksızın diğer azınlık temsilcileri, yeni Anayasa’ya ilişkin görüşlerini sunmak üzere ilk defa meclise davet edilmiş olmalarına rağmen Türkiye’nin azınlık haklarına yönelik yaklaşımı kısıtlayıcı olmaya devam etmiştir. Dile, kültüre ve temel haklara tam olarak saygı gösterilmesi ve bunların korunması henüz Avrupa standartlarına uygun değildir. Azınlıklara yönelik hoşgörünün artması ve kapsayıcılığın teşvik edilmesi için Türkiye’nin daha fazla çaba sarf etmesi gerekmektedir. Kültürel haklara ilişkin olarak, Türkçe dışındaki dillerin, siyasi hayatta, kamu hizmetlerine erişimde ve cezaevlerinde kullanılması konusunda kısıtlamalar devam etmektedir. Türkçe dışındaki dillerin kullanılmasına ilişkin hukuki çerçeve kısıtlayıcı yorumlara açıktır ve bu çerçevede yer alan bir takım esneklikler, tutarsız bir biçimde uygulanmaktadır. Roman vatandaşların durumunu ele alan kapsamlı bir politikaya ihtiyaç vardır. Yürürlükteki mevzuatın kapsamlı bir şekilde revize edilmesi ve ırkçılık, yabancı düşmanlığı, anti-Semitizm ve hoşgörüsüzlük ile mücadele edecek koruyucu mekanizmaların veya spesifik kurumların oluşturulması gerekmektedir. Nefret söylemleri ve nefret suçlarıyla mücadeleye ilişkin spesifik bir mevzuata ihtiyaç vardır.

Özel hayata ve aile hayatına saygıya ve özellikle *kişisel verilerin korunmasına* ilişkin olarak, Türkiye, ulusal mevzuatını, verilerin korunmasına ilişkin AB müktesebatı ile uyumlu hale getirmeli ve bu bağlamda tam bağımsız bir veri koruma ve denetleme birimi kurmalıdır. Türkiye’nin aynı zamanda, Kişisel Verilerin Otomatik İşlemden Geçirilme Sürecinde Bireylerin Korunması Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesini (CETS 108) ve bu Sözleşmenin Denetleyici Makamlar ve Sınır Aşan Veri Akışına İlişkin Ek Protokolünü (CETS 181) onaylaması gerekmektedir. Verilerin korunmasına ilişkin bir mevzuatın olmayışı, polis ve yargı organları arasındaki ve terörle mücadeledeki operasyonel işbirliğini engellemektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, Türk ceza adalet sistemine bir dizi iyileştirmeler getiren Üçüncü Yargı Reformu Paketinin kabul edilmesinin ardından yargı alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak, temel eksikliklerin ele alınmasında reformlar yetersiz kalmıştır. Ceza adalet sistemi ve ağır ceza davalarında oluşan önemli ölçüdeki yığılma da dâhil yargının bağımsızlığı, tarafsızlığı ve etkinliğine ilişkin olarak daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Kadınların yargı sistemine katılım oranlarının artırılması gerekmektedir. Suçun mahiyeti ve siyasi parti finansmanında şeffaflığın artırılması hususlarında bazı gelişmeler olmakla birlikte yolsuzlukla mücadele konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Stratejisinin uygulanması, daha fazla siyasi kararlılık gerektirmektedir. Temel haklara ilişkin olarak, Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları Kurumunun kurulmasını sağlayan kanunlar kabul edilmiştir. Özellikle özgürlük ve güvenlik hakkı, adil yargılanma hakkı, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün sıklıkla ihlal edilmesine neden olan terörizm ve örgütlü

suçlara ilişkin hukuki çerçevenin geniş çaplı bir biçimde uygulanması, temel haklara saygı konusunda ciddi endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

4.24. Fasil 24: Adalet, Özgürlük ve Güvenlik

Göç alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı Mayıs 2012’de TBMM’ye sunulmuştur, ancak söz konusu kanun henüz kabul edilmemiştir. Bu kanunun kabul edilmesi, Türkiye’nin yabancılarla olan ilişkilerini yöneten ve göçmen ile mültecilerin haklarını AB standartlarına ve uluslararası standartlara uygun olarak güvence altına alan tek ve tutarlı bir yasal çerçeve oluşturulması bakımından kilit niteliktedir.

2011 yılında, 217.206 kişiye, çalışma ve eğitim de dâhil olmak üzere çeşitli gerekçelerle Türkiye’de oturma izni verilmiştir. Türkiye, düzensiz göç için çok önemli bir geçiş ülkesi ve hedef ülke olma konumunu sürdürmektedir. Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmen sayısı 2011’de 44.415’e ulaşarak, 2010 yılı rakamlarına göre %26’lık bir artış göstermiştir. 1 Ocak ve 1 Temmuz 2012 tarihleri arasında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 14.559’a ulaşmıştır. Türk makamları tarafından sınır dışı edilen düzensiz göçmenlerin sayısı 2011 yılında 26.889 ve 1 Ocak - 1 Temmuz 2012 tarihleri arasında 4.739 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, AB’ye üye ülkelerin kolluk kuvvetleri tarafından, doğrudan Türkiye’den veya Türkiye üzerinden geçiş yaparak yasadışı yollarla AB’ye girerken veya girmeye çalışırken tespit edilen üçüncü ülke vatandaşlarının sayısı 2011 yılında 55.630’a ulaşmıştır. Bu da, 2010 rakamlarına kıyasla %2 gibi bir artışa tekabül etmiştir. Türkiye sınırları 2012’nin ilk yarısında da geçirgen olmaya devam etmiştir. 1 Ocak ilâ 15 Temmuz 2012 tarihleri arasında kalan dönemde, Türkiye’ye gelen veya Türkiye üzerinden geçiş yapan ve AB’ye üye ülkeler tarafından yakalanan düzensiz göçmen sayısı 25.944’tür.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun kabul edilmesi beklendiğinden, düzensiz göçmenlerin durumlarını iyileştirmeye yönelik kayda değer hiçbir idari tedbir alınmamıştır. Düzensiz göçmenlerin barındırılmasına yönelik genel kapasite 2011 yılında 2176’ya düşmüştür. Geri gönderme merkezlerindeki asgari yaşam standartları ve bu merkezlerin denetimi, hâlâ düzenlenmemiştir. İnsan kaynaklarının ve mali kaynakların yetersizliği, geri gönderme merkezlerindeki fiziki koşulların iyileştirilmesinde engel teşkil etmiştir. Van ve Bitlis’te, her biri 400 ilâ 600 kişi kapasiteli olan yeni geri gönderme merkezlerinin inşası, Van depremi nedeniyle tamamlanamamıştır. Düzensiz göçmenlere psiko-sosyal hizmet sağlanmasına ilişkin olarak yapılandırılmış bir yaklaşım henüz mevcut değildir.

Göçmenlerin adli yardıma erişimleri hâlâ sınırlıdır. Barolarda bu desteğin bağımsız bir biçimde sağlanması için gerekli kurumsal kapasite bulunmamaktadır. Sınırlı sayıdaki göçmenin gönüllü geri dönüşü, iki taraflı olarak finanse edilen projelerle ve Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) yardımıyla sağlanmaktadır. Göç yönetimi konusunda çalışan personelin eğitimine, ulusal kaynaklar kullanılarak ve AB’nin veya diğer ortakların desteği ile devam edilmiştir.

Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması 21 Haziran 2012’de paraflanmış olmakla birlikte henüz imzalanmamıştır. Bu anlaşmanın hızlı bir şekilde akdedilmesi ve etkili bir şekilde uygulanması büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda, mevcut iki taraflı geri kabul anlaşmalarının gerektiği şekilde uygulanması hususu öncelik taşımaktadır. Türkiye ve Yunanistan arasında mevcut ikili geri kabul protokolü, hâlâ çok sınırlı bir biçimde uygulanmaktadır. Şubat ayında, Türkiye ve Bosna-Hersek arasında bir geri kabul anlaşması imzalanmıştır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun kabul edilmesi beklendiğinden **iltica** alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesini, Sözleşme’nin getirdiği haklardan sadece Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacıların yararlanmasıyla sınırlandıran çekince temelinde uygulamaya devam etmektedir. AB bütçesinden finanse edilen, sığınmacılar ve mültecilere yönelik yedi kabul merkezinin inşası devam ederken

sığınma başvurularındaki yüksek artışın, kabul kapasitesi bakımından kritik düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Buna ilaveten, Türkiye'nin doğusunda Ekim 2011'de yaşanan depremin bir sonucu olarak, Türkiye'nin ulusal iltica sistemindeki en önemli "uydu şehirlerden" biri olan Van'da yaşayan mültecilerin çoğu barınma yerleri yıkıldığından şehir dışına çıkmak zorunda kalmışlar ve yerel halka sağlanan yardımdan çok az faydalanabilmişlerdir.

Türk makamları, Suriye'de krizin baş göstermesinden bu yana, Suriye vatandaşlarının Türkiye'ye süreklilik arz eden akını ile mücadelede yüksek seviyede yetkinlik ve operasyonel kapasite sergilemişlerdir. 2011 yılı Ekim ayı sonunda kampta kalanların tümüne tanınan açık uçlu geçici koruma statüsü ile fiili koruma durumu teyit edilmiştir. Bu statü, sınırların açık tutulmasını, insani yardım sağlanmasını ve Suriye vatandaşlarının ülkelerine zorla geri gönderilmelerinden kaçınılmasını içermektedir.

Resmi tahminlere göre, Türkiye'de bulunan Suriye vatandaşlarının yaklaşık sayısı 100.000'dir. Suriyeli vatandaşların pek çoğu, güneyde bulunan dört ilde kurulmuş olan kamplarda ve konteyner kentlerde kalmaktadır. Kamplardaki genel yaşam koşulları, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Avrupa Komisyonu İnsani Yardım ve Sivil Koruma Biriminin (ECHO) de dâhil olduğu birçok uluslararası gözlemciler tarafından övgüyle karşılanmıştır. BMMYK, Türk makamlarına kampların bulunduğu yerlerde yardımcı olmuş, kamplardaki işleyişi izlemiş, gözlemlemiş ve Hatay kayıt merkezinde, kayıt işlemlerine yönelik danışmanlık desteği vermiştir. Kamplardaki durumu izleme ve raporlama yapma imkânı sunulan gözlemcilerin sayısı giderek artmaktadır. Ancak, şeffaflığın tam olarak sağlanması ve iltica alanındaki sivil toplum örgütleri de dâhil ilgili diğer aktörlerin kamp tesislerine girmelerine izin verilmesi için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

Vize politikası konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. İçişleri Bakanlığı, Türkiye'deki kısa süreli kalışlar için yeni düzenlemeler getirmiştir. Ancak, Türkiye, dış sınırlardan geçişte vizesi olması gereken ve vatandaşları vizeden muaf tutulan ülkeleri sıralayan AB listelerine uyum sağlamamıştır. 2009'un başında başlatılan vize muafiyetlerinin ardından sınır kontrollerinin daha da güçlendirilmesi için hiçbir ilave tedbir alınmamıştır. Ayrıca Türkiye, vize politikasına ilişkin olarak üye ülkeler arasında ayırım yapmaya devam etmektedir. AB'ye üye 11 ülkenin vatandaşları, hâlâ Türkiye'ye girmeden önce vize almak zorundayken, 16 üye ülkenin vatandaşları ise bu yükümlülüğünden muaf. Konsolosluk personeline yönelik olarak, özellikle belge güvenliği konusunda eğitim düzenlenmesine açıkça ihtiyaç vardır.

Dış Sınırlar ve Schengen konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Sınır yönetimine ilişkin görevlerin ve koordinasyonun, uzman ve profesyonel bir sınır muhafaza teşkilatına devredilmesine ilişkin mevzuat, henüz Meclisin onayına sunulmamıştır. Entegre Sınır Yönetimi (ESY) taslak yol haritası henüz onaylanmamıştır. Kanunun ve ESY yol haritasının kabul edilmesinde yaşanan gecikmeler, kurumsal gelişme ve entegre sınır yönetiminin uygulanması önündeki en büyük kurumsal engeldir.

Kurum içi ve kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon, etkin bir sınır yönetimi sağlanması açısından büyük ölçüde geliştirilmelidir. Vali yardımcılarının görevlerini genişleterek, sınır birimlerinde idare amiri olarak görev yapmalarını öngören mevzuat değişikliği, Meclis'te henüz kabul edilmemiştir.

Mayıs 2012'de TC Dışişleri Bakanlığı ve Frontex arasında bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Bu Mutabakat Zaptı, eğitim faaliyetlerine ve ortak tatbikatlara katılım, Frontex uzmanlarının Türkiye'de görevlendirilmesi ve daha düzenli bir bilgi alışverişi ve risk analizinin yapılabilmesi de dâhil Türkiye ve Frontex arasında güçlendirilmiş operasyonel işbirliği için çerçeve oluşturulmasını mümkün kılmaktadır. Genel olarak, sınır yönetiminden sorumlu ilgili makamlar arasında yapılan ortak analizler de dâhil risk analizinin yapılmaması, yetersiz bir sınır yönetimine ve kaynakların etkin kullanılmamasına yol açmıştır.

Sınırlardan sorumlu tüm birimlere, dil eğitimi de dâhil olmak üzere yapılandırılmış eğitim

verilmesine ihtiyaç vardır. Sınırdaki görevli personelin rotasyonu, uzmanlığın sürdürülebilmesi açısından dikkatle gözden geçirilmelidir. Modern ve insani sınır gözetleme araçlarının, kara mayınlarının yerini alması öncelikli bir husustur. Kara sınırı geçiş noktalarının (BCP) operasyonel işlevselliği için yapılan mimari tasarımların yarattığı sorunların ele alınması gerekmektedir. Hem tasarım aşamasında hem de modernize edilmiş sınır kapılarının kullanımı sırasında, sınırlardan yerel ve merkezi düzeyde sorumlu birimlere düzenli olarak danışılması gerekmektedir. Bu durum, havaalanları transit bölgelerinde düzensiz göçün kontrol altına alınması için proaktif sınır kontrolü usul ve düzenlemelerinin yapılmasını mümkün kılmaktadır.

Kara sınırı geçiş noktalarında özel gümrük alanlarının bulunması, yerel düzeyde bir entegre sınır yönetimi sisteminin kurulması açısından büyük bir zorluk yaratmaktadır. Sınır yönetimi açısından komşu ülkeler, kaynak ülkeler ve hedef ülkeler ile olan işbirliğinin geliştirilmesi gereklidir. Sınırlardan sorumlu makamlar ve Türk Hava Yolları arasındaki güçlendirilmiş işbirliği, özellikle, iniş ve biniş öncesinde taramalar ve analizler yapılmasını temin edecek ortak bir eğitim ve daha etkin bilgi paylaşımıyla geliştirilmelidir.

Cezai ve hukuki konularda adli işbirliği alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Hukuki konularda adli işbirliği alanında, Türkiye, Özel Hukuk ve Ticaret Hukuku Konularında Adli ve Gayriadli Belgelerin Yurt Dışında Tebliği Hakkında 1965 tarihli Lahey Sözleşmesi ve Hukukî ve Ticarî Konularda Yabancı Ülkelerde Delil Sağlanması Hakkında 1970 tarihli Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin olarak ulusal kuruluşların takip edeceği ilke ve kuralları Kasım 2011’de düzenlemiştir. Çocukların korunması ile ilgili olarak, 2003 tarihli Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kabul edilmiş ve Mayıs 2012’de yürürlüğe girmiştir. Haziran 2012’de yürürlüğe giren Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanununun, yargıda iş yükünün azalmasını sağlaması, hukuki ve cezai uyuşmazlıkların hızlı, düşük maliyetli ve etkin bir şekilde çözümlenmesine hizmet etmesi ve sosyal barışı sağlamaya katkıda bulunması beklenmektedir. Bu kanun aynı zamanda, AB vatandaşlarına da uygulanmaktadır. Ancak Türkiye, 1996 tarihli Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Tedbirleri Hakkında Yetkiye, Uygulanacak Hukuka, Yetki, Tanıma ve Tenfize ve İşbirliğine Dair Sözleşmeyi henüz onaylamamıştır. Rapor döneminde, Türkiye, hukuki konularda adli işbirliği alanına giren 1.765 talep alırken, 6.779 talepte bulunmuştur.

Cezai konularda adli işbirliğine ilişkin olarak, Türkiye, Avrupa Yargı Ağının (EJN) mutlak toplantılarına katılım sağlamıştır. Beş hâkim, suçluların iadesi ve karşılıklı adli yardım talepleri ile ilgili uygulamaları kolaylaştırmak amacıyla Eurojust ve EJN temas noktası olarak görev yapmaktadır. Rapor döneminde Türkiye, toplam 96, AB’ye üye devletler ise yedi suçlu iadesi talebinde bulunmuştur. Türkiye’ye altı suçlu iade edilmiştir. Cezai konularda karşılıklı adli yardıma ilişkin olarak, Türkiye toplamda 491 talep alırken 2.933 talepte bulunmuştur. Suçluların iadesi kapsamında, altı kişi Türkiye’ye, iki kişi AB’ye üye devletlere iade edilmiştir.

Polis işbirliği ve örgütlü suçlarla mücadele alanında eşit düzeyde ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye, temel uluslararası sözleşmelere taraftır. 81 ilde toplum destekli polislik büro amirlikleri kurulmuştur. Ancak, kişisel verilerin korunmasına ilişkin bir yasanın olmaması, uluslararası düzeyde polis işbirliğini sınırlamaya devam etmekte ve Europol ile Operasyonel İşbirliği Anlaşmasının akdedilmesine engel olmaktadır. Bir irtibat yetkilisinin Europol’de görevlendirilmesi, ikili işbirliğinin geliştirilmesini destekleyecektir. Organize Suçlarla Mücadele Ulusal Stratejisinin (2010-2015) uygulanmasını sağlamak amacıyla kurulan İzleme ve Değerlendirme Kurulu, İçişleri Bakanlığının koordinasyonunda düzenli olarak toplanmaya devam etmektedir.

İnsan ticaretiyle mücadele konusunda kayda değer ilerleme sağlanamamıştır. Bu alana yönelik çerçeve kanuna ilişkin hazırlık çalışmaları devam etmiştir. İcracı bakanlıklar, sivil toplum temsilcileri, hukukçular ve akademisyenlerle istişari toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılar, ilgili uluslararası organlar ve AB ile de gerçekleştirilmiştir. İnsan ticaretine ilişkin güvenilir istatistiki verilerin toplanması için daha fazla çabaya ihtiyaç vardır. Ankara ve İstanbul’daki

insan ticareti mağdurlarına yönelik sığınma evleri ve Antalya'daki istasyon tipi sığınma evinde hizmet vermeye başlanmış ve bu evlere 2012 yılı bütçesinden mali destek sağlanmıştır. İnsan ticareti mağdurları için ücretsiz olarak hizmet veren 157 yardım hattı hizmet vermeye devam etmektedir.

Bilişim Suçlarıyla Mücadele Daire Başkanlığının 2011 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmasını takiben, Şubat 2012'de il düzeyinde bağlı birimler oluşturulmuştur. Türkiye, 2010 yılında imzalanmış olan Avrupa Konseyi Bilişim Suçları Sözleşmesini henüz onaylamamıştır. Adli tıp alanına ilişkin olarak, ulusal parmak izi ve DNA veri bankası hâlâ kurulmamıştır. Kolluk alanında veri toplama ve veri analizi hususunun geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Emniyet Genel Müdürlüğü, 71 ilde tanık koruma şube müdürlükleri kurmuştur. Kurumlar arası işbirliğinin güçlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Terörle mücadele alanında ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesini ve Nükleer Terörizm Faaliyetlerinin Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmeyi onaylamıştır. Ancak, Türkiye'nin Terörizmin Finansmanı ve Suçtan Elde Edilen Gelirlerin Aklanması, Aranması, Elkonması ve Müsaderesi Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesini onaylaması gerekmektedir. Mali Eylem Görev Gücü (FATF) gerekliliklerinin karşılanması açısından Terörizm Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun Tasarısının kabul edilmesi gerekmektedir. Terörizmin, Terörle Mücadele Kanunundaki geniş kapsamlı tanımı hâlâ ciddi bir endişe konusudur (*Bkz. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki durum ve ifade özgürlüğü*).

Türkiye, hâlâ PKK'nın terör saldırılarına maruz kalmaktadır.

Türkiye, terörle mücadele konusunda AB ile olan diyalogunu etkili bir şekilde yürütmektedir. Ancak, kişisel verilerin korunmasına ilişkin bir yasanın olmaması, Türkiye'nin Europol ile Operasyonel İşbirliği Anlaşmasını akdetmesini engellemekte, Eurojust'la ve diğer AB'ye üye ülkelerle olan adli işbirliğini sınırlandırmaktadır.

Uyuşturucu alanında işbirliği konusunda, bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bağımlılıkla Mücadelede Ulusal Politika ve Strateji Belgesinin (2006-2012) uygulanmasına yönelik İkinci Ulusal Eylem Planının (2010-2012) ara değerlendirmesi Şubat 2012'de yapılmıştır. Erken Uyarı Sistemi Çalışma Grubu tarafından yürütülen faaliyetlerin bir sonucu olarak, 32 yeni psikoaktif madde Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun kapsamına dâhil edilmiştir. Türk kolluk kuvvetleri, 76.392 kg kenevir, 592 kg kokain, 7.294 kg eroin ile 1.364.253 adet ekstazi tabletinin ele geçirilmesi ile sonuçlanan başarılı operasyonlar gerçekleştirmiştir. Almanya ile birlikte, iki kontrollü teslimat operasyonu gerçekleştirilmiş, bu operasyonların sonucunda 2 kg kokain ele geçirilmiştir.

Türkiye'nin, Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezine (EMCDDA) katılımına ilişkin anlaşma Haziran 2012'de onaylanmıştır. Türkiye, EMCDDA'ya her yıl raporlama yapmakta ve Reitox odak noktası başkanları toplantılarına gözlemci olarak katılmaya devam etmektedir. Ancak, Reitox Ulusal Odak Noktasının (TUBİM) statüsü ve insan kaynakları daha da güçlendirilmelidir. 22 adet tedavi merkezi bulunmaktadır, dolayısıyla genel kapasite sınırlıdır. Uyuşturucu ile mücadelede daha dengeli ve etkin bir yaklaşımın benimsenmesi için koşulları daha iyi olan tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinin kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Veri toplama ve analiz etme kapasitesi geliştirilmelidir.

Gümrük işbirliği alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. 2011'de kurumsal çerçevede değişiklik yapılarak Gümrük Müsteşarlığı kaldırılmış, yerine Gümrük ve Ticaret Bakanlığı kurulmuştur.

Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğüne bağlı ana birimlerin görev ve sorumlulukları revize edilmiş, bölge teşkilatı yeniden şekillendirilmiştir. Alanında uzmanlaşmış Gümrük Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüklerinin sayısı 18'den 29'a yükseltilmiştir. Her bölge müdürlüğünde, yerel gümrük birimleri arasında risk analizi ve profil çıkarmaya ilişkin olarak

koordinasyon ve işbirliğini mümkün kılacak bir risk analizi birimi kurulmuştur. Risk yönetiminin uygulanması için ilave eğitime ihtiyaç vardır. Bir adet merkezi araç takip sistemi ve birkaç mobil denetim birimi kullanımdadır. Ancak Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü, birçok sınır geçiş noktasında personel sayısını artırmalıdır.

Avro sahteciliğine yönelik tedbirler için Bkz. *Fasıl 32 - Mali Kontrol*

Sonuç

Sonuç olarak, adalet, özgürlük ve güvenlik alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, Suriyeli mültecilere insani yardımı başarılı bir biçimde sağlamaktadır, ancak, iltica sistemi hâlâ AB standartlarından uzaktır. Türkiye, düzensiz göçü önlemek için kapasitesini artırmalıdır. Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasının akdedilmesi ve mevcut geri kabul yükümlülüklerinin tam anlamıyla yerine getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun ve sınır yönetimi alanındaki reformların kabul edilmesi hâlâ öncelikli hususlardır. Vize mevzuatının uyumlaştırılması konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Terörizmle ve örgütlü suçlarla mücadele konusunda reformlara ihtiyaç vardır. Verilerin korunmasına ilişkin uygun mevzuatın olmaması, AB ile, polis ve adli işbirliğinin geliştirilmesini engelleyen temel sebeplerden biridir. Genel olarak, bu fasıldaki uyum erken aşamadadır.

4.25. Fasıl 25: Bilim ve Araştırma

Araştırma ve yenilik politikası konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, araştırma ve yenilik kapasitesini ulusal düzeyde güçlendirmeyi sürdürmüştür. 2011'deki yeni örgütsel yapının uygulamasına, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının kurulmasının ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ile Türkiye Bilimler Akademisinin (TÜBA) yapısındaki örgütsel değişikliklerin ardından başlanmıştır.

Yedinci AB Araştırma **Çerçeve Programına** (7. ÇP) katılım düzeyi, %21,2'lik AB ortalaması ile kıyaslandığında %16,5'lik bir ortalama başarı oranıyla, sunulan ve başarılı bulunan projeler bakımından artmıştır. Türkiye, özellikle Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Bilgi Tabanlı Biyo-Ekonomi (gıda, tarım ve biyoteknoloji alanı), Taşımacılık ve Güvenlik gibi tematik alanlarda başarılıdır ve 7. ÇP ile Marie Curie Eylemlerine katılan KOBİ'lerin sayısı bakımından oldukça iyi durumdadır. Türkiye, iyi geliştirilmiş ve etkin iletişim ağına sahip Ulusal Temas Noktaları Ağı ile oldukça iyi bir idari kapasiteye sahiptir. Sağlık ve çevre gibi bir takım kilit konulardaki katılım ve toplam başvuru sayısı hâlâ düşük seviyededir. Fikirler Özel Programı gibi spesifik programlara katılım oranı düşük seviyededir. Türkiye, Avrupa'daki başlıca toplumsal zorlukları ulusal araştırma faaliyetlerini uyumlaştırmak suretiyle ele almayı amaçlayan Yenilikçilik Birliği çerçevesinde bazı Ortak Programlama Girişimlerine katılmaktadır. Türkiye, Stratejik Enerji Teknolojisi Planında ortak ülke olarak yer almakta ve aktif ve sağlıklı yaşlanma, su ve sürdürülebilir tarım konularında Avrupa Yenilikçilik Ortaklıklarına aktif katılım sağlamaktadır.

Türkiye, Euratom Yedinci Araştırma Çerçeve Programına (2011-2013) üçüncü ülke olarak katılmaktadır.

Ortak Araştırma Merkezi (OAM) ile etkin işbirliği, Türk araştırmacıların OAM'nin çalıştaylarına, üst düzey toplantılarına, OAM projelerine ve ağlarına katılmaları ve OAM kurumlarında görevlendirilmeleri suretiyle devam etmiştir. Türkiye ile OAM arasında Temmuz 2007'de imzalanan mutakabat zaptından bu yana, toplam 30 Türk araştırmacı, OAM kurumlarında çalışmak üzere TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir. 2012 yılının ortasında, mutakabat zaptı beş yıllık bir süre için yenilenecektir.

Türkiye, **Avrupa Araştırma Alanı** konusunda, ulusal araştırma ve yenilik kapasitesini daha fazla güçlendirmek amacıyla bir takım önemli tedbirler almış ve ulusal stratejilerini güncellemiştir. Türkiye Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK), Aralık 2011'deki toplantısında, hedef belirleme ve politika araçları yoluyla araştırma ve yenilik kapasitesinin artırılmasını ve iyileştirilmesini amaçlayan bir takım kararlar almıştır.

2010 yılını kapsayan TÜİK Ar-Ge faaliyetleri araştırmasına göre, GSYH'deki genel Ar-Ge payı 2009'daki %0,85 seviyesinden biraz azalarak %0,84'e inmiştir; ancak 2009 yılındaki 6,6 milyar avro ile karşılaştırıldığında özel sektörün payı, %12'lik bir artış göstererek 7,4 milyar avroya ulaşmıştır. 2010 yılında tam zamanlı araştırmacıların sayısı, 2009 yılındaki 58.000'e kıyasla artarak 64.000'e ulaşmıştır.

Kamu kurumları, yerel üniversiteler, sanayi ve sivil toplum kuruluşları dâhil, yerel paydaşların katılımı yoluyla il düzeyinde bilim, teknoloji ve yenilik kapasitelerinin geliştirilmesini amaçlayan TÜBİTAK İl Yenilik Platformları Destek Programı kapsamında desteklenmek üzere, beş il (Elazığ, Aydın, Diyarbakır, Hatay ve Siirt) seçilmiştir.

TÜBİTAK ayrıca, özel sektör tarafından yürütülen araştırma, teknolojik gelişme ve yenilik projelerinin finansmanı, teknolojik girişimciliğin finansmanı ve eş-finansman destekli Uluslararası Deneyimli Araştırmacı Dolaşım Programı dâhil, yeni destek programları da başlatmıştır. 7. ÇP kapsamında da kısmen desteklenen yeni bir burs programı, yerli/yabancı uyruklu tüm deneyimli araştırmacıların hareketliliğini artırmayı ve kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2016 yılına kadar 16 büyükşehir belediyesinde ve 2023 yılına kadar Türkiye'nin 81 ilinin tamamında, bilim merkezlerinin kurulacağını açıklamıştır. Türkiye'nin ilk bilim merkezinin 2013 yılında Konya'da açılması planlanmaktadır.

Sonuç

Bilim ve araştırma alanında iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye'nin kapasitesinin daha fazla güçlendirilmesi için adımlar atılmıştır ve Türkiye'nin Avrupa Araştırma Alanına entegrasyonu olumlu yönde ilerlemektedir. Türkiye'nin AB Araştırma Çerçeve Programına (7. ÇP) katılım ve başarı oranı artmıştır, ancak sunulan tekliflerin kalitesinin güçlendirilmesi ve araştırmacıların niteliğinin artırılması bakımından daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Genel olarak, Türkiye'nin bu alandaki hazırlıkları iyi durumdadır.

4.26. Fasal 26: Eğitim ve Kültür

Eğitim, mesleki eğitim ve gençlik alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Kamuoyunun Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programlarına ilgisi büyük oranda artmaya devam etmiş ve her iki programın tüm alt eylemlerine yapılan hibe başvurularının sayısında önemli bir artış söz konusu olmuştur. Türk Ulusal Ajansı, yararlanıcı kuruluşlar ve kişilerle toplamda 3.000'in üzerinde hibe sözleşmesi imzalamıştır. Toplamdaki nihai yararlanıcı sayısı 55.000'e ulaşmıştır ve daha fazla projenin desteklenmesini sağlamak amacıyla Mutabakat Zaptı'nda, Türkiye'nin programlara yaptığı mali katkıyı 2012 ve 2013 yılları için sırasıyla %40 ve %60 oranında artırmak için değişiklik yapılmıştır. TBMM, 2014 yılında başlayacak bir sonraki programlama dönemi için Ulusal Ajans çalışanlarının sayısını 50 kişilik bir ilaveyle toplamda 220'ye çıkartan bir kanunu kabul etmiştir.

Türk Eğitim Kanunu'nda, zorunlu eğitim süresini 8 yıldan 12 yıla çıkaran ve okullar için yeni bir yaklaşım getiren (8+4 yerine 4+4+4) değişiklik, Nisan 2012'de yürürlüğe girmiştir. Kanun, farklı okul türleri, örneğin ortaokullarda, genel ve mesleki okullar (imam hatip okullarının orta kısımları) arasında seçim yapma esnekliğini de içerecek şekilde mevcut eğitim sistemine bazı

değişiklikler getirmiştir. Böylece çocukların 14 yerine 10 yaşında dini eğitim almaya başlayacak olmasıyla birlikte, yeni mevzuatın sunulma yöntemi Türkiye’de tartışmalara yol açmıştır.

2011-12 eğitim yılında, zorunlu okul öncesi eğitimin 81 ilin 71’ine genişletilmesinin ardından, 2011-12 öğretim yılı için 4-5 yaş arası öğrencilerdeki okul öncesi eğitime kayıt oranları %43,1’den %44’e yükselmiştir ve okul öncesi eğitimdeki öğrencilerin ve öğretmenlerin sayısı sırasıyla %5,6 ile %15,6 oranlarında artmıştır. Ancak, yeni Eğitim Kanunu ile birlikte, tüm illerde zorunlu okul öncesi eğitim verilmesi hedefi terk edilmiştir. İlkokula net kayıt olma oranı yaklaşık %99’a ulaşmıştır. Orta öğretimde ise, kayıt olma oranı %67,4’e yükselmiştir ve cinsiyetler arası dengesizlik %2,5 daralmıştır. Başta kız öğrenciler için olmak üzere, tüm düzeylerde kayıt oranlarının artırılmasına yönelik çabaların devam ettirilmesi, okul terklerini azaltmak amacıyla kullanılan etkili müdahale stratejileri açısından önemli bir sorun olmayı sürdürmektedir.

Türkiye, Bolonya süreci tavsiyelerini uygulama bakımından ileri bir aşamadır. Yükseköğretim alanında, 2012 yılında 6 üniversitenin kurulmasıyla birlikte Türkiye’deki üniversitelerin toplam sayısı 168’e ulaşmıştır. Bununla birlikte, öğretim elemanı sayısı ve altyapı bakımından önemli nitelik farklılıkları mevcuttur. Yeterliliklerin tanınması, kalite güvencesi ve Avrupa Yeterlilik Çerçevesine (AYÇ) dayanan ulusal yeterlilik çerçevesinin oluşturulması da diğer zorluklar arasındadır. Mesleki Yeterlilik Kurumu, Kasım 2011’den itibaren yeterlilik sürecinin tamamından sorumlu tek organdır. Ancak, bağımsız ve tam olarak işleyen, Avrupa standartları ve kılavuzları ile uyumlu bir Kalite Güvencesi ve Akreditasyon Ajansı hâlâ kurulmamıştır. Yükseköğretim için oluşturulmasına karar verilen kalite güvence ajansı için hazırlıklar ise henüz başlamamıştır.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Kasım 2011’de üniversiteye giriş sınavında veya Lisans Yerleştirme Sınavında meslek lisesi mezunlarının nihai puan hesaplanmasında uygulanan düşük katsayı sisteminin kaldırılmasına karar vermiştir. 4+4+4 Kanunu bu kararı teyit etmiştir.

YÖK, Tunceli Üniversitesinin Zazaca ve Kürtçe dil bölümleri açma yönündeki önerisini Aralık 2011’de onaylamıştır. Böylece, Tunceli Üniversitesi dört yıllık lisans eğitimi veren Zazaca ve Kürtçe dil bölümleri açabilecektir.

Türkiye’de, hayatboyu öğrenmedeki gelişme oldukça erken aşamadır ve özellikle ülkenin en dezavantajlı bölgelerinde çabaların artırılması ve koordine edilmesi gerekmektedir. Yetkilendirme usullerinin kabul edilmesiyle birlikte, Ulusal Mesleki Yeterlilik Sistemine ilişkin düzenleyici çerçeve somut olarak oluşturulmuştur, ancak yakın gelecekte yalnızca birkaç sektörel belgelendirme kuruluşu faaliyete geçebilecektir. Ulusal Yeterlilik Çerçevesinin 2012 yılında kabul edilmesi planlanmaktadır.

Kültür alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Kültürel Temas Noktası tarafından gösterilen çabalara rağmen, Türkiye’nin, AB’nin Kültür Programına katılımı görece düşük kalmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Programı ve eş-finansman sağlayan kuruluşlar veya sponsorlar için vergi muafiyeti sağlayarak Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu’nu genişletmiştir. Aynı zamanda, Göreme, İznik ve İstanbul’daki örneklerde görüldüğü üzere, kültürel mirasın korunmasında etkisiz olunması veya geç kalınması endişe yaratmıştır.

Türkiye, Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Desteklenmesine ilişkin UNESCO Sözleşmesi’ni henüz onaylamamıştır.

Sonuç

Eğitim ve kültür alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Kamuoyunun, Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programlarına ilgisi artmaya devam etmiştir. Türkiye, zorunlu eğitimi 8 yıldan 12 yıla

çıkarmıştır. Kültür alanında sınırlı ilerleme kaydedilirken, mevzuat uyumu bakımından ilerleme kaydedilmemiştir. Genel olarak, Türkiye bu alanda nispeten ilerleme sağlamıştır.

4.27. Fasil 27: Çevre ve İklim Değişikliği

Çevre alanında *yatay mevzuatta* hemen hemen hiç ilerleme kaydedilmemiştir. Çevresel Sorumluluk ve INSPIRE direktiflerinin iç hukuka aktarılması için hazırlıklar devam etmiştir. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Direktifi konusunda, sınır ötesi istişareler yapılmasına yönelik usuller uyumlu hale getirilmemiştir ve Türkiye, ÇED konusunda sınır ötesi işbirliğine yönelik genel ikili anlaşmalar taslağını henüz ilgili üye devletlere göndermemiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz kıyısında inşa edilmesi planlanan Türk-Rus nükleer güç santrali, ulusal ve uluslararası kamuoyunda kaygı yaratmaya devam etmektedir. Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) Direktifi'nin iç hukuka aktarılması henüz tamamlanmamıştır. Çok sayıda büyük hidroelektrik santralinin inşa edilmesine yönelik planlar için stratejik çevresel değerlendirme veya uygun ÇED çalışmaları yapılmamıştır.

Hava kalitesi konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Ulusal Emisyon Tavanları Direktifinin iç hukuka aktarılması ve uygulanması için hazırlıklar devam etmiştir. Hava kalitesi ile ilgili mevzuatın uygulanması ve yürütülmesine yönelik idari kapasite hâlâ yetersizdir.

Elektrikli ve elektronik atık eşyaların kontrolü ile ilgili mevzuatın kabul edilmesiyle birlikte, *atık yönetimi* konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Düzenli depolama tesislerinin AB standartlarına getirilmesi ve tehlikeli atıkların yönetiminin iyileştirilmesine yönelik çabalar devam etmiştir. Ayırma ve geri dönüşüm kapasitesi artırılmıştır. Türkiye'nin, atık yönetimi planlarını hazırlaması ve uygulamasıyla bağlantılı olarak, AB atık çerçeve direktifi gerekliliklerini hâlâ yerine getirmesi gerekmektedir.

Yeni su kanunu ve nehir havzası yönetimi ile yer altı suları ve içme suyuna ilişkin mevzuatının kabul edilmesiyle birlikte, *su kalitesi* konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Nehir havzası koruma eylem planlarının, nehir havzası yönetim planlarına dönüştürülmesine yönelik hazırlıklar devam etmektedir. Ancak, su yönetimine ilişkin kurumsal çerçeve henüz nehir havzası düzeyinde örgütlenmemiştir ve su sektörünün Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinden ayrılmasının ardından, kurumsal koordinasyon konusunda sorunlar yaşanmıştır. Su yönetimi konularında bilimsel tavsiyelerde bulunmak üzere Türkiye Su Enstitüsü kurulmuştur. Su konularıyla ilgili sınır ötesi istişareler ilerlemekle birlikte hâlâ erken bir aşamadadır. Yunanistan sınırındaki Ergene Nehri için Ergene Havzası Koruma Eylem Planı hazırlanmıştır ve İstanbul'a su temini planlarının, Mutludere (Revze) nehri ağzında bulunan Natura 2000 alanları üzerindeki potansiyel etkisi konusunda Bulgaristan ile yürütülen görüşmeler sürmektedir. Son dönemdeki yatırımlara bağlı olarak, atık su arıtımı kapasitesi artmıştır.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin kabulüyle birlikte, *doğa koruması* konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Doğa koruması ile ilgili çerçeve mevzuat ve ulusal biyo-çeşitlilik stratejisi ile eylem planı henüz kabul edilmemiştir. Potansiyel Natura 2000 alanları henüz belirlenmemiştir. Büyük ölçekli su ve enerji altyapısının tesis edilmesinin, bu alanlar üzerinde yaratacağı olası olumsuz etkiler önemli bir sorun olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Bozuk orman alanlarının özelleştirilmesi hakkındaki kanun, Türkiye'deki orman habitatlarının azalacağı yönünde endişelere sebep olmaktadır.

Endüstriyel kirlenmenin kontrolü ve risk yönetimi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Endüstriyel kirlenmenin kontrolüne ilişkin yönetmelik değiştirilmiştir ve Türkiye, petrol kirliliğinin iyileştirilmesi hakkındaki uluslararası anlaşmada yapılan değişiklikleri onaylamıştır (1971 Petrol Kirliliği Zararının Tazmini için bir Uluslararası Fonun Kurulması İle İlgili Uluslararası Sözleşme'yi Değiştiren 1992 Protokolü'nün Tazminat Limitleri Değişikliklerine dair Karara Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun). Seveso II'ye yönelik bir Düzenleyici Etki Analizi (DEA) 2012 yılında tamamlanmıştır. Endüstriler için internet tabanlı izin sistemi oluşturulmuştur, ancak entegre izin sisteminin kurulması hâlâ erken aşamadadır.

REACH dâhil *kimyasallar* konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Etkili uygulama için kapasite hâlâ yetersizdir.

Gürültü konusundaki mevzuat uyumu ileri düzeydedir ancak, gürültü haritalarının ve eylem planlarının hazırlanması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir.

İklim değişikliği konusunda genel politika geliştirilmesi bakımından sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, 2023 yılına kadar olan süreyi kapsayan İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planını (İDEP) kabul etmiştir. İDEP kapsamında, bina, sanayi, ulaştırma, atık, tarım ve ormancılık sektörlerindeki birincil enerji yoğunluğu ve enerji tasarrufu bakımından büyük emisyon azaltımı öngörülmesine rağmen, genel bir ulusal hedef kabul edilmemiştir. İklim faaliyetinin fırsat ve zorluklarına ilişkin olarak tüm düzeylerde farkındalık yaratılmasına kayda değer biçimde ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) Ek 1’de yer alan gelişmiş ülkeler arasında olmasına rağmen, uluslararası düzeyde söz konusu Ek 1’e taraf olan diğer ülkelerden farklı bir konuma sahip olduğunu ifade etmeyi sürdürmüştür. Bu husus, Aralık 2011’de Durban’da gerçekleşen 17. Taraflar Konferansında tanınmıştır.

Türkiye, en büyük sera gazı emisyonu gerçekleştiren ülkelerden biri olmakla birlikte, 2020 yılı için henüz bir sera gazı emisyon azaltım hedefi belirlememiştir. Türkiye, BMİDÇS kapsamında beşinci ulusal bildirimini henüz sunmamıştır. Bununla birlikte, Türkiye sera gazı envanterlerini, gerektiği şekilde yıllık bazda göndermektedir. Türkiye, AB’nin bazı resmi tutumlarını benimsemiştir.

Türkiye, artık Katılım İçin Bölgesel Çevre Ağı (RENA) kapsamındaki iklim çalışmalarına düzenli katılım sağlamamaktadır. Nisan 2012’de RENA kapsamında AB-Türkiye İklim Değişikliği İşbirliği konusunda üst düzey katılımın sağlandığı başarılı bir konferans gerçekleştirilmiştir.

Türkiye, sera gazı emisyonlarının izlenmesine ilişkin bir yönetmelik kabul etmiştir. Türkiye, emisyon ticareti konusunda farkındalık yaratmak için bazı adımlar atmıştır. Bununla birlikte, Türkiye’nin Ek 1’e taraf ülke olarak azaltım hedefinin bulunmayışı, bu alanda ilerleme kaydedilmesinde engel teşkil etmektedir. AB’nin çaba paylaşımı kararına uyum sağlanması yönünde adım atılmamıştır. İklim değişikliği alanındaki diğer mevzuata ilişkin olarak ilerleme kaydedilmemiştir ve Türkiye’nin AB mevzuatına uyum sağlamak ve mevzuatı uygulamak için daha fazla adım atması gerekmektedir.

İdari kapasite konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Geçen yıl gerçekleştirilen kapsamlı idari yeniden yapılanma, su ve doğa koruma alanındaki sorumlulukların bölünerek tahsis edilmesiyle sonuçlanmıştır. Yeni kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığında, çevre ve kalkınma gündemleri arasında hâlâ denge kurulması gerekmektedir ve özellikle büyük altyapı projelerinin uygulanması sırasında çevresel unsurlara yeterli önemin verilmediği ve çevreyle ilgili STK’lar da dâhil, anlamlı bir kamu istişare süreci sağlanması için gereken istek ve yetenek konusunda eksiklikler olduğu yönünde endişeler mevcuttur. Başta denetim, izleme ve izin olmak üzere, çevre yönetimi alanında il bazındaki yetkilerin kaybedilmesine ilişkin bazı kaygılar söz konusudur. Çevre ve iklim değişikliği alanlarında sorumlulukları olan çeşitli kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi için daha fazla çaba gerekmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesindeki iklimle ilgili birimin daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç

Çevre ve iklim değişikliği alanında daha fazla uyum sağlanması bakımından düzensiz ilerlemeler kaydedilmiştir. Mevcut korunan alanların ve potansiyel Natura 2000 alanlarının sürdürülebilirliğine özel önem verilmelidir. Özellikle kayda değer sayıdaki ülkelerin uluslararası düzeyde taahhütlerde bulunup yurt içinde harekete geçmelerinden dolayı, hem yurt içinde hem de uluslararası düzeyde daha iddialı ve koordineli bir iklim politikasının oluşturulmasına ve uygulanmasına duyulan ihtiyaç devam etmektedir. İdari kapasite konusunda ilerleme

kaydedilmemiştir. Tüm düzeylerdeki ilgili makamlar arasında koordinasyon ve işbirliğinin yanı sıra, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının çevre gündeminin güçlendirilmesi gerekmektedir. Genel olarak bu alandaki hazırlıklar erken aşamadadır.

4.28. Fası 28: Tüketicinin ve Sağlığın Korunması

Tüketicinin korunması alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Tüketici hareketi zayıf kalmaya devam etmektedir. Tüketici STK'larının politika oluşturulması ve yasal düzenleme yapılması faaliyetlerine aktif katılımlarının sağlanması için yapıcı ve düzenli bir diyalog mekanizması geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. İstisari nitelikteki yıllık Tüketici Konseyi rapor döneminde toplanmadığından alınan önceki kararlara ilişkin bir takip olmamıştır.

Ürün güvenliğine ilişkin konularda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Ulusal Piyasa Gözetimi ve Denetimi Strateji Belgesi 2012-2014 yılları için gözden geçirilmiş ve Bakanlar ve piyasa gözetim ve denetim kurumlarının başkanlarından oluşan ve ilk toplantısını Temmuz 2012' de gerçekleştiren Piyasa Gözetimi, Denetimi ve Ürün Güvenliği Değerlendirme Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Genel ürün güvenliği mevzuatının revizyonu konusunda ilerleme kaydedilmemiştir (*Ayrıca bkz. Fası 1-Malların serbest dolaşımı*).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı çocuk bakım ürünleri, plastik dekoratif malzemeler, mıknaatılar, banyo ürünleri ve mumlarla ilgili güvenlik risklerine ilişkin asgari güvenlik şartlarını belirleyen bir tebliğ kabul etmiştir. Tebliğ, ürünün uygunluğuna dair kontrolü zorunlu tutmaksızın uyumlaştırılmış ulusal standartlara atıfta bulunmaktadır. AB veya AB üyesi olmayan ülkelerden yapılacak ithalata ilişkin belirli bir hüküm içermemektedir ve piyasadaki tüm ürünlere uygulanabilir. Söz konusu tebliğ, Ocak 2013'te yürürlüğe girecektir.

Ürün güvenliği ile ilgili olmayan konularda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Geçtiğimiz yıl Gümrük ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğünün kurulmasından sonra, tüketicinin korunması alanında uzman yardımcısı istihdam edilerek idari kapasite geliştirilmiştir. AB gereklilikleri ile uyumlu bir tüketicinin korunması mevzuatı taslak çalışmasının devam etmesi için akademisyen ve kamu görevlilerinden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Ancak, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun henüz kabul edilmemiştir. Uygulamaya ilişkin olarak, tüketici mevzuatının yasal yorumlamasının daha tutarlı ve daha kaliteli bir biçimde yapılması da dâhil olmak üzere, tüketici mahkemelerinin ve hakem heyetlerinin kapasitelerinin daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir. Tüketici mahkemesi kararlarına erişilememektedir. Tüketici şikâyetlerine ilişkin herhangi bir istatistiki veri mevcut değildir.

Halk sağlığı alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. *Yatay konulara* ilişkin olarak, sağlık sisteminde devam eden kurumsal reform Sağlık Bakanlığının idari kapasitesinin gelişmesini sağlamıştır. Reform aynı zamanda temel sağlık hizmetleri, bulaşıcı hastalıklar kontrol programları, bulaşıcı olmayan hastalıklar/programlar ve kanser, laboratuvarlar ve tüketicinin ve işçilerin güvenliği konularında uygulamadan sorumlu olan bir Ulusal Halk Sağlığı Kurumunun kurulmasını da içermektedir.

Türkiye, *tütün kontrolü* konusunda, AB müktesebatından kaynaklanan yükümlülüklerini karşılamakta ve ayrıca ilgili Konsey tavsiye kararlarını bütünüyle dikkate almaktadır. Türkiye bölgedeki önde gelen ülkelerden biridir ve Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesine de aktif olarak taraftır.

Bulaşıcı hastalıklar konusunda, idari reform Ulusal Halk Sağlığı Kurumu bünyesinde Erken Uyarı-Yanıt ve Saha Epidemiyolojisi eğitim birimi kurulmasını sağlamıştır. Birimin rolü ulusal erken uyarı ve yanıt faaliyetlerini koordine ve kontrol etmek ve yerel/il düzeyinde faaliyet gösteren birimlere destek sağlamak ve ilgili uluslararası kuruluşlarla bilgi değişimini kolaylaştırmaktır. Uygulama kapasitesi güçlendirilmektedir, ancak AB mevzuatı ve uluslararası sağlık düzenlemeleri doğrultusunda tutarlı bir izleme ve sürveyans sistemi sağlanmasına yönelik

çabaların devam etmesi gerekmektedir. Gerçek anlamda bir HIV/AIDS politikasının bulunmamasından dolayı, görülme sıklığının arttığı bu hastalık hakkında kamuoyu farkındalığının artırılması gerekmektedir.

Kan, doku, hücre ve organlar konusunda, mevzuat uyumuna ilişkin olarak bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Doku Tipleme Laboratuvarları Yönergesi, Kompozit Doku Nakli Endikasyon Listesi ve Kompozit Doku Nakli Donör İçerme ve Dışlama Listesi Kasım 2011’de yayımlanmıştır. Organ ve doku nakli merkezlerinin yönetimini de kapsayan Organ ve Doku Nakli Hizmetleri Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Yeni idari yapılanma bakımından, doku ve hücreler ile organ nakil hizmetleri Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde tek bir birim altında toplanırken, kan hizmetleri birimi ayrı bir birim olarak bırakılmıştır.

Ruh sağlığı konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. 2011 tarihli Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planının ardından, 42 ilde 50 yeni toplum ruh sağlığı merkezi kurulmuştur. Ruh sağlığı sorunları olan kişilerin toplumla bütünleştirilmesini teşvik etmek için bazı ümit verici tedbirler alınmıştır. Bu hedef grubun güçlendirilmesi ve insan haklarının korunması yönünde daha fazla adım atılması önerilmektedir.

Sonuç

Tüketicinin ve sağlığın korunması alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Tüketicinin korunması alanında kilit mevzuat hâlâ kabul edilmemiştir ve tüketici hareketi zayıf kalmaya devam etmektedir. Türkiye halk sağlığı konusunda yeni idari yapılar oluşturmuştur. Bunların işleyişinin yakından izlenmesi gerekmektedir. Bu konudaki hazırlıklar olumlu yönde ilerlemektedir.

4.29. Fasal 29: Gümrük Birliği

Gümrük mevzuatına ilişkin düzensiz bir ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, ağırlıklı olarak özet beyana ilişkin kuralları kabul ederek gümrük kanununu uygulayan hükümleri değiştirmiştir. Türkiye, malların Birleşik Nomenklatürde sınıflandırılmasına ilişkin tüzüklerle uyum sağlamıştır. Fikri mülkiyet hakları konusunda daha fazla uyuma ihtiyaç bulunmaktadır. Başta giriş noktalarında gümrüksüz satış mağazalarına izin veren mevzuat olmak üzere, serbest bölgeye ilişkin kurallar ve vergi muafiyeti mevzuatı AB müktesebatı ile tam uyumlu değildir. Rapor döneminde Türkiye, malların AB’de serbest dolaşımda bulunmasına rağmen, belirli dokuma kumaşlar ve hazır giyim ürünlerinde bir grup üçüncü ülkelere değişen oranlarda ilave gümrük vergisi uygulamış, dolayısıyla AB ve Türkiye’nin serbest ticaret ortakları menşeli ürünleri kapsam dışı bırakmıştır.

Gözetim ve tarife kotalarının yönetimine ilişkin kurallar AB müktesebatı ile tam uyumlu değildir. Özellikle işlenmiş tarım ürünlerine yönelik tarife kotalarına ilişkin ilerleme kaydedilmemiştir. İlgili gümrük işlemleri AB’de serbest dolaşım için hâlihazırda tamamlanmış olduğundan, uygunluk değerlendirme kontrollerine tabi olan üçüncü ülke menşeli ürünlerin menşe beyanının sunulması gerekliliği Gümrük Birliği ile uyumlu değildir. Türkiye-AB Gümrük Birliğinin bir sonucu olarak, gümrük mevzuatı konusundaki hazırlıklar olumlu yönde ilerlemektedir.

İdari ve operasyonel kapasite konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Güvenlikle ilgili gümrük uygulama kapasitesinin güçlendirilmesi için daha fazla çaba sarf edilmiştir. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, bölge müdürlüklerini ve bunların bünyesinde hizmet veren yerel gümrük müdürlüklerini yeniden düzenlemiştir. Bölge müdürlüklerinde risk analizi birimleri kurulmuş ve yerel düzeyde hizmet veren kaçakçılıkla mücadele ve istihbarat birimlerinin sayısı artırılmıştır. Fiziksel denetimlerin sıklığı bir miktar azaltılmıştır; ancak fiziki kontroller ile belge kontrollerini azaltmak ve risk analizi usullerini geliştirmek için risk yönetimi sisteminde ilave gelişmeler kaydedilmesi gerekmektedir. Risk analizinin malların giriş ve çıkışından önce elektronik olarak yapılabilmesini sağlamak için özet beyanlara ilişkin otomatik bir risk yönetimine ihtiyaç

bulunmaktadır. Basitleştirilmiş usuller AB müktesebatı ile tam uyum içinde uygulanmamaktadır. Fikri mülkiyet hakkı ihlalleri ile ilgili vakalarda, resen gümrük kontrolleri düşük seviyede seyrederken, büyük çaplı nakliyatlar başta olmak üzere, hak sahiplerinin şikâyetleri üzerine gerçekleştirilen el koymalar artmıştır. Türkiye taklit malların AB'ye giriş yaptığı ana ülkelerden biri olmaya devam etmektedir. İhracat kontrolleri başta olmak üzere, Türkiye'nin gümrüklerde fikri mülkiyet hakkı uygulamalarını güçlendirmesi gerekmektedir.

Ulusal transit bilgi teknolojileri (BT) sisteminin yeni bilgisayarlı transit sistemi (NCTS) ile bağlantıya geçilebilirliği ve birlikte çalışabilirliği mümkün kılınmış olsa da (Ortak İletişim Ağı (CCN), ve Ortak Sistem Ara Yüzü (CSI) bağlantısı, CCN/CSI bağlantısı), Türkiye'nin Ortak Transit Sözleşmesine taraf olma durumu hâlâ beklemededir. Gümrük tarifeleri sistemi (TARIC, Kota ve Gözetim) alanında, BT sistemleri henüz mevcut değildir. Kâğıtsız gümrük ortamına ilişkin gelişmeler ihracat usulleri ile sınırlı kalmıştır. Tek pencere sistemine yönelik faaliyetler henüz erken aşamadır. Bakanlığın, modernize gümrük kurallarını uygulamak üzere, elektronik gümrük işlemlerinin yanı sıra, BT faaliyetlerinin ve iş girişimlerinin yakınlaştırılmasına yönelik bir stratejik planı bulunmamaktadır. Bu bağlamda, bir BT stratejisinin kabul edilmesi gerekmektedir. İdari ve operasyonel kapasite konusundaki hazırlıklar olumlu yönde ilerlemektedir.

“Gümrük Birliği”, 11 Aralık 2006'da Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihlerinde AB Zirvesinde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Gümrük Birliği konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Vergi muafiyeti, serbest bölgeler, gözetim, tarife kotaları ve fikri mülkiyet hakları konularında daha fazla uyum sağlanması ihtiyacı bulunmaktadır. AB'de serbest dolaşımda olan ürünleri ithal edenlerden gümrükleme öncesinde herhangi bir formatta menşe bilgisi talep edilmesi gümrük birliği ile uyumlu değildir. Gümrük BT sistemleri alanındaki hazırlıkların devam etmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bir yandan güvenlik ve emniyetin sağlanması, diğer yandan da yasal ticaretin kolaylaştırılması amacıyla, risk esaslı kontrollerin ve basitleştirilmiş usullerin geliştirilmesine yönelik ilave çaba gerekmektedir. Genel olarak, Türkiye-AB Gümrük Birliği, Türkiye'nin bu alanda AB müktesebatıyla daha fazla uyumlu olmasını sağlamıştır.

4.30. Fasil 30: Dış İlişkiler

Ortak ticaret politikası konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemine (GTS) uyum konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Başta coğrafi kapsam ve menşe kuralları olmak üzere, AB'nin GTS'si ile daha fazla uyum sağlanması ihtiyacı bulunmaktadır.

Rapor döneminde, Türkiye gözlük çerçevesi, çanta, pamuk ipliği, elektrikli aletler, kibrit, motosiklet ve ayakkabı ithalatına uygulanan tedbirlerin ve PET'e (polietilen tereftalat) ilişkin tanımlayıcı tedbirlerin genişletilmesine yönelik kararlarla sekiz korunma tedbiri soruşturmasının tamamını sonuçlandırmıştır. Korunma tedbirlerinin yoğun olarak kullanılması, ortak ticaret politikası ile uyum konusundaki ilerlemeyi olumsuz etkilemektedir.

Türkiye Dünya Ticaret Örgütünde (DTÖ), özellikle Doha Kalkınma Gündemine ilişkin olarak ve G-20 bağlamında, AB ile tatmin edici seviyede koordinasyon sağlamaya devam etmektedir. Ancak, bu konuda daha fazla gelişme kaydedilmesine duyulan ihtiyaç devam etmektedir. OECD ile koordinasyon yeterli seviyededir.

Yeni yönetmelik hazırlık aşamasında olunmasına rağmen, orta ve uzun vadeli ihracat kredileri konusunda daha fazla uyum sağlanmamıştır. Özellikle çift kullanımlı eşya ve teknolojilere yönelik tek bir konsolide liste kullanılarak, *çift kullanımlı malların ihracat kontrolüne* ilişkin

mevzuatın geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Türkiye'nin AB ortak ticaret politikasına uyumu yüksek düzeyde seyretmektedir.

Üçüncü ülkelerle yapılan ikili anlaşmalar konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Rapor döneminde, Lübnan ile serbest ticaret anlaşması onaylanmıştır. Türkiye, Moritüs ve Güney Kore ile serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Türkiye ve Suriye arasındaki serbest ticaret anlaşması askıya alınmıştır. Türkiye Gümrük Birliği kapsamındaki mallara ilişkin olarak AB ile kümülasyon sağlamak için Bosna-Hersek ve Hırvatistan ile imzalanan serbest ticaret anlaşmalarının orijinal protokollerine yapılan değişiklikleri yayımlamıştır.

Türkiye, **kalkınma politikası** ve **insani yardım** konularında bazı ilerlemeler kaydetmiştir. 2011 yılında Türkiye tarafından yapılan toplam resmi kalkınma yardım miktarı yaklaşık 944 milyon avroya ulaşmıştır. Bu konudaki uyum seviyesi tatmin edici düzeyde olmaya devam etmektedir.

"Dış İlişkiler", 11 Aralık 2006'da Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve 14-15 Aralık 2006 tarihli AB Zirvesinde onaylanan Türkiye'ye ilişkin kararlar kapsamındaki 8 fasıldan biridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde kayıtlı olan ya da son uğradığı liman Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olan gemiler ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlamalar yürürlükte kaldığı sürece, Türkiye bu fasla ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacaktır.

Sonuç

Dış ilişkiler konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Genelleştirilmiş tercihler sistemi ve çift kullanımlı malların kontrolü gibi konularda daha fazla uyum sağlanması gerekmektedir. Korunma tedbirlerinin yoğun kullanımı endişe konusudur. Genel olarak, bu konudaki uyum hâlâ yüksektir.

4.31. Fasil 31: Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası

Türkiye ile AB arasındaki düzenli **siyasi diyalog**, Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Körfez'deki gelişmeler, Orta Doğu Barış süreci, Batı Balkanlar, Afganistan/Pakistan, Rusya ve Güney Kafkasya ile terörle mücadele ve silahsızlanma konuları da dâhil olmak üzere, her iki tarafı da ilgilendiren uluslararası konuları kapsamıştır. Batı Balkanlar, Afrika, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Körfez konularında Ankara'da Türkiye-AB gayri resmî istişareleri gerçekleştirilmiştir. (*Diğer genişleme ülkeleri ve üye ülkelerle ilişkiler hakkında, Siyasi Kriterler 2.3 – Bölgesel konular ve uluslararası yükümlülükler*)

Ortak dış ve güvenlik politikası (ODGP) konusunda Türkiye, davet edildiği ilgili 70 AB deklarasyonu ve Konsey kararından 37 tanesine katılmıştır (%53 uyum). Türkiye, özellikle Suriye, İran, Libya, Tunus, Mısır ve Bahreyn hakkındaki deklarasyonlara ve Konsey kararlarına katılmamıştır. Türkiye, Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünü imzalamamıştır. Türkiye, BM Güvenlik Konseyi 2015-16 dönemi geçici üyeliğine adaylığını açıklamıştır.

Türkiye'nin *Kuzey Irak Kürt bölgesel yönetimi* ile ilişkileri kayda değer biçimde güçlendirilmiş olmasına rağmen, *Irak* ile ikili ilişkiler Şubat ayından itibaren belirgin biçimde kötüleşmeye başlamıştır. Türkiye, Irak'taki terör saldırılarını güçlü bir şekilde kınamıştır.

Türkiye, *İran* ile temas kurmaya devam etmiştir. Nükleer dosyası hakkında, Türkiye, Nisan ve Temmuz aylarında düzenlenen AB3+3 ve İran görüşmelerine ev sahipliği yapmıştır. Türkiye, AB'nin İran'a uyguladığı kısıtlayıcı tedbirlere katılmamıştır. Ancak Türkiye'nin tek petrol rafinerisi olan Tüpraş, 1 Temmuz 2012'den önce İran'dan ham petrol ithalatını %20 oranında azaltmıştır.

Türkiye, *Körfez ülkeleriyle* ilişkilerini artırmıştır. Türkiye, Ocak ayında İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalog Dışişleri Bakanları dördüncü toplantısına ev sahipliği yapmıştır. Başbakan Erdoğan, Nisan ayında Suudi Arabistan'ı

ziyaret etmiş ve Katar'da düzenlenen 13. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansına katılmıştır.

Orta Doğu konusunda, Türkiye'nin *İsrail* ile diplomatik ilişkileri düşük seviyede sürmüş ve *İsrail* ile askeri anlaşmalar askıda kalmaya devam etmiştir. Türkiye, müteaddit kereler *İsrail*'in yerleşim faaliyetlerini güçlü bir şekilde kınamıştır. Filistin Yönetimi ile yakın ilişkiler muhafaza edilmiştir.

Türkiye, *Suriye* rejiminin sivillere yönelik uyguladığı şiddeti güçlü bir şekilde ve müteaddit kereler kınamak ve *Suriye*'yi orantısız ve aşırı güç kullanımından kaçınmaya çağırmak suretiyle, görüşlerini yüksek sesle dile getirmiştir. Türkiye, *Suriye*'deki BM Gözlemci Misyonu (UNSMIS) hakkındaki 2042 ve 2043 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarını ve 3 Ağustos 2012 tarihli BM Genel Kurulu kararını memnuniyetle karşılamıştır. Türkiye, Devlet Başkanı Esad'ın meşruiyetini kaybettiği düşüncesinden hareketle, saymadığını açıklamış ve başta *Suriye* Ulusal Konseyi olmak üzere *Suriye* muhalefeti ile yakın temas kurmuştur. Bir Türk uçağının *Suriye* tarafından düşürülmesinin ardından, Türkiye sınır boyunca askeri varlığını artırmıştır. Türkiye, Şam'daki Büyükelçiliğini ve Halep'teki Başkonsoloslukunu kapatmıştır. Türkiye, *Suriye* sınırlarını ticaret trafiğine kapatmış, ancak bireysel geçişler için açık kapı politikası izlemeye devam etmiştir. Türkiye, ülkelerinden kaçan ve sayıları gittikçe artan Suriyelilere (Eylül ayı itibarıyla yaklaşık 100.000 kişi) insani yardım sağlamıştır. *Kuzey Afrika*'daki gelişmeler konusunda, Türkiye olumlu ve destekleyici bir duruş sergilemiş ve çeşitli ülkelerdeki demokratik eğilimleri memnuniyetle karşılamıştır. Dışişleri Bakanı Davutoğlu, 2-3 Temmuz 2012 tarihlerinde Mısır'ı ziyaret etmiştir. Türkiye, Mısır'da Başbakan Kandil liderliğinde yeni bir hükümet kurulmasını memnuniyetle karşılamıştır.

Türkiye, *Afrika* ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmiş olup 2012 sonu itibarıyla *Afrika*'da 34 diplomatik misyonu içeren bir ağa sahip olmayı planlamaktadır. Türkiye, *Somali*'deki insani ve siyasi krize ilişkin görüşlerini özellikle dile getirmiştir; 1 Haziran 2012'de düzenlenen Uluslararası İkinci İstanbul Somali Konferansına ev sahipliği yapmıştır. Türkiye, sağlık ve mesleki eğitim konusunda *Sudan*'a yardım sağlamaktadır.

Güney Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkiler konusunda, Türkiye'nin *Asya*'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK) dönem başkanlığı Nisan ayında 2014 yılına kadar uzatılmıştır.

Türkiye ile *Azerbaycan* arasındaki Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyinin ilk toplantısı Ekim 2011'de İzmir'de gerçekleştirilmiştir. Şah Deniz Faz II doğal gazının, Türkiye'de pazarlanması ve Türkiye üzerinden transiti hakkında mutabakata varılmıştır. 2009 yılında ilişkilerin normleştirilmesine yönelik olarak *Ermenistan* ile imzalanan protokoller henüz onaylanmamıştır.

Türkiye ayrıca Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) 20. Kuruluş Yıldönümü Zirvesine ev sahipliği yapmıştır.

Türkiye, özellikle, bölgesel düzeyde siyasi uzlaşmayı desteklemek için "İstanbul süreci"nin de başlatıldığı "Asya'nın Kalbinde Güvenlik ve İşbirliği" başlıklı Afganistan için İstanbul Konferansı ile Türkiye, Afganistan ve Pakistan Altıncı Üçlü Zirvesine ev sahipliği yapmak suretiyle, *Afganistan ile Pakistan* arasındaki ve bu ülkelerle olan işbirliğini geliştirmeye yönelik çabalarını sürdürmüştür.

Türkiye-Rusya ilişkilerinde bir dizi üst düzey ziyaret öne çıkmıştır.

Türkiye ile *Amerika Birleşik Devletleri*, bölgesel gelişmelere ilişkin olarak düzenli istişarelerde bulunmuş ve güvenlik ile terörle mücadele konularında yakın işbirliği yapmışlardır. İki ülke, Haziran ayında İstanbul'da bakanlar düzeyinde bir toplantısı gerçekleştirilmiş olan Terörizmle Mücadele Küresel Forumunun eş başkanlığını yapmaktadır.

Türkiye, bir dizi üst düzey ziyaret yoluyla *Asya* ülkeleri ile olan ilişkilerini güçlendirmiştir. Türkiye, *Güney Amerika* ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir.

Kasım ayında Türkiye, seyahat yasağı, varlıkların dondurulması ve ticaret kısıtlamaları da dâhil olmak üzere *Suriye*'ye yönelik *kısıtlayıcı tedbirler* ilan etmiştir.

Kitle imha silahlarının *yayılmasının önlenmesine* ilişkin olarak Türkiye, mevcut tüm uluslararası düzenlemelere taraftır. Türkiye, Şubat ayında, 2005 yılında imzaya açılan Nükleer Terörizmin Önlenmesine ilişkin BM Sözleşmesini onaylamıştır. Çift kullanımlı mallar hakkında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, nükleer transfer uyarı ve nükleer çift kullanım listelerini gözden geçirmiştir. *Çift kullanımlı ihracat kontrollerine* ilişkin olarak, Türkiye, Konvansiyonel Silahlar ve Çift Kullanımlı Malzeme ve Teknolojilerin İhracat Kontrolüne İlişkin Wassenaar Düzenlemesi ile Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi gibi belirli tedarikçi gruplara üyelik konusundaki tutumunu AB tutumuyla uyumlaştırmamıştır.

Türkiye, BM ve Avrupa Konseyi gibi *uluslararası örgütlerle işbirliğinde bulunmaya* aktif olarak devam etmiştir. Türkiye, ASEAN ile imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nın AB'nin söz konusu anlaşmaya katılmasına olanak sağlayan Üçüncü Protokolü'nü onaylamıştır. Ancak Türkiye, GKRY'nin AB Dönem Başkanlığı süresince uluslararası örgütler çerçevesinde AB'nin hiçbir deklarasyonuna veya beyanına katılmama niyetini beyan etmiştir.

Güvenlik tedbirlerine (gizlilik dereceli bilginin değişimi) ilişkin olarak özel bir gelişme kaydedilmemiştir.

Ortak güvenlik ve savunma politikası (OGSP) çerçevesinde *sivil ve askeri kriz yönetimi* konusunda, Türkiye, AB tarafından Bosna Hersek'te yürütülen askeri misyona (EUFOR Althea) katkıda bulunmayı sürdürmektedir. Türkiye ayrıca, EUPM'ye (Bosna Hersek'teki AB polis misyonu) ve Kosova'daki EULEX misyonuna destek vermektedir. "Berlin artı" düzenlemelerinin ötesinde AB üyesi tüm devletleri kapsayacak AB-NATO işbirliği konusu çözüme kavuşturulmamıştır.

Sonuç

Kuzey Afrika'daki son gelişmeler dâhil olmak üzere Türkiye'nin reformları desteklemedeki etkili bölgesel rolü de dikkate alındığında, AB ile dış ve güvenlik politikası konusundaki siyasi diyalog kayda değer biçimde yoğunlaşmıştır. Türkiye ayrıca, güçlü bir şekilde ve müteaddit kereler Suriye rejiminin sivillere yönelik şiddetini kınamak ve hayati insani yardım sağlamak suretiyle Suriye konusunda açık ifadeler kullanmıştır. Ancak, rapor döneminde, Türkiye'nin ODGP deklarasyonlarına uyumu önceki dönemlerle karşılaştırıldığında düşük kalmaya devam etmiştir. Genel olarak, dış, güvenlik ve savunma politikası alanındaki hazırlıklar nispeten ileri düzeydedir.

4.32. Fasil 32: Mali Kontrol

Kamu iç mali kontrolü (KİMK) konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Maliye Bakanlığı Haziran ayında Avrupa Komisyonuna yeni bir Politika Belgesi Taslağı sunmuştur. Taslak Politika Belgesinin tamamlanması ve Belgede yönetsel hesap verebilirlik, çeşitli teftiş hizmetlerinin işleyişi, kontrol, denetim ve teftiş görevlerinin tanımlanması ve kalıcı bir iç denetim merkezi uyumlaştırma biriminin kurulması ve İç Denetim Koordinasyon Kurulunun yeniden yapılandırılması konularına yer verilmesi gerekmektedir. Merkez ve taşra teşkilatlarında iç denetçi atamaları henüz tamamlanmamıştır. İç denetim işlevi kamu kurumlarının kuruluş mevzuatında açıkça ifade edilmemektedir. İç Denetim Koordinasyon Kurulu , İç Denetim Kalite Güvence ve Geliştirme Programını yayımlamıştır. Ancak, Maliye Bakanlığının reform sürecini yönlendirme konusunda daha aktif bir tutum sergilemesi gerekmektedir. Mali yönetim ve kontrole ilişkin olarak, Mali Yönetim ve Kontrol Merkezi Uyumlaştırma Birimi tarafından hazırlanan Boşluk Analizi ve Eylem Planı henüz kabul edilmemiştir. Bu konuda AB müktesebatıyla uyuma yönelik hazırlıklar ileri düzeydedir, ancak uygulamaya yönelik daha fazla çaba gösterilmelidir.

Dış denetim konusunda düzensiz ilerleme kaydedilmiştir. 2010 tarihli gözden geçirilmiş Sayıştay Kanunu kapsamındaki uygulama mevzuatının neredeyse tamamı yayımlanmıştır. Sayıştay, Düzenlilik Denetimi El Kitabını onaylamış ve Performans Denetimi ve Performans Göstergelerinin Denetimine ilişkin el kitapları hazırlamıştır. Sayıştay Denetim Geliştirme ve Eğitim Merkezini kurmuştur. Ancak, Sayıştay'ın kanunun uygulanmasını ve yeni denetim teknikleri ve kavramlarının kendi denetim kadrosu tarafından kabul edilip anlaşılmasını sağlaması gerekecektir. Denetim raporlarının TBMM'de takibinin geliştirilmesi ve Meclis'te raporları inceleyecek teknik uzmanlığa sahip gerekli kurumsal yapının kurulması gerekmektedir.

Temmuz ayında Sayıştay Kanununda yapılan değişiklik, Sayıştay'ın yetkilerini oldukça kısıtlamakta ve uyum düzeyini yeniden Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Teşkilatı ve en iyi AB uygulamaları standartlarının altına çekerek yukarıdaki gelişmelerin bazılarını geçersiz kılmaktadır.

AB'nin mali çıkarlarının korunması konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Kasım 2011'de Başbakanlık Teftiş Kurulunun kuruluş mevzuatında değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik Başbakanlık Teftiş Kurulunun, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Bürosu (OLAF) ile işbirliğinden sorumlu Türkiye'nin Yolsuzlukla Mücadele Koordinasyon Birimi (AFCOS) olarak yasal yetkilerini güçlendirmiştir. Başbakanlık Teftiş Kurulu, AB fonlarını kapsayan düzensizliklerin incelenmesi sürecine ilişkin rehberler yayımlamıştır. Başbakanlık Teftiş Kurulu, şüpheli yolsuzluk vakalarında diğer ilgili kurumlar ve OLAF ile operasyonel işbirliğini sürdürmüştür. Ancak, Başbakanlık Teftiş Kurulunun, AFCOS ağıнын vakaların önlenmesi, tespit edilmesi ve takibi konularındaki işlevini açıklığa kavuşturacak uygulama kurallarını kabul etmesi gerekecektir. Avrupa Topluluklarının Mali Çıkarlarının Korunmasına İlişkin Konvansiyon (PIF Konvansiyonu) ve Protokolleri ile ilgili olarak Türk Ceza Kanunu, PIF Konvansiyonu ile yeterli düzeyde uyumlaştırılmıştır. Ancak, Konvansiyonun fiilen uygulanmasının izlenmesi dikkatlice incelenmelidir.

Avronun sahteciliğe karşı korunması konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye Pericles Programına katılım sağlamaya devam etmektedir. Sahte Para İzleme Sistemi; Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Cumhuriyet Savcılığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı arasında hâlâ kullanılmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahte Para İzleme Sisteminin bir parçası olarak, AB kurumları ile işbirliği yapan ulusal merkez ofistir. Sahte yerli ve yabancı parayı tedavülden kaldırmayan tüzel kişilere yönelik yaptırımlar Temmuz 2012'den bu yana yer almaktadır. Ancak, ulusal merkez ofisinin, teknik bilgilerin ve polis kaynaklı bilgilerin merkezileştirilmesini geliştirmesi gerekmektedir. Ulusal analiz merkezi ve ulusal madeni para analiz merkezi şeklinde fiilen hizmet veren kurumların resmen atanmaları gerekmektedir. Temmuz ayında çıkarılan yargı hizmetlerinin etkinliğinin artırılmasına ilişkin kanun sahte paraları tedavülden kaldırmayan kredi kurumlarına cezalar getirmektedir. Türk kurumları, Europol ile Operasyonel İşbirliği Anlaşmasını yürürlüğe koymak amacıyla, Türkiye Cumhuriyeti ile Europol arasında işbirliğini güçlendirmek için bir Yol Haritası hazırlamıştır. Türkiye, Yol Haritasında öngörülen gerekli adımları atması gerekmektedir.

Sonuç

Başta avronun korunması olmak üzere, mali kontrol konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Özellikle yeni Kamu İç Mali Kontrol Politika Belgesinin kapsamı, kamu idarelerinde iç denetim işlevinin güçlendirilmesi ve Türkiye'nin Yolsuzlukla Mücadele Koordinasyon Biriminin (AFCOS) güçlendirilmesine ilişkin ilave çaba sarf edilmesine hâlâ gerek duyulmaktadır. Ayrıca, Sayıştay Kanununda yapılan son değişiklikler dış denetim konusunda daha önceden kaydedilen gelişmeleri geçersiz kılmaktadır. Genel olarak, bu alandaki hazırlıklar nispeten ileri düzeydedir.

4.33. Fasl 33: Mali ve Bütçesel Hükümler

Öz kaynaklar sisteminin uygulanmasına yönelik hazırlıklar konusunda gelişme kaydedilmemiştir. Tarım, gümrük, vergilendirme, istatistik ve mali kontrol gibi bu sistemin uygulaması ile bağlantılı olan politika alanlarında temel ilke ve kurumlar hâlihazırda mevcuttur. **Geleneksel öz kaynaklar** konusunda, Türkiye'nin gümrük mevzuatı AB müktesebatı ile büyük ölçüde uyumludur. Ancak, tam uyum ve uygulama için ilave çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

KDV kaynağı ve istatistiki KDV matrahını hesaplayan idari kapasitenin oluşturulması konusundaki hazırlıklar henüz başlamamıştır. Türkiye'nin üyelikle birlikte öz kaynaklar sistemine uygun bir biçimde katkıda bulunmasını sağlamak için KDV'deki ve gümrük vergilerindeki yolsuzlukla mücadelede sağlam tedbirler alması gerekecektir. **Gayri Safi Milli Gelir kaynağı** konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türk mali ve istatistiki veriler Avrupa Hesaplar Sistemi ile daha fazla uyumlu hale getirilmiştir.

İdari altyapı konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye'nin, öz kaynaklarının doğru tahsil edilmesi, muhasebesi, izlenmesi, ödenmesi, kontrol edilmesi ve bunların AB'ye raporlanmasına yönelik koordinasyon yapılarını ve uygulama kurallarını oluşturması gerekecektir.

Sonuç

Bu alanda belirgin bir ilerleme kaydedilmemiştir. Sağlam koordinasyon yapılarının, idari kapasitenin ve uygulama kurallarının zamanı geldiğinde belirlenmesi gerekecektir. Genel olarak, mali ve bütçesel hükümler konusundaki hazırlıklar henüz erken aşamadır.

İstatistiki Ek

İSTATİSTİKİ VERİLER Türkiye

Temel veriler	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Nüfus (bin)	1)	64.693	69.805	70.586	71.517	72.561	73.723
Ülkenin toplam yüzölçümü (km2)	2)	783.562	783.562	783.562	783.562	783.562	783.562
Ulusal hesaplar	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) (milyar ulusal para birimi)		240,2	843,2	950,5	952,6	1.099	1.298
GSYİH (milyon avro)		219.816	472.897	501.339	440.942	547.348	556.428
GSYİH (kişi başına avro)	3)	3.375	6.735	7.052	6.120	7.498	7.524
GSYİH (kişi başına Satın Alma Gücü Paritesine (SGP) göre)	3)	7.445	11.349	11.829	10.943	12.013	13.412
GSYİH (kişi başına SGP'ye göre, AB-27=100)	3)	37	45	47	46	49	52
GSYİH gerçek büyüme hızı (GSYİH hacmi büyüme hızı, ulusal para, geçen yıla göre % değişim)		-5,7	4,7	0,7	-4,8	9,2	8,5
İstihdam artışı (ulusal hesaplar, geçen yıla göre % değişim)		:	:	:	:	:	:
Emek verimliliği artışı: çalışan kişi başına GSYİH'de büyüme (geçen yıla göre % değişim)		-4,7f	3,5f	-1,5f	3,5f	2,7f	1,7f
Birim emek maliyetinde gerçek artış (ulusal hesaplar, geçen yıla göre % değişim)		:	:	:	:	:	:
Emek verimliliği: çalışan kişi başına (SGP'ye göre çalışan kişi başına GSYİH, AB-27=100)		49,2f	63,6f	65,8f	70,0f	69,9	72,5
Temel sektörler itibarıyla gayrisafi katma değer (%)							
Tarım ve Balıkçılık		9,4	8,5	8,5	9,1	9,5	9,0
Sanayi		23,8	22,3	22,0	21,1	21,8	22,5
İnşaat		4,7	5,4	5,2	4,2	4,7	5,0
Hizmetler		62,1	63,7	64,3	65,6	64,1	63,5
Nihai tüketim harcamaları, GSYİH içindeki payı itibarıyla (%)		80,8	84,1	82,7	86,2	86,0	85,1
Gayrisafi sabit sermaye oluşumu, GSYİH içindeki payı itibarıyla (%)		15,9	21,4	19,9	16,9	18,9	21,9
Stok değişmesi, GSYİH içindeki payı itibarıyla (%)		-0,9	-0,4	1,9	-1,9	0,6	2,0
Mal ve hizmet ihracatı, GSYİH'ye oranla (%)		27,4	22,3	23,9	23,3	21,2	23,7
Mal ve hizmet ithalatı, GSYİH'ye oranla (%)		23,3	27,5	28,3	24,4	26,8	32,6
Sanayi	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Sanayi üretim endeksi, hacim (2005=100)	4)	72,6	114,8	114,2	102,9	116,4	126,8
Enflasyon oranı	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Yıllık ortalama enflasyon oranı (Harmonize TÜFE, geçen yıla göre % değişim)		56,8	8,8	10,4	6,3	8,6	6,5
Ödemeler dengesi	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Ödemeler dengesi: Cari işlemler hesabı (milyon avro)		4.198	-28.044	-28.232	-9.586	-35.184	-55.487
Ödemeler dengesi cari hesap: Dış ticaret dengesi (milyon avro)		-3.755	-34.186	-36.049	-17.816	-42.578	-64.275
Ödemeler dengesi cari hesap: Hizmetler dengesi (milyon avro)		10.201	9.692	12.067	12.415	11.687	13.127
Ödemeler dengesi cari hesap: Gelir dengesi (milyon avro)		-5.583	-5.186	-5.687	-5.873	-5.385	-5.585
Ödemeler dengesi cari hesap: Cari transferler (milyon avro)		3.335	1.637	1.437	1.688	1.092	1.246
Resmi transferler (milyon avro)		224	590	495	853	425	570
Net doğrudan yabancı yatırım (DYY) (milyon avro)		3.188	14.550	11.528	4.917	5.713	9.634
Yurtdışına doğrudan yabancı yatırım (milyon avro)		-555	-1.537	-1.733	-1.113	-1.104	-1.770
Rapor düzenlenen ülkenin AB-27'deki DYY'si (milyon avro)		-486	-1.090	-611	-884	-700	-1.134
Rapor düzenlenen ülkedeki doğrudan yabancı yatırım (DYY) (milyon avro)		3.743	16.087	13.261	6.030	6.818	11.404
AB-27'nin rapor düzenlenen ülkedeki DYY'si (milyon avro)		3.178	10.631	9.070	3.776	4.163	8.407
Kamu maliyesi	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Genel devlet açığı/fazlası, GSYİH'ye oranla (%)		-26,2	-1,5	-2,8	-7,0	-2,6	-1,1
Genel devlet borç stoğu, GSYİH'ye oranla (%)		85,2	39,9	40,0	46,1	42,4	39,8
Mali göstergeler	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Tüm ekonomideki brüt dış borç, GSYİH'ye oranla (%)		58,7	35,8f	39,5	42,2	39,5	:
Tüm ekonomideki brüt dış borç, toplam ihracata oranla (%)		362,5	232,6	212,3	262,8	254,0	:
Para arzı: M1 (banknot, madeni para, gecelik mevduat, milyon avro)	5)6) 7)	8.965	44.644	39.927	49.691	65.976	:
Para arzı: M2 (M1 artı iki yıla kadar vadeli mevduat, milyon avro)	5)6)8)	37.253	201.366	203.840	228.237	286.595	:
Para arzı: M3 (M2 artı pazarlanabilir araçlar, milyon avro)	5)6)9)	38.973	215.308	214.473	240.246	299.805	:
Parasal mali kuruluşların ülke mukimlerine verdikleri toplam kredi (konsolide) (milyon avro)		26.977	140.157	138.301	153.867	231.862	:
Faiz oranları: günlük oran, yıllık (%)		93,0	17,3	16,1	9,2	6,6	:
Borçlanma faiz oranı (bir yıllık vadeli), yıllık (%)	10)	58,9	20,0	17,5	9,0	9,0	12,5

Mevduat faiz oranı (bir yıl vadeli), yıllık (%)	11)	62,2	22,3	22,9	17,2	15,0	:
Avro kurları: dönem ortalaması – 1 avro = ... ulusal para		1.094	1.778f	1.896	2.151	1.989	:
Efektif döviz kuru endeksi (2005=100)		94,2	130,4	132,7	126,4	144,2	127,8
Rezerv değerleri (altın dâhil) (milyon avro)		22.649	51.926	53.342	51.949	64.350	68.180

Dış ticaret	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
İthalat: Tüm mallar, tüm ortaklar (milyon avro)		46.255,8	123.959,4	136.441,0	100.763,7	138.813,8	173.098,9
İhracat: Tüm mallar, tüm ortaklar (milyon avro)		35.062,2	78.126,4	89.559,1	73.283,7	85.263,7	96.973,3
Ticaret dengesi: Tüm mallar, tüm ortaklar (milyon avro)		-11.193,5	-45.833,0	-46.882,0	-27.480,0	-53.550,1	-76.125,6
Dış ticaret haddi (ihracat fiyat endeksi/ithalat fiyat endeksi)	12)	96,4	100,3	97,2	102,0	98,2	94,9
AB-27'ye yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı (%)		56,0	56,3	47,9	45,9	46,2	46,2
AB-27'den yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı (%)		47,9	40,2	36,8	40,1	38,9	37,8

Nüfus	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Doğal büyüme oranı: Doğal değişim (doğumlardan ölümler çıkarılarak) (1000 kişi başına)		13,5	11,7	13,4	13,3	13,0	12,8
Bebek ölüm oranı: 1000 canlı doğum başına 1 yaşından küçük çocuk ölümleri		28,3	15,9	14,9	14,0	13,2	12,6
Doğumda yaşam beklentisi: Erkek (yaşlar)		69,4	71,4	71,5	71,7	71,8	72,0
Doğumda yaşam beklentisi: Kadın (yaşlar)		73,5	75,9	76,2	76,5	76,8	77,1

İş Gücü piyasası	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Ekonomik faaliyet oranı (20-64): 20-64 yaş arası ekonomik olarak aktif nüfusun oranı (%)	15)	:	52,7	53,5	54,5	55,9	57,2
* İstihdam oranı (20-64): 20-64 yaş arası istihdam edilen nüfusun oranı (%)	15)	:	48,2	48,4	47,8	50,0	52,2
20-64 yaş arası istihdam edilen erkek nüfus (%)		75,3	73,0	72,7	70,4	72,7	75,1
20-64 yaş arası istihdam edilen kadın nüfus (%)		27,4	24,2	24,9	25,8	28,0	29,8
Yaşlı çalışan istihdam oranı (55-64): 55-64 yaş arası istihdam edilen nüfus (%)		35,9	27,1	27,4	28,2	29,6	31,4
Temel sektörler itibarıyla istihdam							
Tarım	13)	35,8	22,0	22,1	23,1	23,7	24,0
Sanayi	13)	18,1	21,2	21,4	19,6	20,3	20,0
İnşaat	13)	5,3	6,1	6,0	6,3	6,5	7,1
Hizmetler	13)	40,8	50,7	50,4	51,0	49,5	49,0
İşsizlik oranı: İşsiz olan işgücü oranı (%)	14)	:	8,9	9,7	12,7	10,8	8,8
Erkeklerde işsizlik oranı (%)	14)	:	8,8	9,6	12,7	10,5	8,3
Kadınlarda işsizlik oranı (%)	14)	:	9,2	10,0	12,7	11,5	10,1
25 yaşın altındaki kişilerin işsizlik oranı: 25 yaşın altındaki kişilerin toplam işsizlik içindeki payı (%)	14)	:	17,3	18,5	23,1	19,9	16,7
Uzun dönemli işsizlik oranı: 12 ay ve daha uzun süre işsiz olan işgücünün payı (%)	14)	:	2,6	2,6	3,2	3,0	2,3

Sosyal uyum	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Ortalama aylık nominal maaş ve ücretler (ulusal para birimi)	16)	:	859,0	956,0	1 084,0	1 142,0	:
Reel maaş ve ücret endeksi: Endeksin TÜFE'ye oranı (2000=100)		:	:	:	:	:	:
* Okulu terk edenler: 18-24 yaş arası ilköğretimini tamamlamamış ve daha fazla eğitim ya da öğrenim görmeyen nüfus oranı (%)	17)	58,1	46,9	45,5	44,3	43,1	41,9

Yaşam standardı	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
1000 kişiye düşen özel araç sayısı		70,1	92,7	96,3	99,2	104,0	110,0
1000 kişiye düşen mobil telefon servislerine abonelik sayısı		282,9	887,8	932,5	877,8	851,3	886,0

Altyapı	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Demiryolu ağı yoğunluğu (çalışır durumdaki hatlar, 1000km2 başına)		11,1	11,1	11,1	11,6	12,2	:
Otoyol uzunluğu (bin km)		1.696	1.908	1.922	2.036	2.080	:

Yenilik ve araştırma	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
İnsan kaynaklarına yapılan harcama (eğitime yapılan kamu harcamaları, % GSYİH olarak)		:	:	:	:	:	:
* Araştırma ve geliştirmeye yönelik yurtiçi harcama, % GSYİH olarak	18)	0,54	0,72	0,73	0,85	0,84	:
Evde internet erişimi olan hanehalkı oranı (%)	19)	:	19,7	25,4	30,0	41,6	42,9

Çevre	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
* Sera gazı emisyonları, CO2 eş değeri (ton, 1990=100)		148,7	203,2	196,0	197,6	214,9	:
Ekonominin enerji yoğunluğu (1000 avro GSYİH başına petrol eşdeğeri, kg)	20)	259,6	250,5	246,3	257,4	252,5	:
Yenilenebilir kaynaklardan üretilen elektriğin toplam elektrik tüketimindeki payı (%)		19,9	19,1	17,4	19,6	26,4	:

Karayolu yük taşımacılığının ülke içi yük taşımacılığı içindeki payı (% ton-km olarak)		95,2	94,9	94,5	94,6	94,4	:
--	--	------	------	------	------	------	---

Enerji	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Tüm enerji ürünlerinin birincil üretimi (bin TOE)		24.576	27.454	29.209	30.328	32.487	:
Ham petrolün birincil üretimi (bin TOE)		2.679	2.241	2.268	2.349	2.671	:
Kömür ve linyitin birincil üretimi (bin TOE)		12.281	14.797	16.674	17.402	17.523	:
Doğal gazın birincil üretimi (bin TOE)		284	827	931	627	625	:
Tüm enerji ürünlerinde net ithalat (bin TOE)		50.160	80.688	78.294	75.295	79.400	:
Toplam yurt içi enerji tüketimi (bin TOE)		75.402	107.627	106.421	106.138	109.260	:
Elektrik üretimi (bin GWh)		122,7	191,6	198,4	194,8	211,2	:

Tarım	Not	2001	2007	2008	2009	2010	2011
Tarımın mal ve hizmetlerin üretim endeksi, hacim (üretici fiyatları, önceki yıl=100)		93,3	:	:	:	:	:
Kullanımdaki toplam tarım arazisi (bin hektar)		40.967	39.505	39.122	38.911	39.011	38.247
Hayvancılık: Büyükbaş (bin baş, dönem sonu)	21)	10.548	11.037	10.860	10.724	11.370	12.386
Hayvancılık: Domuz (bin baş, dönem sonu)		2,7	1,8	1,7	1,9	1,6	1,8
Hayvancılık: Koyun ve keçi (bin baş, dönem sonu)		33.994	31.749	29.568	26.878	29.383	32.310
Çiftliklerde süt üretimi ve kullanımı (toplam süt, bin ton)		:	:	:	:	:	:
Bitkisel üretim: Hububat (pirinç dâhil) (bin ton, hasat edilen ürün)		29.571	29.257	29.287	33.577	32.773	35.202
Bitkisel üretim: Şeker pancarı (bin ton, hasat edilen ürün)		12.633	12.415	15.488	17.275	17.942	16.126
Bitkisel üretim: Sebze (bin ton, hasat edilen ürün)		24.164	25.661	27.218	26.780	25.997	27.547

: = mevcut değil

- = geçerli değil

p = geçici değer

e = tahmini değer

b = seride bozulma

f = öngörülen değer

* = Avrupa 2020 göstergesi

Ülke dışında gerçekleştirilen Doğrudan Yabancı Yatırıma ilişkin olarak, önünde eksi işareti olan yatırım rakamı yurtdışında gerçekleştirilen yatırımların geri dönen yatırımları aştığı, pozitif yatırım rakamı ise yurtdışından geri dönen yatırımların yurtdışında gerçekleştirilen yatırımları aştığı anlamına gelmektedir. Ülkeye giren Doğrudan Yabancı Yatırıma ilişkin olarak pozitif bir yatırım rakamı ilgili ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların yurtdışına geri dönen yatırımları aştığı, negatif bir yatırım rakamı ise yurtdışına geri dönen yatırımların ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımları aştığı anlamına gelmektedir.

Dipnotlar:

- 1) 2008 ilâ 2011 nüfus verileri (Toplam 15-64 ve 20-64) yıllık ADNKS sonuçlarından ve diğer veriler ise nüfus tahminlerinden elde edilmiştir; nüfus göstergeleri 2008 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ve Nüfus ve Sağlık Araştırmasına dayanmaktadır; nüfus tahminleri 2008 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması nihai sonuçlarına göre gözden geçirilmiştir.
- 2) Göller dâhil.
- 3) Yıl ortası nüfus rakamları kullanılmıştır.
- 4) NACE Rev.2'ye göre sanayi üretim endeksi; 2005'ten önceki endeks verileri 1997 ve 2005 yılları ortalamasına ilişkin değişim oranı kullanılarak geriye dönük hesaplanmıştır.
- 5) Ulusal para birimindeki (YTL) para arzı tarihi avroya dönüştürülürken, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) satış kurundan yararlanılmıştır.
- 6) Aralık 2005'ten önce M1, dolaşımdaki para ve vadesiz mevduatı içermektedir (YTL). Aralık 2005'ten itibaren M1, dolaşımdaki para ve vadesiz mevduatı içermektedir (YTL ve yabancı para).
- 7) Aralık 2005'ten itibaren Katılım Bankaları, Kalkınma ve Yatırım Bankaları ve Para Piyasası Fonları miktarı para arzı verilerine ilave edilmiştir.
- 8) Aralık 2005'ten önce M2, M1'i ve vadeli mevduatı içermektedir (YTL). Aralık 2005'ten itibaren M2, M1'i ve vadeli mevduatı içermektedir. (YTL ve yabancı para).
- 9) Aralık 2005'ten önce M3, M2'yi ve mevduat stokunu (vadeli/vadesiz) içermektedir. Aralık 2005'ten itibaren M3, M2'yi ve repo işlemlerinden elde edilen fonları ve para piyasası fonlarını (B tipi likit fonları). içermektedir. Aralık 2005'ten itibaren Merkezi Yönetim Mevduatları ve diğer resmi mevduatlar ise vadelerine göre M1 ve M2 içinde gösterilmiştir.
- 10) Bir yıl veya daha uzun süreli olmak üzere, işletmelere verilen aylık verilerin ortalaması.
- 11) Bir yıl veya daha uzun süreli olmak üzere, aylık verilerin ortalaması.
- 12) Endeksler için 1995'ten 2002'ye kadar 1994 yılı esas alınmıştır, 2002'den sonrası için 2003 yılı esas alınmıştır. İki endeks için referans yıl 2000=100 olarak yeniden düzenlemiştir.
- 13) 2001 ilâ 2008 verileri için NACE Rev.1.1 esas alınmıştır, 2009 ilâ 2011 verileri için NACE Rev.2 esas alınmıştır.
- 14) İşsizlik hesaplamaları AB'nin uyumlaştırılmış tanımına göre yapılmıştır (4 hafta kriteri iş arama tanımı uyarınca kullanılmıştır).
- 15) Veriler işgücü anketlerine göre verilmiştir.
- 16) 2007-2009, veriler Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına dayanmaktadır.
- 17) Yıllık LFS sonuçları; "gayri resmi eğitime veya mesleki eğitime katılım (COURATT)" değişkeni 2004'ten itibaren hesaplamaya eklenmiştir (Bu değişken önceki yıllarda talep edilmemiştir).
- 18) Gözden geçirilmiş GSYİH rakamları (temel yıl 1998) 2007 yılından bu yana GSYİH'deki ARGE payının hesaplanması için kullanılmıştır.
- 19) 2007'den itibaren yıl ortası nüfus tahminlerine göre hesaplanmıştır.
- 20) 2001-2009, 1000 avroya denk gelen petrolün kilosu, GSYİH 1998.
- 21) Mandaların sayısı dâhil değildir.